

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKUZUNCU HARİCİYE KOĞUŞU’NDA SÖZ DİZİMİ

Nilgün ŞEN ERTÜRK

Ağustos-2014

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKUZUNCU HARİCİYE KOĞUŞU’NDA SÖZ DİZİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Nilgün ŞEN ERTÜRK

Danışman

Prof. Dr. İ.Gülsel SEV

Bolu-2014

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Nilgün Şen Ertürk'e ait Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nda Söz Dizimi adlı çalışma, jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir. 27/08/2014

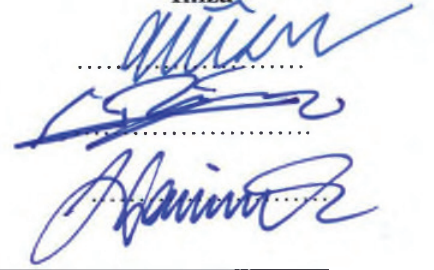
Akademik Unvan, Ad ve Soyad

Üye (Tez Danışmanı) :Prof. Dr. İ. Gülsel SEV

Üye : Doç. Dr. Şaban DOĞAN

Üye : Doç. Dr. Halit KARATAY

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ÖZTÜRK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nda Söz Dizimi

Nilgün Şen Ertürk

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Ağustos, 2014, 129 sayfa

Peyami Safa, Türk edebiyatının psikolojik roman türünde usta isimlerinden biridir. Fıkra, makale, hikâye ve roman türlerinde başarılı eserler veren yazar kendi kendini yetiştirmiş güçlü bir kalemdir. Türkçe üzerine makaleleri ve dil bilgisi kitabı olan Peyami Safa cümle kurmada titizdir. Zengin kelime hazinesine sahip olan yazar, canlı ve akıcı üslubuyla etkisini günümüzde de devam ettirmektedir.

Bu çalışma, Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romanının söz dizimi yönünden incelemesini içermektedir. Eser söz dizimi başlığı altında Kelime Grupları, Cümle bahsi ve Eksilteli yapılar olarak üç bölüm halinde incelenmiştir. Kelime Grupları bölümünde her bir kelime grubunun yapısı, çeşitleri, cümledeki görev özellikleri ve diğer kelime grupları ile olan ilişkileri belirlenmiştir. Cümle kısmında ise romandaki cümlelerin bağlanma şekilleri, yüklem yerine ve türüne göre kazandığı özellikler ve cümlelerin anlamlarına göre olumluluk, olumsuzluk ve soru türleri tespit edilmiş, bu tespit ve incelemeler de romandan seçilen cümlelerle örneklendirilmiştir. Eksilteli yapılar bölümünde ise bu tür kullanımların eserde neden sıkça kullanıldığına ilişkin fikirlerimiz örnek cümlelerle tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Söz dizimi, Kelime grupları, Cümle, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Eksilti

ABSTRACT**Master Thesis****The Syntax in The Dokuzuncu Hariciye Koğuşu****Nilgün Şen Ertürk**

**Abant İzzet Baysal University
The Institute Of Social Sciences
Turkish Language And Literature Department
August, 2014, 129 pages**

Peyami Safa is one of the experts of psychological novel authors. The writer who creates coloumns, articles, novels, narratives with the help of his literature skills is very successful in his writing scope. Peyami Safa who wrote articles and a book about Turkish Grammer is accurate about sentence structures. Because the writer that has rich vocabulary information; the dramatic and fluent style of him still continue.

In this research, Peyami Safa's novel: "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" is examined according to syntax approach." In the syntax composition word groups, sentences and the elliptical structures are analysed in three part. In the word groups part, first the structure and types of each word groups are determined. After that; the connection of word groups among the other word groups are identified and the position of the words in sentences are assessed. In the sentence part the conjunctioning styles between the sentences, the special features which the predicates gained according the their place, the positive, negative and interrogative styles of the sentences are ascertained. As a consequence of these results, the examples of these sentence in the novel are determined. In elliptical structures part, the ideas are discussed why we usually use this kind of sentences.

Key Words: Syntax, Word Groups, Sentence, Exterior Diseases - Ward: 9, Ellipsis

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romanının söz dizimi özelliklerinin tespitinden oluşmaktadır. Çalışma kelime grupları, cümle bahsi ve eksilteli yapılar olarak üç başlıkta toplanmıştır. Peyami Safa'nın canlı ve zengin üslubunu gösteren cümleler titizlikle seçilerek uygun başlıklar altında gösterilmiştir.

Roman kurgularında başarılı olan Safa, farklı teknikler deneyerek kendi romancılığını oluşturmuş bir ustadır. Cümleleri oldukça uzun ve karmaşık bir yapıya sahip olan yazar yeri geldiğinde kısa ve devrik cümleleri de başarıyla kullanır. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu yazarın üçüncü devre kitaplarını dediği üçlemenin – diğerleri Fatih-Harbiye, Bir Tereddüdün Romanı- içinde yer alır ve yazar bu kitaplarda çalışma hedeflerine daha çok yaklaştığını ifade eder. Cahit Sıtkı Tarancı ise: *"Dokuzuncu Hariciye Koğuşu ile Peyami Safa, sanatının olgunluk dönemine giriyor. Bugünkü Peyami Safa'yı bize işaret eden ilk kusursuz, yetkin, bütünüyle insancıl ve her satırı göğüsten kopmuş bir damar gibi taze ve hayat fışkıran bir kitap."* demiştir (<http://www.ege-edebiyat.org>, 14 Aralık 2013'te erişildi).

Çalışmamızda Leyla Karahan'ın söz diziminde yaptığı tasnif esas alınmıştır. Bu tasniften farklı olarak cümle bahsinden sonra, Safa'nın eserde çokça kullandığı, eksilteli yapılar üçüncü bir bölüm olarak ayrı başlık altında gösterilmiştir.

Çalışmamızda romanın her bir sayfasından seçilen örnek cümleler uygun başlıklar altında ele alınarak kelime grupları incelenmiştir. Bunların yapı özellikleri ve birbirleriyle olan ilişkileri tespit edilmiştir. Daha sonra cümleler yüklem türüne, yüklem yerine, anlamlarına ve bağlanma şekillerine göre sınıflandırılmıştır.

Bu yorucu ve uzun süren çalışma döneminde benden yardımlarını, sabrını, desteğini ve bilgisini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. İ.Gülşel Sev'e sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Nilgün Şen Ertürk

İstanbul 2013

BEYAN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nda Söz Dizimi başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 12/08/2014

Nilgün Şen Ertürk

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her adımında benden bilgisini, ilgisini, desteğini ve sabrını esirgemeyen, bana adeta ışık kaynağı olan değerli hocam sayın Prof. Dr. İ. Gülsel SEV'e, bu yolda en başından beri maddi ve manevi desteklerini hissettiğim aileme ve yorucu olan bu süreçte her zaman yanımda olan sevgili yol arkadaşım, eşim Abdullah ERTÜRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
BEYAN.....	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ.....	1
 KELİME GRUPLARI	 7
 İSİM TAMLAMALARI.....	 10
1.YAPI BAKIMINDAN İSİM TAMLAMALARI	10
1.1. Unsurları Tek Kelime Olan İsim Tamlamaları.....	10
1.2. Unsurlarından Biri Ya da İkisi Kelime Grubu Olan İsim Tamlamaları	11
1.2.1. Unsurlarından Biri Bağlama Grubu Olan İsim Tamlamaları.....	10
1.2.2. Unsurlarından En Az Biri İsim Tamlaması Olan İsim Tamlamaları.....	11
1.2.3. Unsurlarından Biri Sıfat Tamlaması Olan İsim Tamlamaları.....	11
1.2.4. Tamlayanı Birleşik İsim Grubu Olan İsim Tamlamaları.....	12
1.2.5. Tamlayanı Unvan Grubu Olan İsim Tamlamaları.....	12
2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE İSİM TAMLAMALARI	13
2.1. İsim Tamlamasının Cümlede Özne Olarak Kullanılması	13
2.2. İsim Tamlamasının Cümlede Nesne Olarak Kullanılması	14
2.3. İsim Tamlamasının Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	14
2.4. İsim Tamlamasının Cümlede Zarf Olarak Kullanılması.....	15
2.5. İsim Tamlamasının Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması.....	15
3. İSİM TAMLAMALARININ KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ.....	15
3.1. İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması	15

3.2. İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlanan Olarak Kullanılması	16
3.3. İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	16
3.4. İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	17
3.5. İsim Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	17
4. İSİM TAMLAMALARININ UNSURLARININ ARASINA BAŞKA ÖGELERİN GİRMESİ	17
5. FARKLI YAPIDAKİ İSİM TAMLAMALARI	18
 SIFAT TAMLAMALARI	19
1. YAPI BAKIMINDAN SIFAT TAMLAMALARI.....	20
1.1. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları	20
1.1.1.Tamlananı Ortak Sıfat Tamlamaları.....	20
1.1.2.Sıfat Unsuru Pekiştirilmiş Sıfattan Oluşan Sıfat Tamlamaları.....	20
1.1.3.Tamlayanı Ortak Sıfat Tamlamaları.....	20
1.2. Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	22
1.2.1. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Olan Sıfat Tamlamaları.....	21
1.2.2.Sıfat Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	21
1.2.3.Sıfat Unsuru Bağlama Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	22
1.2.4.Sıfat Unsuru Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	22
1.2.5.Sıfat Unsuru Edat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	23
1.2.6.Sıfat Unsuru Sayı Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	23
1.2.7.Sıfat Unsuru Belirtili İsim Tamlamasından Oluşmuş Sıfat Tamlamaları.....	23
 2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE SIFAT TAMLAMALARI	25
2.1. Sıfat Tamlamasının Cümlede Özne Olarak Kullanılması.....	25
2.2. Sıfat Tamlamasının Cümlede Nesne Olarak Kullanılması	25
2.3. Sıfat Tamlamasının Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	26

2.4. Sıfat Tamlamasının Cümlede Zarf Olarak Kullanılması	26
2.5. Sıfat Tamlamasının Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması	27
3. SIFAT TAMLAMALARININ KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ	27
3.1.Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması	27
3.2. Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamasında Tamlanan Olarak Kullanılması	28
3.3. Sıfat Tamlamasının Başka Bir Sıfat Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	29
3.4. Sıfat Tamlamasının Başka Bir Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	29
3.5. Sıfat Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması	30
 SIFAT-FİİL GRUBU	30
1.YAPI BAKIMINDAN SIFAT-FİİL GRUBU	31
1.1. –An, -AsI, -mAz, -DIk, -AcAk, -mİş Ekleriyle Kurulan Sıfat-Fiil Grupları	31
1.1.1. {-An}	30
1.1.2. {-Ar}	30
1.1.3. {-mİş}	31
1.1.4. {-DIk}	31
1.1.5. {-AcAk}	32
2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE SIFAT-FİİL GRUBU	34
2.1 Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması.	34
2.2.Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Nesne Olarak Kullanılması	34
2.3. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	34
3. SIFAT-FİİL GRUBUNUN KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ	34
3.1. Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	34
3.2. Sıfat-Fiil Grubunun Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması	35
3.3. Sıfat-Fiil Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması	35
 İSİM-FİİL GRUBU	36
1. YAPI BAKIMINDAN İSİM-FİİL GRUBU	36
1.1. {-mAk} Ekiyle Kurulmuş İsim-Fiil Grubu	36

1.2. {-y)İş} Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu.....	36
1.3. {-mA''}Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu.....	37
2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE İSİM-FİİL GRUBU	37
2.1. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	37
3. İSİM-FİİL GRUBUNUN KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ	38
3.1. İsim-Fiil Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması	38
3.2. İsim-Fiil Grubunun Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması	38
 ZARF-FİİL GRUBU.....	38
YAPI BAKIMINDAN ZARF-FİİL GRUBU	39
1.1. {-IncA} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	39
1.2. {-DlkçA} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	40
1.3. {-mAdAn} Ekiyle Kurulan Zarf-fiil Grubu.....	40
1.4. {-ken''}Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu	41
1.5. {-Ip} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu	42
1.6. {-ArAk''}Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	42
1.7. {-sA} Şart Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	43
1.8. {-r...-mAz} Kalıbıyla Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	44
2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE ZARF-FİİL GRUBU.....	45
2.1. Zarf-Fiil Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması.....	45
 TEKRAR GRUBU	45
1. YAPI BAKIMINDAN TEKRAR GRUBU	46
1.1. Aynı Kelimenin Tekrarı ile Oluşan Tekrar Grubu.....	46
1.2. Yakın Anlamlı Kelimeler ile Oluşan Tekrar Grubu	47
1.3. Zıt Anlamlı Kelimeler ie Oluşan Tekrar Grubu.....	48
2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE TEKRAR GRUBU.....	48
2.1. Tekrar Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması.....	48
2.2. Tekrar Grubunun Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması.....	48
3. TEKRAR GRUBUNUN KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ.....	49
3.1. Tekrar Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	49

EDAT GRUBU	49
1. YAPI BAKIMINDAN EDAT GRUBU	50
1.1. “sonra” Edatı İle Kurulan Edat Grubu	50
1.2. “gibi” Edatı İle Kurulan Edat Grubu	50
1.3. “karşı” Edatı İle Kurulan Edat Grubu	51
1.4. “başka” Edatı İle Kurulan Edat Grubu	52
1.5. “dair” Edatı İle Kurulan Edat Grubu	52
1.6. “evvel” Edatı İle Kurulan Edat Grubu	52
1.7. “doğru” Edatı İle Kurulan Edat Grubu	53
1.8. “için” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	53
1.9. “diye” Edat İle Kurulan Edat Grubu.....	54
1.10. “üzere” Edatı İle Kurulan Edat Grubu	55
1.11. “rağmen” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	55
1.12. “kadar” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	55
1.13. “beri” Edatı İle Kurulan Edat Grubu	56
2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE EDAT GRUBU	57
2.1. Edat Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması	57
2.2. Edat Grubunun Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması	57
3. EDAT GRUBUNUN KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ	58
3.1. Edat Grubunun Sıfat Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	58
3.2. Edat Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	58
3.3. Edat Grubunda İsim Unsurunun Bir Cümleden Oluşması.....	58
BAĞLAMA GRUBU	59
1. YAPI BAKIMINDAN BAĞLAMA GRUBU	60
1.1. “ve” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu	60
1.2. “ile” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu	60
1.3. “değil” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu.....	61
1.4. “bir taraftan...öte taraftan” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu	61
1.5. “ne...ne” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu	62
1.6. “mi...mi” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu	62
1.7. “hem...hem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu	62

1.8. “fakat” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu.....	62
2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE BAĞLAMA GRUBU	63
2.1. Bağlama Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması.....	63
2.2. Bağlama Grubunu Cümlede Nesne Olarak Kullanılması	63
2.3. Bağlama Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	64
2.4. Bağlama Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması	64
3. BAĞLAMA GRUBUNUN KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ	64
3.1. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	64
3.2. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	65
3.3. Bağlama Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması.....	65
3.4. Bağlama Grubunun İsim Tamlamasında Tamlanan Olarak Kullanılması.....	65
UNVAN GRUBU	65
1. YAPI BAKIMINDAN UNVAN GRUBU	66
1.1.”Bey” Kelimesi İle Kurulan Unvan Grubu.....	66
1.2. “Paşa” Kelimesi İle Kurulan Unvan Grubu.....	67
1.3. “Efendi” Kelimesi İle Kurulan Unvan Grubu.....	67
1.4. “Doktor ” Kelimesi İle Kurulan Unvan Grubu	67
2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE UNVAN GRUBU	68
2.1. Unvan Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması	68
2.2. Unvan Grubunun Cümlede Nesne Olarak Kullanılması.....	68
2.3. Unvan Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	68
BİRLEŞİK İSİM GRUBU	69
ÜNLEM GRUBU	70
SAYI GRUBU	70
BİRLEŞİK FİİL	71
1. Bir Hareketi Karşıllayan Birleşik Fiiller.....	72
1.1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller	72
1.2. Diğer Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller	75
2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller.....	77
2.1. Yardımcı Fiili “bil-“ Olan Birleşik Fiiller	77

2.2. Yardımcı Fiili “ver-“ Olan Birleşik Fiiller	78
2.3. Yardımcı Fiili “kal-“ Olan Birleşik Fiiller.....	78
2.4. Yardımcı Fiili “dur-“ Olan Birleşik Fiiller	79
 KISALTMA GRUBU	80
1. İsnat Grubu	81
2. Yönelme Grubu.....	81
3. Bulunma Grubu.....	82
4. Uzaklaşma Grubu	82
5. Vasıta Grubu	83
6. Eşitlik Grubu.....	84
7. FARKLI TÜRDEKİ KISALTMA GRUPLARI.....	84
7.1. DAn...-A”Kalıbındaki Kısaltma Grupları.....	84
7.2. İkinci Unsuru Yönelme Hâli Eki Taşıyan Kısaltma Grupları.....	85
 CÜMLE	86
1. CÜMLELERİN BAĞLANMA ŞEKİLLERİ	88
1.1. BAĞLAMA EDATLARIYLA BAĞLANAN CÜMLELER	89
1.2. ORTAK ÖGELERLE BAĞLANAN CÜMLELER	99
1.3. ORTAK KİP VEYA ŞAHIS EKİYLE BAĞLANAN CÜMLELER	101
1.4. ANLAM İLİŞKİSİYLE BAĞLANAN CÜMLELER	102
2. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER	103
2.1. FİİL CÜMLESİ.....	104
2.2. İSİM CÜMLESİ	105
 3. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER	107
3.1. KURALLI CÜMLE.....	108
3.2. DEVRİK CÜMLE	109
 4. ANLAMINA GÖRE CÜMLELER	110
4.1. OLUMLU CÜMLE	111

4.2. OLUMSUZ CÜMLE	112
4.3. SORU CÜMLESİ	114
EKSİLTİLİ YAPILAR	117
SONUÇ	124
KAYNAKLAR	127
ÖZ GEÇMİŞ	130

GİRİŞ

Cümle bilgisi, sentaks ya da söz dizgisi olarak adlandırılan söz dizimi, kelimelerin dizilişini, diğer kelimelerle olan ilgisini ve cümleleri inceleyen dilbilgisi bölümüdür.

Her dilde olduğu gibi Türkçede de kelimeler birbirleriyle olan ilişkilerine göre dizilirler ve bir söz dizimi oluştururlar. Kelimelerin bir araya gelmesi ve oluşan cümleler, Türk dil yapısının kendine özgü kurallarını yansıtır.

Amaç

Araştırmanın amacı Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanını Türkçenin söz dizimi özelliklerine göre incelemektir. Peyami Safa'nın birçok eseri üzerinde dil, üslup, toplumsal ve psikolojik olgular üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen yazarın kendi hayatından izler de taşıyan Dokuzuncu Hariciye Koğuşu üzerine söz dizimi çalışması yapılmamıştır. Sadece Ahmet Akçataş'ın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Üzerine Bir Metin Dil Bilim İncelemesi adlı bir doktora tezi vardır (Ocak, 2001). Akçataş tezinde romanı yapı, bağlaç ve anlam ilişkileri içinde incelemiştir. Bu ilişkilere göre de metin dil bilim tekniği geliştirmiştir. Romandaki bağlayıcı unsurları detaylarıyla inceleyen Akçataş, romanın başarısını belirleyen unsurları tespit etmiştir. Biz de roman üzerine metin dil bilim incelemesi dışında bir çalışma yapılmadığı için Safa'nın bu romanında söz dizimi özelliklerinin incelenmesi gerektiğini düşünerek çalışmamızı başlattık. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanının seçilmesinde de Safa'nın çok basılan bir eseri olmasının yanında kendisinin bu romanını ustalık döneminin bir eseri olduğunu vurgulaması da etkili olmuştur.

Kapsam

Çalışmada Ötüken yayınlarının 20 yayın numarasıyla sadeleştirme yapılmadan yayımlanan romanı incelenmiştir. Çalışmamız, kelime grupları, cümle ve eksiltili

yapıların özelliklerinin tespiti, cümle içindeki görevleri ve birbirleriyle olan ilişkilerin belirlenip söz dizimi oluşturulmasını kapsamaktadır.

1.Peyami Safa ve Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Üzerine

Türk edebiyatında psikolojik roman tarzının kudretli ustası olan Peyami Safa, Nisan 1899'da İstanbul'da doğmuştur. Babası, Servet-i Fünûn şairlerinden İsmail Safa; annesi Server Bedîa Hanım'dır. Sultan Abdülhamit döneminde Sivas'a sürgün olarak gönderilen babasını, iki yaşında kaybetti. Annesi Server Bedia Hanım, kocasının ölümünden sonra İstanbul'a taşındı. Büyük maddi sıkıntılar içinde yaşamaya çalıştılar. Tüm bu sıkıntılara, Peyami Safa'nın 9 yaşındayken yakalandığı ve bütün ömrünce etkilerini gördüğü kemik hastalığı da eklendi. Doktorlar tarafından kolunun kesilmesine karar verilmesine rağmen, Safa buna izin vermedi. 17 yaşına kadar hastane koridorlarında zor bir hayat geçirdi. Çocukluk yıllarına ait izlenimlerini daha sonra "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" adlı eserinde romanlaştırdı.

Hem sağ el eklemesindeki bu kemik hastalığı hem de ailesini geçindirmek zorunda olması onun düzenli bir okul öğrenimi görmesini de engellemişti. Bu yüzden yazar kendi kendini yetiştirdi. Hastalığın ve savaş yıllarının yol açtığı maddî sıkıntılar dolayısıyla öğrenimini sürdürememiş, o sıralar Maarif Nazırı olan Recâizade Ekrem Bey, bu görevinden ayrılınca onu Galatasaray Lisesi'nde okutma vaadini yerine getirememiş, Peyami Safa da hayatını kazanmak ve annesine bakmak için Vefa İdadisi'ndeki öğrenimini yarıda bırakmıştır. Keteon Matbaasında bir süre çalışan Peyami Safa, açılan sınavı kazanarak Posta - Telgraf Nezaretine girmiş, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar orada çalışmıştır. Edebiyat, felsefe, tarih ve psikoloji alanlarında o yaş için olağanüstü sayılacak bilgiler edindi. Daha sonra Boğaziçi'ndeki Rehber-i İttihat Mektebinde öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Dört yıl çalıştığı bu okulda, hem öğretmiş, hem de kendi çabasıyla Fransızcasını ilerletmiştir. Onun Fransızca öğrenmesini sağlayan kişi Abdullah Cevdet'tir. Sünnet hediyesi olan Petit Larousse sözlüğü sayesinde Fransızca öğrenen Peyami Safa, hayatının sonuna kadar Abdullah Cevdet'e minnettar kalmıştır.

19 yaşında iken ağabeyi İlhami Safa'nın isteğine uyarak öğretmenlikten ayrılmış (1918) ve birlikte çıkardıkları "Yirminci Asır" adlı akşam gazetesinde "Asrın Hikâyeleri" başlığı altında yazdığı öykülerle gazetecilik yaşamına başlamıştır. İmzasız yazdığı bu öykülerin tutulması üzerine adını kullanmaya başlamıştır. Hikayeleri, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ömer Seyfettin, Yahya Kemal Beyatlı gibi edebiyatçılar tarafından da beğenilmiştir. "Yirminci Asır" ile başlayan basın hayatını ölümüne kadar sırasıyla: Son Telgraf, Tasvir-i Efkâr, Akşam, Cumhuriyet, Tasvir, Tan, Ulus, Zafer, Milliyet, Son Havadis gibi devrin önde gelen gazetelerinde sürdürdü. Hafta, Kültür Haftası (21 sayı, 15 Ocak- 3 Haziran 1936) ve Türk Düşüncesi (63 sayı, 1953 -1960) adlarında üç tane de dergi çıkardı. Fıkra, makale, roman yazarı olarak büyük üne kavuştu. Oğlunun ölümünden 3 ay sonra (15 Haziran 1961) beyin kanaması sonucunda hayatını kaybetti. Öldüğü zaman Son Havadis gazetesi başyazarı idi. Peyami Safa, Edirnekapı mezarlığında gömülüdür.

Peyami Safa, tam 43 yıl, hemen hiç ara vermeden Türkiye' de yayımlanan hemen hemen tüm gazete ve dergilerde çeşitli zamanlarda fıkra, makale ve romanlarını yayımlamış, son derece verimli bir yazar olmuştur. Kendi kendini yetiştirmiş bir kişi olan Peyami Safa, çağın düşünce akımlarıyla ilgilenmiş, siyasal sorunlar karşısında tavır almış, bu yüzden Türk basınında derin izler bırakan söz kavgalarına girmiştir. Bunlar arasında en ünlüleri Nâzım Hikmet, Nurullah Ataç, Sabiha ve Zekeriya Sertel ve Aziz Nesin'le yaptığı kalem kavgalarıdır.

Peyami Safa Batıcı ve devrimcidir, fakat geçmişle lüzumlu bağların kopmasını istemez. Çünkü bu Doğu-Batı sentezi fikrine aykırıdır. Yazar bilhassa Avrupa karşısında düşülen aşağılık duygusunu milli onurumuz için zararlı görür. Fertlerin şahsiyet sahibi olduğu ölçüde toplumun yükseleceğine inanır. *"Ferdyeti bir ata, şahsiyeti bir süvariye benzetebiliriz. İnsanın varlığından bu at, tabiatı temsil eder; süvari, cemiyeti temsil eder."* diyerek, şahsiyetin ancak milli ortamdan çıkacağı fikrini özetler.

Hemen bütün romanlarında bir mesele ortaya atar. Bilhassa Türk toplumundaki Doğu-Batı çekişmelerini ve bunların çözüm tarzlarını; 1. ve 2. Dünya Savaşlarının

getirdiği buhranları, bu buhranlarda aydınların ve maddi olayların payını, ruh-madde, akıl-his, inanç-inançsızlık konularını tartışır. Romancı, bu meseleler karşısında kesin bir cephe tutmaz. Hepsini bazı tartışmalar halinde önümüze serer.

İlk önce Cumhuriyet Gazetesinde tefrika halinde yayımlanan Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanı , hem otobiyografik roman türünün başarılı bir örneği, hem de Peyami Safa'nın en fazla basılan ve beğenilen seçkin bir eseridir. Romanın ilgi çekici yanlarından biri de kahramanın isimsiz olmasıdır. Bu durumla ilgili İsmail Habib şunları söyler: "*Bütün edebiyatımızda kahramanın adı olmayan ilk roman budur sanırım. Niye öyle? Çünkü, romanın kahramanı müellifin kendisidir; kendi adını zikretse romana uymayacak, başka bir ad taksa hakikatten ayrılmış olacak; öyle ise en iyisi kahramanı adsız bırakmaktır.*" (<http://www.ege-edebiyat.org>, 14 Aralık 2013'te erişildi). Bu özelliğin yanı sıra roman kahramanı ve yazarı arasında çok belirgin benzerlikler göze çarpmaktadır. Bu benzerlikler aşağıdaki tabloda sıralanmıştır (Akçataş, 2001).

Peyami SAFA	Dokuzuncu Hariciye Koğuşu
Yazarın 9 yaşındayken sağ elinde kemik hastalığı başlaması	Bacağından hasta olduğu için çektikleri ve bunların Çocuk üzerindeki etkileri.
Recaizâde Ekrem Bey'in Peyami Safa'nın eğitimi için yaptığı yardım.	Paşa'nın koruması ve Çocuk'a yaptığı yardımlar.
Peyami SAFA'nın evliliği	Çocuk - Nüzhet ilişkisi
Kitap okuyarak kendini eğitmiş.	Çok okuyan, bilgili bir çocuk.
Basında girdiği polemikler.	"Kozmopolitlerin Hücumu" metni
2 yaşındayken babası vefat etmiş..	Çocuk, bir yetimdir.
Zorluklardan dolayı düştüğü karamsarlık	Bir facia bekleme vehmi.

Nazım Hikmet ise "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" romanı ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

"Ben Peyami'nin bu son romanını üç defa okudum, otuz defa daha okuyabilirim ve okuyacağım. Bu kitabın karşısında ben, yıldızlı göklerin sonsuzluğuna

bakan ve o layetenahi (sonsuz) âlemde yeni pırıltılar, o zamana kadar hiçbir gözün görmediği acayip, fakat hakiki âlemler keşfeden müneccimin hayranlığını duymaktayım. Eğer ıstırabı, azabı ve neşeyi coşkun bir ciddiyetle duyan öz ve halis halk kitleleri okuma yazma bilselerdi, bu romanın, on bin, yüz bin, hatta bir milyon satması işten bile değildir." (<http://www.ege-edebiyat.org>, 14 Aralık 2013'te erişildi).

Yöntem

Çalışma üç bölüm halindedir. Birinci bölüm kelime gruplarından oluşmaktadır. Burada; İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, Sıfat-fiil Grubu, Zarf-Fiil grubu, İsim-Fiil Grubu, Tekrar Grubu, Edat Grubu, Bağlama Grubu, Unvan Grubu, Birleşik İsim Grubu, Ünlem Grubu, Sayı Grubu, Kısaltma Grupları (Yükleme, İsnat, Yönelme, Bulunma, Uzaklaşma, Vasıta, Eşitlik, -dAn....-A kalıbındaki ve farklı yapıdaki kısaltma grupları), bunların yapıları ve cümledeki görevleri belirlenmiştir. Görevlerine göre de kelime gruplarına eserden seçilen uygun örnek cümleler verilmiştir. Yine bu hususta farklı dilcilerin konu ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

İkinci bölüm "Cümle" bahsinden oluşmaktadır. Burada cümlelerin bağlanma şekilleri, yüklem türüne göre cümleler, yüklem yerine göre cümleler ve anlamına göre cümleler üzerinde durulmuştur. Cümle konusunda dilcilerin farklı görüşlerinden yararlanarak bilgiler ve örnek cümleler verilmiştir.

Üçüncü bölüm ise eksik yapılardan oluşmaktadır. Eksik yapılar hakkında dilcilerin görüşlerine yer verildikten sonra Peyami Safa'nın bu tür kullanımlara neden sıkça yer verdiği üzerindeki fikirlerimiz eserden seçilen örnek cümlelerle tartışılmıştır.

Çalışmamızda Leyla Karahan'ın söz dizimi ile ilgili tasnifi esas alındı. Ondan farklı olarak eksilteli kullanım konusu üçüncü bölümde incelendi. Leyla Karahan kesik cümleyi, Cümlelerin Öğeleri –Yüklem- kısmında ele almıştır. Eksilteli kullanımların romanın tamamına hakim olduğuna, bunun yazar-roman ilişkisinin kuvvetli oluşuna ve bu kullanımın çokluğunun yazarın bu romandaki üslubu ile ilişkili olduğuna dair tespitlerimiz bu kısımda belirtilmiştir.

Sonuç bölümünde yapılan çalışma özetlendi ve çeşitli verilerle birlikte tartışıldı.

Kaynaklar bölümünde çalışmamızda yararlandığımız yazar ve eserlerinin isimlerini belirttik.

Yaptığımız bu çalışmanın Türkçenin söz dizimi için faydalı olacağına ve Peyami Safa'nın diğer romanları üzerine yapılacak söz dizimi çalışmalarının artacağına inanıyoruz.

BÖLÜM I

KELİME GRUPLARI

Dil yapımızda nesneleri, varlıkları ya da hareketleri anlatmak için kullanacağımız kelimeler bazen tek başlarına yetersiz kalırlar. Tek bir kelime söz konusu olan varlığı ya da hareketi her yönüyle anlatamaz. Bu durularda kelimedenden daha büyük dil gruplarına ihtiyaç duyulur. Birden fazla kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, dilde tek kelime gibi kabul edilen ve kelimeler gibi çekime giren yargısız dil birliklerine “kelime grubu” denir.

Kelime gruplarında, kelimelerin grup içindeki sıralanışı kurallıdır. Bu kurala göre grubu oluşturan yardımcı unsur başta, ana unsur sonda olmalıdır. Bazen şiir ya da konuşma dilinde kelime gruplarının unsurlarının yerleri değişebilir. Ancak bu tarz kullanımlar kelime grubunun genel yapısını değiştirmez.

Muharrem ERGİN “Türk Dil Bilgisi” adlı eserinde kelime grubunu “Birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan olarak muamele gören bir dil birliği” olarak tanımlamıştır. Ergin, kelime gruplarını, nesneleri ve hareketleri daha geniş olarak veya geniş nesneleri ve hareketleri belirtmek için kullanıldıklarına göre bunların belirtme grubu olduğunu ifade eder (2005:374). Kelime gruplarının özelliklerini şu şekilde sıralar:

1. *“Türkçede yardımcı unsur asıl unsurdan önce gelir. Bütün kelime grupları ve cümlede belirtilen, tamamlanan, tâbi olunan, asıl unsur sonda; belirten, tamamlayan, tâbi olan, yardımcı unsur başta bulunur. Türkçede yalnız ki’li birleşik cümle çok tabii olarak bu kaidenin dışında kalır.*
2. *Kelime gruplarında oluşan bu sıranın onların karşıladıkları nesnelerin ve hareketlerin oluş sırasına da uygun olduğunu belirtir.*
3. *Bu kurala dayalı olarak kelimeler bazen ekli, bazen de eksiz birbirine bağlanmak suretiyle kelime gruplarını meydana getirirler (Ergin,2005:375).*

H.İbrahim DELİCE “Türkçe Sözdizimi” adlı eserinde kelime grubu için kelime öbeği terimini kullanır ve onu şöyle tanımlar:”*Birden çok kelimeden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde tek cümle ögesi ; kelime öbeği içinde bütün halinde yardımcı veya temel öge olarak işlem gören ve bir kelime türü (isim, sıfat, zamir, edat vb.)yerine kullanılan söz dizileridir*”(2007:17). Delice kelime öbeklerini ; “ Kelimeyle Kurulan Öbekler(Edat Öbekleri,Eksiz İsim Tamlaması, Fiil Öbeği, Özel İsim Öbeği, Unvan Öbeği, Sayı Öbeği, Sıfat Tamlaması, Tekrar Öbeği, Zarf Öbeği, Yineleme Öbeği; Ekle Kurulan Öbekler(İsim Tamlaması, Kısaltma Öbekleri, İki Durumlu Öbek, Sıfat Yapım Ekli Öbek, Yüklemsi Öbekleri) ve Diğer Kelime Öbekleri(İktibas Öbeği, Saplama Öbeği)” olarak inceler.Diğer kelime öbeklerini iktibas ve saplama öbeği olarak ayırır.

”*Bütün kelime öbekleri bir cümle unsurunun açıklayıcısı olarak kullanıldığında saplama öbeği; yabancı dil kurallarına göre oluşturulmuş dizgeler de Türkçe cümle yapısı içinde cümlelerin ögesi olarak kullanılırsa tüm bu yapılar için iktibas öbeği(İkÖ) terimi kullanılmalıdır*”der (Delice, 2007:18).

Mustafa ÖZKAN ve Veysi SEVİNÇLİ “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi” adlı eserlerinde kelime grubu terimini kullanmışlar ve şöyle tanımlamışlardır: kurulan dil birliklerine kelime grubu denir. “*Tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilemeyen benzer durumları karşılamak üzere birden fazla kelimeyle kurulan dil birliklerine kelime grubu denir*”(Özkan,Sevinçli, 2013:14).Onlara göre bazı kelime grupları yalnızca kavramları, nesneleri veya hareketleri daha yakından belirtmeye yararlar. İsim Tamlaması ve İyelik Grubu, Sıfat Tamlaması, Birleşik İsim Grubu, Tekrar Grubu, Aitlik Grubu, Edat Grubu, Unvan Grubu, Birleşik İsim Grubu, İsim-Fiil Grubu, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, Sayı Grubu, Ünlem Grubu, Bağlama Grubu, Kısaltma Gruplarını “Belirtme Grupları” başlığında incelerler. Bunun dışında kalan bazı kelime grupları tam bir düşünce, bir hüküm ifade ettiklerinden onları “Yargı Grupları” başlığında değerlendirmişlerdir. Yargı gruplarında cümlelerin öğelerini ve cümle dışı ögeyi ele almışlardır (2013:5).

Günay KARAAĞAÇ “Türkçenin Söz Dizimi” adlı eserinde kelime gruplarından söz öbekleri olarak bahseder. Ona göre “*Söz öbekleri , kısaca, cümle*

oluşturmayan söz dizimi birimleri olarak tanımlanır (2012:159). Karaağaç söz öbeklerini varlığın nitelendirildiği yapılar olarak görür. Söz öbeklerini; Yapımlık Öbekler (Fiilimsi öbekleri, Kısaltma öbekleri, Sayı öbeği, Birleşik filler, Yineleme öbekleri, Aitlik öbeği, Bağlama öbek ve cümleleri, Özel ad öbeği) Ve Çekimlik Söz Öbekleri(İlişkilendirme öbekleri(isim tamlamaları, iyelik öbeği, ilgi hali öbeği) Nitelendirme öbekleri(sıfat tamlaması) olarak gruplandırır.

Zeynep KORKMAZ “Gramer Terimleri Sözlüğü’nde kelime gruplarını şu şekilde tanımlamıştır:

“Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu” (1992:33).

Leyla KARAHAN “Türkçede Söz Dizimi” adlı eserinde kelime grubunu şöyle tanımlar: *“Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir” (2007:39).* Leyla Karahan kelime gruplarını; İsim Tamlaması, Sıfat Tamlaması, Sıfat-Fiil Grubu, İsim-Fiil Grubu, Zarf –Fiil Grubu, Tekrar Grubu, Edat Grubu, Bağlama Grubu, Unvan Grubu, Birleşik İsim Grubu, Ünlem Grubu, Sayı Grubu, Birleşik Fiil ve Kısaltma Grupları olarak inceler. Karahan’a göre kelime grupları;

1.Tek kelime ile karşılanamayan varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılar.

2.Varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri, anlamlarını genişleterek, belirterek, niteleyerek, pekiştirerek karşılar (2007:39).

İSİM TAMLAMALARI

En az iki ismin, aralarında anlam bağlantısı kurarak oluşturduğu, bir nesnenin parçası olduğunu ya da bir nesnenin başka bir nesneyle tamamlandığını gösteren kelime grubudur. İsim tamlamalarında birinci unsura tamlayan, ikinci unsura tamlanan denir. Türkçe dil yapısına göre yardımcı unsur olan tamlayan önce, ana unsur olan tamlanan sonra gelir. İsim tamlamalarında her iki unsur da kelime grubundan oluşabilir.

Birinci unsuru ilgi hâli eki taşıyan isim tamlaması belirtili isim tamlamasıdır. Belirtili isim tamlamalarında unsurların yerleri değişebilir ya da unsurların arasına başka ögeler girebilir. Karahana'a göre belirtili isim tamlamalarında vurgu her iki unsorda da aynı ölçüdedir (2007:48).

Birinci unsuru ilgi hâli eki taşımayan isim tamlaması ise belirtisiz isim tamlamasıdır. Karahan'a göre *“Belirtisiz isim tamlamasının iki unsuru arasında daimî bir ilişki mevcuttur. Tamlamada iki unsur arasına başka bir unsur giremez ve unsurlar yer değiştiremez. Bundan dolayı nesne adı olarak kullanılmaya en elverişli kelime gruplarından biri belirtisiz isim tamlamasıdır”* (2007:44). Bazı belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan unsuru bir cümleden oluşabilir. Ve belirtisiz isim tamlamalarında vurgu birinci unsorda yani tamlayan üzerindedir.

1.YAPI BAKIMINDAN İSİM TAMLAMALARI

1.1. Unsurları Tek Kelime Olan İsim Tamlamaları

Erenköy, köşk, tren, vapur, fakülte, doktorlar, hastabakıcılar, *hayatın gürültüleri*, şehir, *gündüzün sesleri*, her şey uzaklaşıyor. (s.97)

Lokantanın bahçesine çıktım ve geldim. (s.40)

Nüzhet *pencerenin kenarından* indi ve aramızdan çekilerek balkona çıktı. (s.42)

Ben *bunun üstüne* mi geldim. (s.50)

Nüzhet'in kollarını birdenbire tuttum ve ona yepyeni gözlerle baktım. (s.31)

1.2. Unsurlarından Biri Ya da İkisi Kelime Grubu Olan İsim Tamlamaları

İsim tamlamalarını oluşturan unsurlardan biri bazen de her ikisi kelime grubundan oluşabilir.

1.2.1. Unsurlarından Biri Bağlama Grubu Olan İsim Tamlamaları

İsim tamlamasını oluşturan tamlayan ve tamlanan unsuru bazen de her ikisi bağlama grubundan oluşabilir.

Arkamda açık duran balkon kapısından hafif bir rüzgâr giriyor, salona *ıhlamur ve gül kokusu* getiriyordu. (s.18)

Mithat Beyin ve etrafındakilerin yüzüne baktı ; gözlerinde korkunç bir şey seziyordum. (s.90)

Paşa bana bir altın verdi, bunun *yol ve kitap parası* olduğunu söyledi.(s.33)

1.2.2. Unsurlarından En Az Biri İsim Tamlaması Olan İsim Tamlamaları

Bir isim tamlamasını oluşturan unsurlardan biri ya da her ikisi bir isim tamlamasından oluşabilir. Delice (2007:39) ve Karaağaç (2012:210) bunları “*zincirleme isim tamlaması*” olarak değerlendirirler. Ancak Karahan ve bize göre bunlar üç isim unsuru bulunan, tamlayanı ya da tamlananı bir isim tamlamasından oluşan isim tamlamalarıdır.

Öğleye doğru *muayene odasının önü* doldu. (s.5)

Evimizin sokak kapısı önünde çocuklar, birdenbire keskin bir çığlık. (s.44)

Samiamın karanlıkları içinde mâhut sesler. (s.79)

Ben arka üstü yattığım için *onun başının ağırlığı* da dudaklarıninkine zammoluyor ve benim dudaklarımı sıcak bir tazyikle yoğuruyordu.(s.57)

1.2.3. Unsurlarından Biri Sıfat Tamlaması Olan İsim Tamlamaları

İsim tamlamasının tamlayanı ya da tamlananı bazen de her ikisi sıfat tamlamasından oluşabilir.

Yalnız çocuğun azabı. (s.7)

Az kımıldayan bir vücut, dik duruş, *gözlerin sinirsiz ve ölçülü bakışı.*(s.62)

Nüzhet’in bir kahkahası daha. (s.30)

Ve bana *Goethe’nin bir safsatasını* telkine çalıştı. (s.82)

1.2.4. Tamlayanı Birleşik İsim Grubu Olan İsim Tamlamaları

Hepsi de *Sadi Carnot’un düşmanları*... (s.47)

1.2.5. Tamlayanı Unvan Grubu Olan İsim Tamlamaları

İsim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan unsurları unvan grubundan oluşabilir. Biz metinde sadece tamlayanı unvan grubu olan isim tamlaması örnekleri tespit ettik. Eserde tespit edilen örnekler Leyla Karahan’a göre birleşik isim grubudur. Ancak Gülsel Sev “*Unvan belirten isim şahıs adından önce de sonra da gelebilir.*” diyerek bu konuda farklı bir görüş belirtmiştir. (2006:167) Bizim seçtiğimiz örnekler de Sev’in bu görüşü doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Doktor Ragıp’ın vaadi. (s.76)

Doktor Mithat’ın faaliyeti, bir çok operatörlere müracaatı. (s.91)

Bugün siz **Paşa efendinin odasına** girdiğiniz vakit bunu konuşuyorlardı. (s.50)

Doktor Ragıp Beyin validesi geldi. (s.49)

Doktor Ragıp Beyin başı omuzlarıyla beraber ve mekanik bir intizamla bana çevrildi. (s.63)

2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE İSİM TAMLAMALARI

İsim tamlamaları da tıpkı isimler gibi cümlede çeşitli öge görevlerinde kullanılabilir. Dolayısıyla cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf ve yüklem görevlerinde kullanılabilir.

2.1. İsim Tamlamasının Cümlede Özne Olarak Kullanılması

Paşa’nın da neş’esi var.(s.59)

Her gidişimde, *hastanelerin bahçeleri* bana hüznü verirdi. (s.11)

Evin içi ve dışı susuyordu.(s.17)

*Benim mizacı*m böyle.(s.54)

Bunu tahayyül ederken *benim gözlerim* yaşıyor. (s.93)

Kadınların gözlerinde *korkunun ve endişenin kamaşmaları* vardı. (.73)

2.2. İsim Tamlamasının Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

Hastalığımın bahsolunuyordu da “*Bizim bir doktor Ragıp var, bir kere de ona göster*” dedi.(s.25)

Şimdi *sizin cebinizi* kurdum.(s.48)

Doktor: “*Bu taze bir kadavra, yeni gelmiş.*” dedi. (s.36)

Sen *onun iyiliğini* istersin ve rasgele evlenmesini arzu etmezsin.(s.69)

Doktorun uşağı! Dedi.(s.61)

2.3. İsim Tamlamasının Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Bizim oğlumuzun dizinde bir şeyler oluyor. (s.62)

O sırada *salon kapısı önünde* bir patırdı oldu.(s.21)

Sekiz buçuk trenine yetişmeliyim. (s.31)

2.4. İsim Tamlamasının Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

Bir tek *omzumun küçük bir hareketi*yle cevap verdim ve hiçbir şey söylemedim. (s.61)

Operatörün küçük işaretleriyle büyük işler yapılıyor.(s.110)

2.5. İsim Tamlamasının Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması

Kim o ? diye bir ses geldi, *onun sesi*ydi. (s.53)

Bu koku *hastanenin ruhu*dur. (s.104)

Soytarıların en *neşelisi*ydi. (s.37)

Fakat aynı mesele *gaz bezinin çıkarılması*ndandır. (s.8)

3. İSİM TAMLAMALARININ KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ

3.1. İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

Bir nebat, *bir toprak parçası* / *üstünde* ne ısrar! (s.43)

Birdenbire damağımda çürümüş *bir insan eti / lezzeti*, genzimde ağır bir koku hissettim.(s.40)

Paşa'nın yatak odasının / *önünden* geçerken içerde hararetli bir konuşma duydum.(s.41)

3.2. İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlanan Olarak Kullanılması

Nurefşan'ın / suç ortaklığını kabul etmiş oluyordum.(s.34)

Sofa'nın ortasına kadar birkaç adım attım, gene durdum, bu sefer daha emniyetle *Nüzhet'in / oda kapısına* geldim, hafif iki defa vurdum. (s.53)

3.3. İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Ancak *bu türlü / mantık oyunları*yla teselli bulmayacak kadar, hastalığın bana verdiği acı derslerle gözüm açılmıştı. (s.82)

Demin *bir / röntgen resmi* aldirdim.(s.65)

Okuduğum / romanın ismi “M.Lökok'un kızı” idi ve ilk sayfaları gayet uzun tasvirlerle başlıyordu. (s.21)

Dokuzuncu / Hariciye koğuşuna doğru ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm.(s.7)

Bir / köy lokantasına giriyoruz. (s.40)

Burada *her / ölünün ağzında*, hayatında dişlerine ne kadar itina ettiğini anlayabiliriz... (s.37)

Bir / posta vapurunu batırabiliriz. (s.37)

Mutlaka *bir / koltuk değneği* lazım.(s.39)

Ve *büyük / operatörün ismini* söyledim. (s.64)

Ben *o / zamanın fikirleriyle* bu iki adamdan fazla mücehhez olduğumu anlamamın nefse itimadiyle kuvvetli müdafaa ediyorum. (s.73)

Hastayı *ikinci / hariciye polikliniğine* götürelim. (s.78)

Bu köşkün bütün kaderi *bu / sessizliğin içinde* idi, benim kaderim de. (s.69)

3.4. İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Operatör *ihmalin davet edeceği fena neticelere dair telkininde* devam ediyordu. (s.10)

Yüzümü boynunda, göğsünde gezdiriyorum ve *başımın bu ateşli gül bahçelerinde yaptığı gezintinin bitmemesi* için uyanmasını istemiyorum.(s.58)

Felâketlerimin başladığı saniyeyi tanıyorum.(s.77)

3.5. İsim Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Fransa'nın bizim kültürümüz üstündeki tesirlerine dair alelâde Tanzimat fikirleri sıralıyordu. (s.73)

Bab-ı âli baskınından sonra, “sabah” birdenbire dilini değiştirmiş ve İttihatçıların tarafına geçmişti.(s.47)

4. İSİM TAMLAMALARININ UNSURLARININ ARASINA BAŞKA ÖGELERİN GİRMESİ

Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan arasına başka unsurlar girebilir. Araya giren bu unsurlar bazen cümlelerin bir ögesi bazen de ara söz olabilir.

Dikkatin birdenbire *artması*. (s.33)

Hastalığının yalnız *ismini* söyledim. (s.63)

Ağaçların bile *sıhhatine* imrenerek yürürdüm. (s.7)

5. FARKLI YAPIDAKİ İSİM TAMLAMALARI

Türkçede isim tamlamalarında genellikle tamlayan unsuru ilgi hâli ekini, tamlanan unsuru ise iyelik ekini alır. Ancak kimi zaman ismin uzaklaşma hâli eki olan +DAn ilgi hâli ekinin yerine kullanılır ve bu biçimde belirtili isim tamlaması oluşturur. İşte bu şekilde oluşan belirtili isim tamlamalarını bu başlık altında değerlendirdik.

Leyla Karahan da bu yapıdaki tamlamaları “Türkçe’de “-DAn.. biri” Yapılı Kelime Grupları Üzerine” adlı makalesinde incelemiştir. Ona göre “-DAn biri yapılı kelime grubu bir isim tamlaması mıdır? Bu grubun isim tamlamasıyla ilişkilendirilmesine yol açan husus, iki yapı arasında anlam ve işlev yakınlığı olmasıdır. Hem isim tamlamaları hem de -DAn biri kuruluşundaki kelime gruplarında birinci unsurun görevi ikinci unsurun anlamını belirtmektir. Her iki grup da çocukların biri ve çocuklardan biri örneklerinde olduğu gibi bütün-parça ilişkisini ifade etmek için başvurulmuş söz dizimi yapılarıdır. Bu ilişkiyi ifade etmek için kurulan isim tamlamalarının bütün’ü anlatan birinci unsuru, çokluk eki ve ilgi hâli eki taşıyan bir isimdir. Parça’yı anlatan ikinci unsur, iyelik eki taşıyan genellikle bir sayı ismi veya bir belirsizlik zamiridir (çocukların ikisi, çocukların bazıları). Parça, bazen çocukların en çalışkanı örneğinde olduğu gibi bir nitelik ismi ile de karşılanabilir. İsim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan unsurlar birbirlerine iyelik ilişkisi ile bağlanır. Yani grubu kuran, iyelik ekidir. Mesela çocukların ikisi, çocukların biri, çocukların bazıları, çocukların en çalışkanı isim tamlamalarında tamlanan unsurun aldığı iyelik eki, tamlayanı/çocukları işaret etmektedir. İki, bir, en çalışkan, bazı isimleri, iyelik eki ile birinci unsura bağlanmıştır. Bir, bazı, hiçbir, hangi gibi isimler bu ilişki sırasında aldıkları iyelik ekleriyle daha sonra biri, bazıları, hiçbir, hangisi şeklinde belirsizlik zamiri adı verilen müstakil bir kelime kategorisi oluşturmuştur. şeklinde değerlendirdikten sonra bunların sıfat tamlaması olduğuna karar verir. Ancak

çalışmamızda seçilen örnekler farklı yapıdaki isim tamlaması olarak değerlendirildi (2012:11).

Kanepeye yatar, arada bir, *çocukluğumda çok işittiğim kahkahalardan birini* atardı.(s.20)

İkimizin birden, yahut *ikimizden birinin* kalbi şiddetle çarpıyor, Nüzhet’in göğsündeki yayları oynatıyordu. (s.32)

Biz *kenar mahallelerden birinde* annemle yalnız oturuyorduk. (s.12)

Bu, *onun huylarından birisidir*. (s.19)

Masalardan birine yaklaştık. (s.36)

Doktor *örtülerden birini* kaldırdı. (s.36)

Bu fistüllerden ikisi yenidir. (s.9)

Asistanlardan biri, Fransızca anlamadığıma hükmederek, “Tumeur blanche”ların ekseriya bol akıntılarla ciğer veremi tevlit edebileceğini anlatıyor. (s.79)

Gördüğüm ölülerden birinin yanağını ısırılmış gibiydim. (s.40)

SIFAT TAMLAMALARI

Sıfat tamlaması, sıfat görevinde bir sözcük ile isim unsurunun eksiz bir şekilde birleşmesiyle oluşur. Sıfat tamlamasında sıfat tamlayan görevinde ve yardımcı unsurdur. İsim unsuru ise tamlanan görevinde ve asıl ögedir.

Bazı dilciler sıfat tamlamalarını takısız isim tamlaması olarak değerlendirirler. ÖZKAN ve SEVİNÇLİ “eksiz tamlama” başlığı altında bu konuya değinmişler ve örnekleri tartıştıktan sonra belirtenin belirtileni nitelendirdiğine karar verip bunlara sıfat

tamlaması demenin daha doğru olacağına karar vermişlerdir (2013:32). Bize göre de cam kase , demir kapı gibi örneklerin “ camdan yapılmış kase” , “demirden yapılmış kapı” içiminde düşünülmesi gerekir. Böyle bir durumda bunların sıfat tamlamasından bir farkı olmadığı görülmektedir.

Sıfat tamlamasını oluşturan ögeler kelime gruplarından oluşabilirler. Ve sıfat tamlaması cümlede tüm öge görevlerinde kullanılabilir.

KARAHAN sıfat tamlamasını, “ Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır (2007:48). Sıfatın tanımını yaptıktan sonra özelliklerini sıralayarak bunları örneklendirmiştir.

KARAAĞAÇ sıfat tamlamasını, “ Bir söz, söz öbeği veya cümlenin yalın olarak bir ismin önüne getirilmesiyle elde edilen çekimlik bir söz öbeğidir.” Biçiminde açıklar ve daha sonra bazı ayrıntılarına değinir (2012:219).

DELİCE ise sıfat tamlaması için sıfat terkibi, sıfat takımı, sıfat tamlaması, takısız isim tamlaması, eksiz isim tamlaması, takısız tümleme, takısız tamlama, önad tamlaması, san takımı gibi terimlerin kullanıldığını belirtir ve sıfat tamlamasını şöyle açıklar: “Bir ismin kendinden sonra gelen başka bir ismi nitelemesi veya belirtmesi yoluyla oluşan yüklemsiz söz dizisidir”(2007:30).

1. YAPI BAKIMINDAN SIFAT TAMLAMALARI

1.1. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları

İki / elimi de tututu. (s.58)

Damlardan kiremitler uçmalıdır, ağaçlar köklerinden sökülüp havada bir saniye içinde toz duman olmalıdır, camlar kırılmalıdır, hattâ yıldızlar düşüp gökyüzünde *bin parçaya* ayrılmalıdır filân... (s.51)

Bin / defa beni kollarında gezdirdi. (s.44)

*Küçük / hanım*ı doktora veriyorlar. (s.49)

Aynalı dolap kapısının gıcırtısı, Nüzhet'in dizleri ve Nurefşan'ın gözleri bana *üç/ münâdi* gibi haykırdılar. (s.51)

Yarım/ saat ben ona çıkarım, sonra seninle bahçeye gelir, otururuz. (s.61)

Yirmi / gün bu / doktora inandım ve mafsala sokulan demir borular içinde ilacın sıkılmasına baygınlıklar geçirerek dayandım.(s.82)

Beni yalnız bu koruyor: *Bu / aşk, bu / merhamet*. (s.12)

Beyaz / duvarlar, beyaz demir masa, *beyaz / dolaplar, beyaz / örtüler, beyaz /sargılar, beyaz / pamuklar, beyaz / gömlekler...* (s.8)

Ben sana *ne / vakit* ameliyat yaptım. (s.9)

Baksana hasta *ne / hâle* gelmiş... (s.96)

1.1.1. Tamlananı Ortak Olan Sıfat Tamlamaları

Bütün bu hastanenin *sessiz, hareketsiz, soğuk, bomboş / anılarını* onlar doğuruyorlar. (s.100)

Yüksek, çıplak, mavi, dümdüz, dimdik / duvarlar. (s.100)

1.1.2. Sıfat Unsuru Pekiştirilmiş Sıfattan Oluşan Sıfat Tamlamaları

Çırçıplak, sapsarı, upuzun /bir vücut. (s.36)

İçinde baygın yatan *bembeyaz / yüzlü* dârülmuallemînliyi gördüm. (s.88)

Çırılçıplak, sapsarı, upuzun /bir vücut. (s.44)

Hayatın nasıl bir şey olduğunu unutturan *bambaşka / bir âlem. (s.110)*

Koskoca / bir doktorla anlaşılamaz.(s.68)

1.1.3. Tamlayıcı Ortak Olan Sıfat Tamlamaları

Bütün / taşlar, topraklar, boşluklar camlarla, aynalarla, beyaz madenlerle dolmuş gibi parıldıyordu. (s.13)

Operatörün bana *bakışlarındaki / merhamet, nefret ve ciddiyet. (s.44)*

1.2. Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

1.2.1. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Olan Sıfat Tamlamaları

Bu hale gelen bir bacak tababeti korkutur... (s.80)

Bir ferdin ıstırabı etrafında uyanan içtimaî alâka beni teselli ediyordu.(s.82)

Görülecek, işitilecek, tadılacak, okunacak, yazılacak, yapılacak o kadar şey birikiyor ki, bundan sonra hayatımın bütün bunlara yetişmeyeceğinden korkuyorum. (s.111)

Bu seste bile ben bir sinsilik, bir hilekârlık, *örtünen, değişen, gizlenen ve aldatan bir şey* keşfediyorum.(s.53)

Karanlıkta bir seriyatta *alelacele dizime bakan bu alman* yanlış bir teşhis koydu. (s.82)

Ertesi gece de beni *köşkte kalmaya mecbur eden bir sebep* çıktı. (s.72)

1.2.2. Sıfat Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

Yalnız başıma *demir parmaklı / kapı*dan içeriye girerdim. (s.7)

Beyaz gömlekli, güçlü kuvvetli / adam bir tanesini işaret eder ve yüksek sesle çağırır.(s.6)

Gittikçe artan karanlık, *iki parça / eşya*yı da benden uzaklaştırıyor ve beni daha yalnız bırakıyor.(s.97)

1.2.3. Sıfat Unsuru Bağlama Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Şimdi *iki erkek ve iki kadın / hristiyan* içeri girdi.(s.65)

Hatta gene akrabamdan *münevver ve zeki /bir adam* bana dedi ki.(s.82)

İhtimal benim garabetim karşısında değişen gayr-ı beşeri bir ses *çatlak ve topraklı / bir ses*.(s.99)

Seyrek, ince ve sarı / saçlar. (s.62)

Camlı kapıların garip bir beyazlıkla gözlerime vuran ve içimde korku ile karışarak yuvarlanan parıltıları / arasında o dehlize girdim.(s.7)

Kapalı kapıların mustatil buzlu camlarından gelen soğuk ışıkların buğusu, *yüksek ve çıplak / duvarlara* vurarak donuyor. (s.5)

Köpüklenererek uçan ve uzaklarda kaybolan / bir beyaz gömlek. (s.5)

İçerinin renklerinden ve kokusundan birdenbire ayrılan / tatlı bir parlaklık, çamların yeşili ve taze bir tabiat kokusu.

1.2.4. Sifat Unsuru Tekrar Grubu Olan Sifat Tamlamaları

Biraz evvelki yatak odasında *parça parça / hayaller*. (s.57)

Beyaz gömlekle, *güçlü kuvvetli / adam* parmağıyla beni de işaret etti, yüksek sesle çağırdı. (s.7)

Bu adam bize *iki üç / defa* geldi, arkasından beni istedi. (s.57)

Yedi sekiz / resim çekti. (s.81)

Paşa *bir iki kısa / kahkaha* ile bana taraftarlığını ilân etmişti. (s.68)

1.2.5. Sifat Unsuru Edat grubu Olan Sifat Tamlamaları

Etrafımda ipe dizili çamaşırlar gibi / müphem dalgaları. (s.10)

Bu kadar / basit bir şeyi kendi kendime anlatmaya çalışıyordum.(s.28)

1.2.6. Sifat Unsuru Sayı Grubu Olan Sifat Tamlamaları

Altı saat uykuya ayrılırsa her gün *on sekiz / saat* boş. (s.111)

Bu adam Nüzhet'ten *on altı / yaş* büyük. (s.68)

1.2.7. Sifat Unsuru Belirtili İsim Tamlamasından Oluşmuş Sifat Tamlamaları

Her şeyin uzaklaştığı / saat. (s.71)

Felâketlerimin başladığı / saniyeyi tanıyorum. (s.77)

KoşuŖlardan birinin penceresinden hasta bir çocuğun söylediği / türkü geliyor. (s.11)

2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE SIFAT TAMLAMASI

Sıfat tamlamaları cümle içerisinde özne, nesne, yer tamlayıcısı zarf ve yüklem görevlerinde kullanılabilir.

2.1. Sıfat Tamlamasının Cümlede Özne Olarak Kullanılması

Yalnız bende *meçhul bir hastalık* vardı. (s.7)

Bu bacak kısılacak ve yere basmayacak. (s.10)

Arkasından yere *bir maşa* düştü. (s.16)

Biraz fena... Galiba *bir ameliyat* lâzım. (s.24)

Bu sözüm onu epey düşündürdü. (s.23)

Ne yapsak, Ragıp Bey, *bu ilet* bizi düşündürüyor. (s.63)

İçimde *bu inkılâp* birdenbire oldu. (s.31)

2.2. Sıfat Tamlamasının Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

Bir çığlık kopardım.(s.9)

Ameliyat olacağımı, sakat kalacağımı düşünmüyor, *içimde garip bir karıncalanma halinde birtakım inilti, mırıltılar, şekilsiz gölgeler* seziyordum. (s.11)

Bir kahkaha daha attı. (s.23)

Hastabakıcılar benimle meşgul ve tımarcı *yerdeki kanlı pamukları* süpürüyor.(s.8)

İstirap ağırlığıma *bir şeyler* katıyordu. (s.26)

Fakültede *bizim doktoru* bulduk. (s.78)

Meselâ *bizim Nüzhet'i* mes'ut edebilir mi? (s.68)

2.3. Sıfat Tamlamasının Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Bir piyesten bazı parçalar hatırlıyorum. (s.38)

Daha büyük acılara hazırlanıyordum. (s.9)

Havuzun başında Nüzhet'le geceleyin oturduğumuz demir kanepeye oturdum. (s.42)

Odaya ışık girinceye kadar gözlerimi hafifçe kapadım, *bu köşke ait hatıralarımın uyanışına* kendimi bıraktım. (s.18)

Benim şamdanda mum kalmamış. (s.50)

Bir de *bizim pavyondan* bir koltuk değneği verilsin. (s.80)

2.4. Sıfat Tamlamasının Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

O gece yatakta bunu kuvvetle hissettim. (s.27)

Erenköy sana *iki günde* yaradı. (s.59)

Bin defa beni kollarında gezdirdi. (s.37)

Fakat bahçeyi göremiyordum, *o* yaşımda kuvvetli acıların bana verdiği geçici sağırlık ve körlük içinde idim. (s.43)

Asistanlar *ellerinde parlayan madenlerle* yaklaştılar. (s.9)

İzahat isteyen bir susuşla sustum. (s.22)

2.5. Sıfat Tamlamasının Cümlede Yüklemler Olarak Kullanılması

Yalnız bir şey anlamıştım ki, ben *çok bedbaht*tım. (s.27)

Ve bol ve gevrek kahkahalar, ki çocukluğumda Paşa bundan ne kadar çok salıverirdi ve her insanı bize hatırlatan, her insanı içimizde yaşatan bir ayırıcı alâmet varsa, Paşa'yı da bana hatırlatan, içimde yaşatan *bu gevrek ve bol kahkahaları*ydı. (s.47)

Bu gün en *müthiş gün*(dü). (s.85)

Belki de bu, köşkte *son gecem*(di). (s.71)

3. SIFAT TAMLAMASININ KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ

3.1.Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

Ben *yedi yıllık / hastalık hayatımın* birçok zamanlarını geçirdiğim ve havasında kendime ait birçok şey bulduğum bu odayı seviyorum. (s.94)

Bazı kaderlerin / riyaziyesi.(s.12)

Hasta çocuğun / türküsü uzaklaşıyor.(s.11)

3.2. Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamasında Tamlanan Olarak Kullanılması

Paşa'nın / ağır ve yeknesak sesi, kendisine ayırdığım küçük dikkati yormuyor, içimdeki *hayallerin serbest uzanışını* bozmuyordu. (s.18)

Çocukluğumun / birçok seneleri bu köşkte, bu bağda, bu bahçede geçti. (s.60)

Evimizin / bütün ruhu, kederleri, ve neşesi orada görünür. (s.14)

Bu, *kaderimin / son derecesini* ancak benim bileceğim bir sır halinde bırakmak için, galiba nafîle bir hareket oldu. (s.10)

Yengem, *vücudunun / birçok parçaları* asabiyetle kımıldanarak, sesini yükseltti. (s.68)

O da *parçanın / neş'eli ritmini* kaybediyor. (s.72)

Paşa *benim / uzak akrabalarım*dandı ve beni çok severdi. (s.20)

Ameliyathanenin / iki kapısı da ardına kadar açıldı ve eşikte tekerlekli bir hasta arabası duruyordu. (s.88)

O günlerde *Fikret'in / bazı mısraları* dadanmıştı, bu mısralar, benim iradem haricinde kendi kendilerine yaşıyor ve ses veriyorlardı. (s.87)

Damarlarımın / ince yollarında haşhaşlı bir hava yürüyor ve bütün adalelerim uyukluyor, içimde büyük bir enerjinin ölümünü duyuyordum. (s.77)

3.3. Sıfat Tamlamasının Başka Bir Sıfat Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Halbuki o vaat bile etmiyor ve kendisine beni nasıl karşılayacağını sorduğum vakit, *korkunç / bir dilsizlikle* susuyor. (s.27)

Hafif / bir titreme. (s.32)

Bütün / bu ev, bütün / bu insanlar bana yabancı geliyordu. (s.42)

Ağzıma *küçük / bir tokat* vurdu ve şaşkınlığıma güldü. (s.60)

Hakikati seviniz, o da sizi sever; hakikati arayınız, o da sizi arar ve üstüne yalan Çin setleri gibi kalın duvarlar örsün, altında kalan hakikat *bir / ince iniltiyle, bir / hafif rüzgâr dalgasıyla, herhangi bir / küçük işaret*le mevcudiyetini bildirir. (s.51)

İnce ve hafif böcek sesleri, tren düdükları ve köpek havlamaları birbirine sarılarak bir ses yumağı halinde büyüyor, gecenin birçok derin ve gizli sesleriyle karışıyor, rüzgârlara bürünüyor, *başdöndürücü / bir uğultu* halinde yükseliyordu. (s.32)

Bu / basit sözler bir aşk itirafı kadar gururumu okşuyor. (s.60)

Sert / bir tavırla dereceme baktı ve başucumdaki kağıda işaret etti. (s.105)

3.4. Sıfat Tamlamasının Başka Bir Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Sarı mumdan / heykeller. (s.27)

Uzakta, çamların altında, *beyaz entarili / hastalar* derinliklere doğru gitgide küçülen, yumuşak hayaletleriyle uzanmış, güneşleniyorlar. (s.11)

3.5. Sıfat Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Yaralı et, *iki obur dudak / gibi* gaz bezini emer, bırakmaz ve bu dudaklar kurumuş ifrazatın tutkalıyla birbirine yapışmıştır, kilitlenmiştir. (s.8)

Beş dakika / sonra hastaneden çıkıyorum. (s.114)

Üç sene / evvel tifo olmuş. (s.65)

Biraz sendeleyerek *iki adım / kadar* geriledim. (s.42)

Feci karardan / sonra bana bakan gözlerin hepsi ne adar derinleşti. (s.93)

Ona *bu geceki / kadar* hayretle bakmamıştım. (s.29)

Küçük bir tereddütten / sonra sordum. (s.50)

İki hasta / kadar birbirine yakın hiç kimse yoktur. (s.113)

Birkaç güne / kadar söz kesilmeli imiş. (s.50)

Bir aya / kadar da nikâh düğün. (s.50)

SIFAT-FİİL GRUBU

Fiil soylu bir sözcükler “-An, -AsI, -mAz, -Ar, -DIk, -AcAk, -mIş” eklerini aldıklarında isim olurlar. İşte bu sıfat-fiil eklerini alarak artık isim olan kelimelerin kendisine bağlı bulunan kelimelerle oluşturduğu kelime grubu, sıfat-fiil grubudur. Sıfat-fiil grubun ana unsurudur ve genellikle sonda bulunur.

ERGİN, partisipler başlığı altında incelediği sıfat-fiilleri “ Partisipler nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleridir. Asıl isimlerden farkı nesneyi

hareketine göre adlandırması ve ifade etmesidir. Fiil kök veya gövdeleri bu şekillere girerek nesneleri hareketleri ile ifade ederler. Onun için partisiplere fiillerin isim şekilleri, kısaca isim fiil diyebiliriz.” Şeklinde açıklar (2005:333).

KARAAĞAÇ da isim fiil öbekleri dediği partisipleri, fillere eklenerek onları isim haline getiren ve asıl işlev olarak onları geçici eylem adı yapan öbekler olarak açıklar (2012: 169).

DELİCE, sıfat-fiil öbeğini “ Sıfat-fiil eklerinden birini almış bir fiil ile ona bağlı isim unsurlarından oluşan kelime öbeğidir.” Biçiminde tanımlar ve özelliklerinden bahseder (2007:46).

1.YAPI BAKIMINDAN SIFAT-FİİL GRUBU

1.1. -An, -AsI, -mAz, -DIk, -AcAk, -mİş Ekleriyle Kurulan Sıfat-Fiil Grupları

1.1.1. {-An}

Geniş zaman ifade eden bu sıfat- fiil eki dilimizde en yaygın kullanılanıdır. ERGİN bu ekin şekil ve zaman durumuna geçmediğini daima partisip eki olarak kaldığını ifade eder. (2005: 334)

Taşlara sürünen kumlu ayakkabıların çıtırtısı kestane fişekleri gibi ve *açılıp kapanan* kapıların gürültüsü top gibi patlıyor. (s.35)

Beni görünce, *elindeki erzak torbasını merakının derecesini hissettiren* bir şiddetle yere bırakarak yüzüme baktı. (s.15)

İlk tahminimi kuvvetlendiren bir cevap verdi. (.76)

Bazen *bu işkence içinde bunaldığımı anlayan* etrafımdaki insanların, bana *haykıran* bir merhametle baktıklarını görüyorum. (s.93)

Nüzhet hiçbir şey söylemiyor ve bu sükûtiyle, *beni anlayan* tehlike bir mahlûk gibi görünüyordu. (s.71)

Hayatımla münasebeti olmayan kısa bir rüya. (s.33)

1.1.2. {-Ar }

Bu ek de geniş zaman anlamı veren bir ektir. Bu sıfat-fiilin olumsuzu, fiil tabanına eklerden önce getirilen –mA- ekiyle değil, -mAz eki ile sağlanır.

Uyuşukluğa benzer bir uyku istidadı. (s.32)

1.1.3. {-mİş}

Geçmiş zaman ifade eden bu ek de çok kullanılan bir partisip ekidir. Partisip olarak bu ekin geçmiş zaman ifadesinde öğrenilen geçmiş zaman ifadesi pek yoktur (ERGİN, 2005: 335).

Eşiklerde soluk yüzlü, çıplak ayaklı, ürkek ve sessiz çocukların, ellerinde *ekmek kabuğuyla ve çerden çöpten yapılmış* oyuncaklarla, ağır ağır, düşünerek ve gülmeden oynadıkları bu evlerin arasında kendim evimi ararım ve âdeta güç bulurum, çünkü bunların hepsi benim evim gibidirler. (s.14)

Başının her tarafı sargılarla kaplı yalnız *bir yanağı ve bir gözü dışarıda kalmış* küçük bir kız çocuğu ağzını oynatamadığı için, babasına elleriyle işaretler yapıyor. (s.6)

Birdenbire *damağında çürümüş* bir insan eti lezzeti, genzimde ağır bir koku hissettim. (s.40)

Hem *ne çabuk yaratılmış*, ne mükemmel, ne güzel yalan! (s.51)

1.1.4. –{Dİk}

Bu ek de geçmiş zaman ifade eden bir ektir ve çok sık kullanılır. ERGİN bu ekin iyelik eki alarak kullanıldığına ve iyelik eksiz kullanımlarına çok az rastlanıldığına dikkat çeker (2005: 335).

Yolunu bir kör alışkanlığıyla bulduğunu, etrafını görmediğini, torbayı evvelâ masaya, sonra rafın altındaki dolaba çarpmasından anlamıştım. (s.16)

Daha pek küçük yaştan beri, *karşımdakini dinlediğim* halde içimden başka şeyler düşünmeyi, zihnimi iki dikkatle çalıştırmayı öğrenmiştim. (s.18)

Kuvvetli bir eter kokusu içinde ayıldığım vakit, kendimi ameliyat masasına uzatılmış buldu. (s.90)

1.1.5. {-AcAk}

Gelecek zaman ifade eden bu ek sıfat-fiiller oluşturduğu gibi kalıcı isimler de yapar.

Açarsam hastahanenin benim için hazırladığı felâketlerin hepsi birden *içeri girecek* sanıyorum. (s.98)

Aynı hastahanede başka bir genç Türk doktoru, hastalığıma çok alâka gösterdi ve yeni bir tedavi ile, Türkiye’de bulunmayan bir ilâcı mafsala zerkederek *beni kurtaracağını* söyledi. (s.82)

Fakat biraz düşününce bunun *bir teselli olabileceğini* de anladım ve bir an evvel kederim arttı. (s.24)

2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE SIFAT-FİİL GRUBU

2.1 Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması

Beklemesini onlar kadar bilen yoktur. (s.5)

Saatlerce bekleyenler var.(s7)

Sıralarda hiç *düz oturan* yok. (s.6)

2.2.Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

Kollarımı onlara uzatıyorum, *bir şey söylemediğimi* sanıyorum. (s.102)

Ben *neye darıldığını* biliyorum. (s.45)

2.3. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Geceyi *bu odada geçireceğime* inanmıyorum. (s.99)

3. SIFAT-FİİL GRUBUNUN KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ

3.1. Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Hâlâ *piyanonun üstünde bir şeyler arar gibi yapan* yengem, biraz şiddetli bir hareketle bana döndü. (s.68)

Ben küçükken bile *bazı fikirlerime ehemmiyet veren* Paşa'nın artık bugünkü düşüncelerimden kendine göre amelî neticeler çıkaracağını biliyordum. (s.67)

Tepsiyi almak için yaklaşıncı, yüzüme, *beni hiç anlamayan, varlığını inkâr eden* gözlerle baktı. (s.99)

Bu vaat karşısında *bana her vakit gelen* ürperme ile içeri girdim. (s.35)

Uyku ile uyanıklık arasındaki hayallerim içinde sendeleyeyen mantığım, hep bu neticeye geldiği halde, kani olmamış gibi, yeniden muhakemeye başlıyorum. (s.28)

Biraz durakladım ve *Paşa'nın küçük bir kahkahasını duymaktan gelen* cesaretle içeriye girdim. (s.41)

3.2. Sıfat-Fiil Grubunun Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Burada, ıstıraba ve tevekküle o kadar alıştım ki, onları bırakırsam *ruhumun bir parçası kesilmiş* gibi boşluk duyacağım bırakmazsam isyansız nasıl yaşayacağım? (s.113)

Ciddi bir muhakeme yapar gibi sustuktan sonra cevap verdim. (68)

3.3. Sıfat-Fiil Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

Yüzlerce kelimeyi teksif edebilecek bir baş hareketi, bir bakış, bir teneffüs arayarak susuyordum. (s.108)

İSİM-FİİL GRUBU

İsm-fiil grubu “-mA, -mAk, -(y)Iş eklerini alan bir fiil ile ona bağlı olan kelime ya da kelime gruplarının oluşturduğu bir kelime grubudur. Bu ekler aynı zamanda Türkçede mastar ekleri olarak bilinir.

“ *Fiil ismi, bir eylem adı ile ona bağlı bir veya birden çok ögeyle kurulan söz öbeğidir*”(KARAAĞAÇ, 2012:171).

Bu ekleri alan kelime ve kelime grupları isimlerin bütün görevlerini taşıyabilirler. Ancak sıfat ve zarf görevinde bulunamazlar. İsim-fiil grupları grubun asıl ögesidir ve sonda bulunur. Grubun vurgusu ise isim-fiilden önceki kelime üzerindedir. Bu grupta özellikle konuşma ve şiir dilinde isim-fiilin yeri değişebilir.

1. YAPI BAKIMINDAN İSİM-FİİL GRUBU

1.1. {-mAk}Ekiyle Kurulmuş İsim-Fiil Grubu

Birçok fedakârlıklara hazırlanmak lazım geldiğini anlıyordum. (s.26)

Artık Nüzhet *havai konuşmak* zorunda kaldı. (s.31)

İstasyondan buraya kadar yürümek yordu. (s.45)

Berlin’e gitmek elinde olduğunu söyledim. (s.76)

1.2. {-(y)Iş} Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu

Ertesi gün, kendimi bedbaht sanmakta *bu kadar acele edişime* kızılıyordum. (s.59)

Paşa *bu çıkışına* razı olmayacaktı. (s.21)

Odama bakanlar pek az, onlarınki de *tesadüfî bir baş çeviriş*; itiyadın verdiği körlükle işlerine ait şeylerden başka gözleri hiçbir şey görmüyor. (.104)

1.3. {-mA} Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu

Okumamı bırakarak *dışarı çıkmamı* istiyordu. (s.21)

Nüzhet'in *doktorla evlenmesi* ihtimalini düşündüm. (s.26)

Nasıl olsa *operatörü beklemeye* ve vakit geçirmeye de mecburduk.(s.37)

2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE İSİM-FİİL GRUBU

İsim-fiil ekini alan isimlerin fiillerden farkı kalmadığı için cümlede isimlerin alabilecekleri bütün görevleri yüklenebilirler. Cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf ve yüklem olarak görev alırlar.

2.1. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Evde *bıçakla ekmek kesilmesine* bakamıyorum. (s.92)

Hiçbir şey söylemeye cesaret edemedim. (s.69)

3. İSİM-FİİL GRUBUNUN KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ

3.1. İsim-Fiil Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

Ve içimde *geriye dönmek arzusu* var. (s.59)

Kükürt serpmek bahanesiyle bağa gidiyoruz ve yere eğilerek, yapraklar arasında, dudaklarımızı birleştiriyoruz. (s.60)

Duvar da bir elektrik zili düğmesi gördüm, *bir hareket yapmak iştiağıyla* düğmeye bastım. (s.99)

Sihhatte olmak neşesini gizleyemiyorlar. (s.109)

3.2. İsim-Fiil Grubunun Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Ben minderde uzanmıştım ve *mukadder suallere verilmek* için ezberlediğim cevabı her gelene her sorana tekrar ediyordum. (s.81)

Bana vekâlet etmesi için Mithat Bey'e baktım. (s.95)

Bu deruni boşluğu doldurmak için etrafa kulak verdim. (s.32)

Telaşını *bana göstermek* için mübalağalı bir asabiyetle dolaşüyor, kalkmaya razı olduğumu anlayarak dışarı çıkıyor. (s.85)

ZARF-FİİL GRUBU

Zarf-fiil grubu, bir zarf-fiil ile ona bağlı bir veya birden fazla unsurla kurulan kelime grubudur. Zarf-fiiller cümlede tarz, hâl, bağlama gibi işlevlerde kullanılırlar ve cümlede her zaman zarf görevinde olurlar.

Zarf-fiil grubu; -IncA, -ArAk, -dIkçA, -mAdAn, -Ip, -ken, -A, -I ekleriyle yapılır. -A, -I, -U ekleri fiil tekrarlarında kullanılır. Bunların dışında -r...-mAz, -DI....mI, -DI....-All yapıları da zarf-fiil olarak kabul edilir.

YAPI BAKIMINDAN ZARF-FİİL GRUBU

1.1. {-IncA} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Bu zarf-fiil eki eklendiği kelimeye “-dığı zaman” anlamı katmaktadır.

Yatağa girince vücudumun her vakitkinden fazla ağırlaştığını zannettim. (s.26)

Fakat bu ışığa çok bakamıyordum, *bu güneş bile gözlerimden içeriye girince*, kendimden daha büyük bir karanlık denizine düşmüş gibi derhal sönüyor ve içimin rengini alıyordu. (s.13)

O uzaklaşınca bana küçük bir dalgınlık geldi. (s.19)

Odadan çıkınca nereye gideceğimi, ne yapacağımı şaşırmıştım.(s.42)

Beni o halde görünce şaşırdı. (s.78)

Başımı kaldırtınca onun karşımda büyük bir teessürle durduğunu gördüm. (s.88)

Yaralar kapanınca dizim alçıya konacak. (s.113)

Nüzhet *odadan çıkınca* soyundum. (s.56)

1.2.{-DİkçA} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Bu ek sıfat-fiil eki olan -Dİk ve eşitlik hali ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Fiile zaman anlamı katmaktadır.

Zaman geçtikçe birbirimizi daha çok tanıyacakken, birbirimize karşı yenileşiyorduk. (s.27)

“Ankylose” olmadıkça bu dizi kurtaramayız. (s.10)

Istırapın derinliklerine indikçe sevincimizi kaybetmek korkusu kalmadığı için, yeni bir sevinç başlıyor. (s.112)

Odanın önünde her ayak sesi yaklaştıkça, bana fena bir haber vereceklermiş gibi, korkudan büzülüydüm. (s.106)

Hava dokundukça, yaralı çıplak et derisiz gibi ürperiyor ve benden fazla koruyordu. (s.9)

1.3. {-mAdAn} Ekiyle Kurulan Zarf-fiil Grubu

Türkiye Türkçesindeki –madan/-meden zarf-fiil eki, fiildeki oluşun zaman ve tarzını bildirip, doğrudan doğruya olumlu fiil kök ve tabanlarına eklenir; yapısından gelen özellik dolayısıyla “-madan önce, -maksızın” anlamlarında olumsuz zarf-fiiller türetir (Korkmaz, 1995:151).

Zeynep Korkmaz bu eserinde, -mAdAn zarf-fiil ekinin etimolojisi üzerine farklı dilcilerin görüşlerine yer vermiştir. Radloff, Bang , Samoyloviç’in görüşlerine göre –ma olumsuzluk eki üzerine t- isimden isim yapma eki ve üzerine (ı)n vasıta eki

gelerek bu ek oluşmuştur. Deny'in görüşüne göre de –ma mastar ekinin üzerine –tı olumsuz anlam veren ek ve –n vasıta ekinden bu ek oluşmuştur. Ergin'in görüşüne göre ise –ma olumsuzluk eki ve –tın çıkma hali eki bu eki oluşturmuştur. Ancak Korkmaz çeşitli gerekçelerle bu görüşleri çürütür ve “–mAdAn” ekinin –ma olumsuzluk ekinin –t bağlayıcı ses, koruyucu ünsüzünün üzerine –ı, -n zarf-fiil eklerinin gelmesiyle meydana çıktığı sonucuna varır.

Leyla Karahan da “Görülen Geçmiş Zaman eki” –DI/Dİ’nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair” adlı makalesinde –mAdAn ekinin yapısı ile –dı/-di nin tarz ve bağlama fonksiyonu arasında ilişki kurar. Ona göre “-madın/-medin” eki “-ma+dı/-me+di” zarf fiil ekinin –n ile genişlemiş şeklidir (1990: 341).

Birbirimizin nereye baktığını bilmeden geceyi seyrediyorduk. (s.22)

Birbirimizi görmeden konuşuyorduk. (s.75)

Hiçbir zaman benden dört yaş büyük bir kızla evlenmeyi kurmamıştım ve *onun günün birinde benden başka biriyle evleneceğini kiskanmadan* düşünmüştüm; fakat böyle, ilk defa bir istekli çıkınca yepyeni bir mesele ile karşılaştığımı görerek biraz hayret ettim. (s.26)

Ve ters yüzü dönerek, *hiç zahmet çekmeden* yürüyüp gitti. (s.39)

Duruyor: Gözlerinin akları parlayarak, *hiç kımıldamadan*. (s.99)

1.4. {-ken} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Ben doğrulmaya çalışırken bir kahkaha daha. (s.45)

Yatak odama giderken, kapının önünde Nurefşan’ı gördüm. (s.48)

Elimi cebime sokarken, bana iki gün evvelini hatırlatacak bir ağıt parçasına, bir şeye rastlamaktan bile korkuyorum. (s.61)

Bu ihtimali düşünürken onun odasına gitmeği de düşündüm. (s.52)

Ellerini kalçasına koyarak *yanarının açılmasını beklerken* sordu. (s.9)

Onu ancak *odadan çıkarken* görmüştüm. (s.42)

Yere düşerken çarpmışsın, kanatmışsın. (s.103)

1.5. {-Ip}Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Bu zarf-fiil eki cümlede yüklem niteleyicisi durunda kullanıldığı gibi yan cümle ve temel cümle arasında bağlantı görevinde de kullanılmaktadır.

İçeriye girenin kim olduğunu anlamadığım için *başımı çevirip* bakmadım. (s.19)

Bir yere uzanıp dinlenmezsem kalasların üzerinde bayılacağımı sanıyordum.

(s.86)

1.6. {-ArAk} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Bu zarf-fiil eki Türk dilinin belirli bir devrinden sonra gelişen ve yalnız belirli alan ve lehçelerde görülebilen bir zarf-fiil ekidir.

KORKMAZ, “Türk Dili Üzerine Araştırmalar” adlı eserinin “Türkçedeki –arak/-erek Zarf-Fiil Ekinin Yapısı Üzerine” makalesinde bu ekin etimolojisi hakkında ileri sürülen görüşlere yer verir. Türkologların ve dilcilerin genel olarak kabul ettiği görüşte –ArAk eki –a/-e zarf-fiil eki ve üzerine –rak/-rek karşılaştırma eki kaynaşması şeklindedir. Ancak Korkmaz makalesinde kelimelerin ve eklerin belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelebileceğini söyler ve bu ekin -ar geniş zaman sıfat-fiil eki ile –ok/-ök kuvvetlendirme edatının kaynaşmasından oluştuğunu açıklar (I.cilt, Ankara : 1995).

Yüzüme baktı, *başımı önüme eğerek* gözlerimi sakladım. (s.10)

Kapının eşiğinde biraz durarak etrafı dinledim. (s.53)

Sonra yüzüme dikkatle bakarak, biraz daha yüksek sesle ilâve etti. (s.49)

Elini örtüye sararak parmağını ölünün ağzına götürdü, siyahlanmış dudağını biraz sıyırdı. (s.37)

Nurefşan, anlamayışımdan yahut anlamaz görünüşümden gücenmiş gibi başını önüne eğdi ve *ellerini birbirine sürterek* mırıldadı. (s.34)

Ben, *istediği gülüşü esirgemeyerek* bahçeden yola çıktım. (s.34)

Sustum ve *gözlerimi de önüme eğerek* saklamaya çalıştım. (s.31)

Yengem, *piyanonun üstünden rastgele bir şey alarak* dışarı çıktı. (s.69)

Suya *eter damlatarak* içiriyorlardı. (s.78)

Nüzhet'i tekrar kucaklayarak kendime çektim. (s.57)

Birdenbire tekrar bana sarıldı, sonra yataktan indi, *ayaklarının ucuna basarak* uzaklaştı. (s.58)

Başı benim odanın tarafına doğru eğilmiş, boynu, omuzları yukarıya kalkık, yürümeyi unutmuş gibi *gayri tabîi adımlar atarak* ve arada bir hafifçe sıçrayıp *elini boynuna götürerek* yürüyor.(s.105)

Ne söylediğimi yarım yamalak anlayarak, dalgınlığımın utancını azaltmak için. (s.19)

1.7. {-sA} Şart Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Gürer Gülsevin, “Türkçede –sA Şart Gerundiumu Üzerine” adlı makalesinde; “Cümlede hiçbir zaman yüklem görevi taşımayan –sA eki, gramerlerin, devamlı yüklem görevi üstlenen fiil kipleri bölümünde değil, fiilden türemiş zarflar olan gerundiumlar

kısmında verilmelidir. Kişi eki alıyor olması –sA ekinin gerundium fonksiyonu taşımamasını engellemez. Kişi eki almış başka gerundiumlar da mevcuttur. –sA eki şart gerundiumu adı altında verilebilir” (279).

Beni istemiyorsanız, idareye söyleyin, başkası gelsin. (s.66)

Kime yaranmak olursa olsun, güzel Türkçe dururken, sokak levhalarına, tabelalara Fransızca ibareler yazılmasına aleyhtar olduğumu söyledim. (s.73)

1.8. {-r...-mAz} Kalıbıyla Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Bu zarf-fiil grubu söz konusu harekete tezlik anlamı katmaktadır. Ek üzerine Gülsel Sev de “-r/-Ar ...-mAz Zarf-Fiil Ekinin Kalıplaşmış Kullanımları” adlı makalesinde değinmiştir. Sev, farklı dillerin ek hakkındaki görüşlerine değinmiş, ekin farklı kullanımlarına örnekler vermiş ve etimolojisi üzerine bilgilendirmeler yapmıştır. Söz konusu zarf fiil eki olumlu –r/-Ar ve olumsuz –mAz geniş zaman eklerinin 3.tekil şahıslarının art arda eklenmesiyle oluşturulmuş bir zarf-fiil ekidir (2006-13).

Ben girer girmez hepsi birden sustular. (s.41)

Dudaklarımız birbirine değer değmez, Nüzhet elektrikli bir maden parçasını öpmüş gibi sarsıldı ve bir sıçrayışta ayağa kalktı. (s.32)

Beni görür görmez durdu. (s.95)

Ben o gün ***odaya girer girmez*** her şeyi sezdim.(s.51)

2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE ZARF-FİİL GRUBU

2.1. Zarf-Fiil Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

Evde kimse yoktu kapıyı anahtarım ile açtım, girdim ve *her zamanki âdetimle alt kat sofada epeyce durarak*, hareketsiz etrafıma bakındım. (s.14)

Büyük bir itiraf yerine geçmesinden korkarak şunları söyledim. (s.23)

Allah aşkına oğlum, *kitabı alırken* baş tarafından biraz oku. (s.33)

Yatağa girerken, her büyük felâketimde olduğu gibi, kendimi birkaç yaş birden büyümüş hissettim. (s.25)

Mevzulara sükunetle girerek konuşuyor. (s.62)

Benim bu bahse ehemmiyet vermememden korkarak çabucak şunları da söyledi. (s.49)

Beni gördüğü halde bir kelime söylemeden musluğa gitti.(s.79)

Dinlendinse *bahçevana görünmeden* küçük salatalık koparalım, haydi. (s.46)

TEKRAR GRUBU

Zıt, aynı ya da yakın anlamlı tekrarlardan oluşan tekrar grubu, cümle içerisinde genellikle anlamı pekiştirmek için kullanılan bir kelime grubudur. Pekiştirmenin yanı sıra tekrar grubu söze etkileyicilik ve süreklilik anlamı da katar. Tekrar grubunda kelimeler arasında anlam bağıntısı vardır. Kelimeler arasına noktalama işareti konulmaz

ve kelimeler eksiz bir biçimde bir araya gelirler. Tekrar grupları söz dizimi içinde isim, sıfat,zarf ve fiil görevinde bulunurlar.

DELİCE tekrar grubunu “ *Ya yakın veya zıt anlamlı iki kelimenin arka arkaya getirilmesini ya bir kelimenin ilk sesinin m sesiyle değiştirilerek tekrar edilmesi ya da bir kelimenin ilk hecesinin üzerine m, p, r, s seslerinden birinin ilave edilerek kelimeyle birlikte söylenmesi yoluyla oluşturulan kelime öbekleridir.*” şeklinde açıklamıştır (2007:32). Tekrar gruplarını da aynen tekrar öbeği, yakın anlamlı tekrar öbeği, zıt anlamlı tekrar öbeği, farsça be, â,ender ile yapılan tekrar öbekleri, sayılı tekrar öbeği, edatlı tekrar öbeği, bir kelimesi anlamlı tekrar öbeği, ilâveli tekrar öbeği olmak üzere sıralamıştır.

KARAAĞAÇ, yineleme öbekleri dediği tekrar grubunu, “ *Bir varlığı veya bir eylemi karşılamak üzere eş görevli iki sözün oluşturduğu söz öbeği*” olarak açıklar. Arkasından yineleme öbeklerinin özelliklerini sıralar (2012:195).

KARAHAN, “ *Bir nesneyi bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur.*” şeklinde tekrar grubunu açıklar ve maddeler halinde grubun özelliklerini sıralar (2007:60).

Tekrar grubu ile ilgili en geniş çalışma Vecihe Hatipoğlu’nun “İKİLEME” adlı kitabıdır. Hatipoğlu kitabında ikilemelerin genel özelliklerini ve tüm kelime gruplarındaki ikilemeleri incelemiştir; tarih boyunca eski Uygurcada ve Köktürk anıtlarındaki ikilemelerden örnekler vermiştir. (Ankara, 1971)

1. YAPI BAKIMINDAN TEKRAR GRUBU

1.1. Aynı Kelimenin Tekrarı ile Oluşan Tekrar Grubu

Aynı kelimenin tekrarlanarak oluşturduğu tekrar grubudur.

Bakışlarını, gülümseyişlerini ve yüzünün kımıldanışlarını sesinde bulmaya çalışıyordum ve **ağır ağır** konuşuyorduk. (s.18)

Türlü türlü kimyevi maddelerin **bol bol** harcanmasından gelen ağır koku ve yapışkan, kokmuş bir sıcaklık. (s.89)

Ağır ağır yürüyüp gidiyorlar. (s.104)

Sana bu gece her şeyi anlatacaktım, fakat bahçede pek canın sıkılıyordu, hem de bunlar **uzun uzun** konuşulacak şeyler. (s.55)

Odadan çıktık, **hafif hafif** yürüyoruz. (s.37)

Yavrum! Sonra bağcını **bütün bütün** kaybedersin. (s.39)

Sık sık nefes alıyordu. (s.29)

1.2. Yakın Anlamli Kelimeler ile Oluşan Tekrar Grubu

ÖZKAN, SEVİNÇLİ , “*Bu tür ikilemeler, aynı anlama gelen veya çok yakın anlamli iki ayrı kelimenin oluşturduğu kelime grubudur.Yakın ya da eş anlamli kelimelerden meydana gelen ikilemelerde, anlam yakınlığının yanında, ses ve şekil yakınlığı da vardır*” (2013: 46).

Dört beş yaşmda iken bile benimle saatlerce konuştuğunu hatırlarım. (s.20)

Her yağmurda, her küçük fırtınada sancılanan ve biraz daha **eğrilip büğrülen** bu evlerin önünden her geçişimde, çoğunun ayrı ayrı maceralarını takip ederdim. (s.13)

Ragıp Bey diyorlar ki, İstanbul’da, gece yarıları **üçer beşer** kişi, ellerinde birer kova siyah boya ile sokakları dolaşıyorlarmış ve nerede Fransızca bir ibare görürlerse derhal siyahla kapatıyorlarmış. (s.72)

Hastalar sarılı bir kol veya bacağın bozduğu muvazene ile hep, amutları kırılmış, **yamrı yumru** duruyorlar, büyükler küçüklere doğru eğilmişlerdir.

1.3. Zıt Anlamalı Kelimeler ile Oluşan Tekrar Grubu

Birbirinin zıttı olan kelimelerden oluşan tekrar grubudur. Zıt anlamalı tekrarlar anlatılmak istenen kavramın sınırlarını belirlemeye yarar.

Yengemin Paşa'ya uzattığı çanta ve Paşa'nın bana elini uzatırken yüzündeki şefkatin arkasına gizlenen istihfaf, istihza, nefret, hakimiyet, mum ışığının sallantıları arasında *uzanıp kısalan* bir boy. (s.56)

Bahçenin uzaklarında, yeşillikler arasında bahçıvanın *görünüp kaybolan* iki kat eğilmiş vücudu gözlerimi oyaladı.(s.43)

2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE TEKRAR GRUBU

2.1. Tekrar Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

Ağır ağır yokuşu iniyoruz. (s.44)

Üç adam bana *dönüp dönüp* bakarak uzaklaştılar. (s.87)

Kapıya da *sık sık* bakıyordum. (s.19)

Yokuşu *ağır ağır* iniyoruz. (s.39)

Yudum yudum su içiyorum. (s.99)

2.2. Tekrar Grubunun Cümlede Yüklemler Olarak Kullanılması

Dostlar, komşular ve akraba *gelip gidiyordu*. (s.81)

İtidalini kaybederek birkaç kere odaya lüzumsuz yere *girip çıktı*. (s.78)

3. TEKRAR GRUBUNUN KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ

3.1. Tekrar Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Öyle *uzun uzun* tasvirler olmasın.(s.33)

Göğsümün üstünde *kat kat* yelekler çözülüyormuş gibi bir hafifleme var. (s.33)

Birçok...Anlatamam.. *Kısa kısa , başka başka*, birçok şeyler. (s.31)

İçimde, Nüzhet'in “ Ne mi olur?” sualine *türlü türlü* cevaplar sıralanıyordu.
(s.30)

EDAT GRUBU

Edat grubu, bir isim unsurunun bir çekim edatının bir arada kullanılmasıyla meydana gelmektedir. Edatlar sonuna geldiği isimlerle fiiller arasında bağlantı kurarlar ve söz diziminde çeşitli görevler üstlenirler. Edat gruplarında isim ögesi başta, edat sonda bulunur. Grup yapısındaki edatın türüne göre zaman, yön, benzetme, durum, miktar, şart vb. bildirir. Vurgu isim ögesinin üzerinde bulunur.

DELİCE, “Türkçe Sözdizimi” eserinde edat öbeklerini bağlama edatı öbeği, çekim edatı öbeği, ünlem edatı öbeği ve pekiştirme edatı öbeği olarak gruplandırır ve bunları örneklendirir (2007:20).

1. YAPI BAKIMINDAN EDAT GRUBU

1.1. “sonra” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Ancak *bir parmak temasından sonra* dizimin açılmış olduğunu hissettim.
(s.79)

Dizim çözülünce bir pensle, sargıyı, pamuğu yukarı kaldırarak *bir göz attuktan sonra* yaralara eğildi. (s. 89)

Gece uyuduktan sonra ilk defa sabahleyin uyandım. (s.104)

Düşünden sonra doktor, küçük hanımı Berlin’e götürecekti. (49)

Aldandığımı anladıktan sonra daha fazla sıkılmayacak mıyım? (s.54)

Bunu hep sonraları, *aylardan ve nice yıllardan sonra* bugün iyice anlıyorum.
(s.25)

İnsan öldükten sonra dişlerine bir şey olmaz, son nefesinde nasılsa öyle kalır.
(s.37)

Ben *yarın öğleden sonra* fakülteye gideceğim, dedim. (s.24)

Mutfağa girdikten sonra bir an hiç ses çıkmadı. (s.16)

1.2. “gibi” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Şuurları varmış gibi duruyorlar ve her an büyük bir felâket yapmaya hazırlandıkları halde, avlarının korkusuyla eğlenmek için *maksatlarının icrasını tehir ediyormuş gibi* duruyorlar, *Allah gibi*, kuvvetini göstermeden kuvvetli duruyorlar.
(s.100)

Ben sana bu ayağı yere basma, dedim, sen inadına *koşulara girmiş gibi* harap etmişsin. (s.80)

Yatağımın harareti, *ümitten, aşktan ve tembellikten mürekkepmiş gibi* vücudumu çekiyor.(s.85)

Denizde, dalgalar arasında boğulacağını anladıktan sonra *hiçbir hareket yapmayarak kendilerini suya salıverenler ve felâketi bir an evvel isteyenler gibi* kendimi bırakmıştım. (s.88)

Gözlerim, *içine soğan suyu kaçmış gibi* yandı ve kamaştı. (s.91)

Aynı suali yanımdakilere de sorar gibi etrafına bakındı, sonra bana doğru koştu. (s.95)

Deniz gibi yayılıyor ve beni çeviriyorlar. (s.100)

Şilte ve yorgan tutuşmuş gibi vücudumu alevler içinde hissediyordum. (s.32)

Ona hastalığımdan pek az bahsederdim; o da bana kısa bir iki şey sorar, *aldığı cevaplardan her şeyi anlamış gibi* susardı. (s.24)

Birçok karışık tasavvurların arasında, *çabucak çevrilen bir defterin yapraklarında görülen resimler gibi*, görünmesiyle kaybolması bir oluyordu. (s.16)

1.3. .“karşı” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Bu edat kendinden önceki isme ya da zamire yaklaşma hâli ekiyle bağlanır.

Hakikat *yalana karşı* mücadeleye beni memur ediyor. (s.52)

Yeni gelenlere karşı alâkaları gayet kısa sürer. (s.6)

Nadir fırsatlarda olduğu gibi, *Nüzhet’e karşı* istihza duyabiliyorum. (s.30)

1.4. “başka” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Benim de içimde korkular büyüyordu ve doktora kuvvetli teselliler isteyen sualler sorduğum halde, *zayıf vakitlerden başka* bir cevap alamıyordum. (s.81)

Operatörden başka, herkesin, hastabakıcıların, asistanların yüzlerinde biraz evvel iştirak ettikleri facianın dehşeti. (s.89)

Kalbimin çarpıntısından başka hiçbir şuurum kalmamıştı. (s.32)

Ona serbest olsaydı *Erenköy’ünden başka* nereye gidebileceğini sordum. (s.76)

Türkiye’de ecnebi mekteplerin kuvvetli silindirleri altında yamyassı olan bu kafaların kesilmesinden başka çare görmüyorum. (s.74)

1.5. “dair” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Kendisinden önceki isme yaklaşma hâli eki ile bağlanır.

İstikbalime dair içimden fena işaretler almaya başladım. (s.75)

Arkadaşım, *hastalığa dair* doktora birçok şeyler soruyordu. (s.81)

1.6. “evvel” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Siz o zatı *daha evvelden* tanıyorsunuz, daha iyi bilirsiniz. (s.68)

Cevap vermeden evvel söyleyeceği şeyin tuhaflığına güldü. (s.76)

Bunlara karşı tedbirler düşünürken vücudum *daha evvel* kararını verdi ve muhakemelerim bitmeden ayağa kalktım. (s.53)

Bir gün evvel, kuruntularım yüzünden, kendisiyle bütün alâkalarımı inkâr etmeye kadar vardığım bu köşk o gün beni her dakika sevindiriyordu. (s.59)

Amputation ameliyatlarında ***her şeyden evvel*** dikkat edilecek nokta... (s.28)

Bir ay evvel sözümü dinleseydi başına bu felâket gelmeyecekti. (s.96)

Sizin için ***her şeyden evvel*** bu! (s.39)

1.7. “doğru” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Kendisinden önce gelen isimle yaklaşma hali eki ile bağlanır. Bu edat, zaman ve yön anlamı verir.

Sahi.. Paşa, ***arkaya doğru*** kaymış, uyuyor,, hatta hafifçe horluyordu.(s.21)

Kollarını kavuşturdu, omuzlarını tevekküle ***öne doğru*** bırakırken, kaşlarını çatarak, dağılmak üzere olan kuvvetlerini topladı. (s.95)

Biraz yürürsem, onların ***bana doğru*** geldiklerini görerek geri çekiliyorum. (s.101)

Caddeye doğru çıkarken ***kendime doğru*** gitmeye başlıyorum. (s.11)

Bana doğru gelen operatörü görerek saygı ve utançla biraz doğruldum. (s.9)

1.8. “için” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Salonda ***akşam karanlığı arttığı için***, kendisine pek yakın olduğum halde yüzünü göremez olmuşum. (s.18)

Bu dönüşüm sırasında, ***dizimi incitmemek için*** yaptığım hususi bir harekete dikkat eden Paşa, sıhhatimi sordu. (s.19)

Gözleri kapalı dinlediği için kızının işaretini görmemişti. (s.21)

Onun ne düşündüğünü anlamak için ilk sözü ondan bekliyorum ve bunun müstehzi bir cümle olmasından korkuyorum. (s.22)

İşte *bu kahkahalardan ürktüğüm için* bahsi değiştirmeye mecbur oldum. (s.24)

Bu anda neler düşündüğünü anlamak için sükûtunun ne kadar süreceğini ölçmek fikr-i tedâisine intikal etmek için de ilk sözü ondan işitmek istiyordum. (s.24)

Ona bu fena haberi vermekte gecikmek için eve gitmek istemedim. (s.12)

Çırpınmamak için tımarcı kollarımı, hastabakıcı kız başımı tuttu. (s.9)

Kurtulmak için başımı kendi derinliklerimden çıkarıyorum, bahçeye bakıyorum. (s.43)

Suali çok manasız bulduğum için yüzüne hayretle baktım, devam etti. (s.90)

Gözlerimi *onlardan kaçırmak için*, yastığa da kapatamıyorum. (s.100)

1.9. “diye” Edat İle Kurulan Edat Grubu

Başka? diye biraz düşünür gibi yaptım. (s.67)

Almanlara yaranacağız diye kırk yıldır öğrendiğimiz lisanı bize unutturamazlar ya! (s.72)

Niçin, Berlin’den başka yer değil? diye sordum. (s.76)

Hastalanırsın diye korkuyorum. (s.31)

Doktor: “*Vah vah..” diye* mırıldandı. (s.40)

1.10. “üzere” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Kapıdan çıkmak üzere olan yengemin piyano üstünde bir şey aramak bahanesiyle odada kaldığına ve benim cevabımı beklediğine dikkat ettim. (s.67)

1.11. “rağmen” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Bu, *benim sessizliğime alışık olmasına rağmen*, onu ürkütüyor gibi. (s.17)

1.12.”kadar” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Bu edat cümleye miktar, zaman, yer ve yön anlamları katmaktadır.

Yenisini tedarik edinceye kadar bu ayak yere basmamalıdır. (s.80)

Mithat Bey *bu haberin bendeki tesiriyle mücadele edemeyecek kadar* zayıftı. (s.88)

Fakat keşke futbol oynamasaymışım; belki bacağımı *Nüzhet’in aşkı kadar* yormazdı. (s.95)

O günü *akşama kadar* Nüzhet’le bahçede geçiriyoruz. (s.60)

Aramızda hislerimiz hiç *bu kadar* soyunmamıştı. (s.23)

Biraz açılan şalının önünde, *o ana kadar* bu derece olgunlaşmış olduğunu esvaplarının üstünden anlayamadığım göğsünü gördüm ve yepyeni bir Nüzhet keşfettim. (s.29)

Böyle giderse *sabaha kadar* konuşamayız dedi. (s.30)

Zaten hastaneden eve gelinceye kadar içimde bir deniz, bir vapur, bir şimendifer yolu, etrafında beyaz köşkler dizili bir yol hayali vardı. (16)

Elindeki eşyaları idare edemeyecek kadar sinirleri fena idi. (s.16)

Şehir *bana kendini unutturacak kadar* geride kaldı. (s.13)

Asistanlar beni nasıl bulduklarını, geceki ıstırabımı, *ifrazatın pantolona çıkacak kadar* şiddetli olduğunu sedye ile taşındığımı anlattılar. (s.80)

Serbest olsaydım, *Berlin’e kadar* giderdim. (s.76)

O derece ki Paşa bana çok kızıyor ve tecrübesizliğimden, cehaletimden başlayarak, *izzet-i nefsimin daha derin taraflarına kadar* hücum ediyordu. (s.73)

1.13. “beri” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Beri edatı, -DAn ayrılma hâli eki alan kelimelerden sonra kullanılır.

Paşa, en güvendiği gazetenin de bu ihanetini görünce *o günden beri* matbuata da gücendi ve bir daha köşke gazete sokmadı. (s.48)

Yalnız bende meçhul bir hastalık vardı, *sekiz yaşımdan beri* çekiyordum. (s.7)

Paşa, kanepede, *kendisini tanıdığım ve hatırladığım günden beri* oturduğu tarafta oturuyordu. (s.18)

2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE EDAT GRUBU

2.1. Edat Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

Ve dizimin acısını duymayarak, yürüyorum, *istikbalimden başka bir yere çıkan ve emin bir yolda gider gibi* yürüyorum. (s.12)

Adam *bir dakika sonra* köşkün bahçesine çıktı ve Nüzhet yanına geldi. (s.61)

Bu sessizlik içinde zaman aramızdan *bir düşman gibi* geçiyor.(s.76)

Pansumanımı yaptırdıktan sonra, köşktekilere bu anı kararı tabii göstermek için, güzel bahaneler arayarak yürüyordum.(s.71)

Muayene odasında, röntgen camlarına, dizime *yarım saat kadar* baktı. (s.95)

Vücudunu *kendime doğru* çektim, bıraktı,, göğsü göğsümün üstüne düştü ve hareketlerimiz birleşti. (s.32)

Operatör *bana doğru* eğildi. (s.65)

Bir avucumla başını tuttum ve *başuma doğru* çektim. (s.32)

Ona hiç bakmadan *Paşa'ya doğru* yürüdüm ve hemen kararımı söyledim. (s.71)

2.2. Edat Grubunun Cümlede Yüklemler Olarak Kullanılması

Bu sofa *yaşlı bir insan yüzü gibidir*. (s.14)

Bütün sofa *kımıldanıyor gibiydi*. (s.17)

Yaklaşmaya *cesaret edemiyor gibi*. (s.25)

Yüzünde de şiddetli nefret ve azap: Hala *yaşıyormuş gibi(dir)*, işkence *çekiyormuş gibi(dir)*, hala içinde büyük duygular *varmış gibi(dir)*. (s.36)

Gördüğüm ölülerden birinin yanağını *ısırmış gibiydim*. (s.40)

3. EDAT GRUBUNUN KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ

3.1. Edat Grubunun Sıfat Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Orada, Kralın soytarısı “Yorik”in kafatasını eline alan Prens’in sözlerini, *bir musiki parçası gibi* içimden mırıldandım. (s.37)

Dikkatim *her vakitki* gibi ikiye ayrıldı. (s.8)

Bekleyenlerin hisli genizlerini hafifçe ürpertir ve *renksiz bir badana* gibi görünmeden, uzun koridorun yüksek, çıplak duvarlarına sıvanır. (s.7)

3.2. Edat Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Başımı ona daha çok yaklaştırıyorum; ve onu uyandırmamak için yüzümle yüzü arasında *kıl kadar ince bir mesafe* bırakarak al al olmuş yanaklarının kokusunu teneffüs ediyorum.(s.58)

Limon gibi sarı değil mi? (s.25)

3.3. Edat Grubunda İsim Unsurunun Bir Cümleden Oluşması

Bu illetten bıkmadınız mı? diye sordu. (s.90)

O da gülüyor. “*Vay! Sen Berlin’e mi gideceksin?” diye* alay ediyor. (s.50)

Yani “*Kahrolsun Sadi Carnot!” diye* haykırırlar. (s.47)

Benim odamda bulunuşumla bir alâkaları yokmuş gibi yatağıma yaklaştılar. (s.105)

Boylu boyunca bir duvarın altına uzanıp kalmışım gibi hava alamıyorum, kollarımdan ve bacaklarımdan hayat çekiliyor. (s.101)

Bana uzatılan ellere *bir uçurumun dibinde inmişim* gibi sarıldım. (s.108)

BAĞLAMA GRUBU

Bağlama grubu, iki ya da daha fazla ismin bağlama edatlarıyla birleşmesinden oluşmuş bir kelime grubudur. Bağlama grubunda unsurlar, tek bir kelime olabileceği gibi kelime grubundan da oluşabilirler.

Bağlama grubu bağlama edatlarının yanı sıra karşılaştırma ve denkleştirme edatlarıyla da kurulur. Bağlama grubu genellikle “ve, ile, veya, fakat, ama, da.da, ne..ne, hem..hem, değil” gibi edatlarla oluşturulmaktadır.

Bağlama grubunda ögeler ikiden fazla ise virgülle ayrılıp son iki öge arasında bağlama edatı kullanılır. Bağlama grupları bazen ekli bazen de çekim eklerini alıp cümlede isim, sıfat, zarf ve cümlenin ögeleri işlevinde olabilirler.

DELİCE, bağlama grubunu “Edat Öbekleri” başlığı altında “Bağlama Edatı Öbeği” kısmında ele alır ve bağlama grupları diye ayrı bir başlık altında incelemes.

“Eskilerin terkeb-i atfı diye isimlendirdikleri bu öbek için bağlaç grubu, bağlama öbeği, bağlam öbeği, bağlaç öbeği gibi terimler de kullanılmıştır”(2007:20).

1. YAPI BAKIMINDAN BAĞLAMA GRUBU

1.1. “ve” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Doktor ve arkadaşım başucumda yürüyerek soruyorlardı. (s.79)

Şuurumun hastalığımın üstüne boşaltacağı aydınlıktan kaçmak için ruhumun daha karanlık *ve* izbe hatlarına kendimi atıyor, *daha korkunç ve karışık hayallere* dalıyordum. (s.13)

1.2. “ile” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Derhal *Nüzhet’in odası ile annesinin ve babasının yattıkları oda* arasındaki mesafeyi ve tehlikenin haritasını zihnimde ölçtüm. (s.29)

Yengemin daveti üstüne, *doktor Ragıpla annesi* de yemeğe misafir gelmişlerdi. (s.72)

Pek mümkün ki, *yengem Nüzhet’le benim* aradaki mesafeyi çoğaltmak için hastalığımın sirayeti ihtimalinden istifade ediyordu.(s.70)

Merkezi Erenköy olmak üzere bir daire çiziniz, *Alemdağıyle Kadıköy* arasındaki kutrun üstünde... (s.62)

Nüzhet pencerenin kenarına oturmuş, dizlerini sallıyor ve aynalı dolabın açık duran kapısı arasından *yengemin bacakları ile siyah elbisesinin eteği* görünüyordu. (s.41)

1.3. “değil” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Bu edat isim cümlelerini olumsuz şekle soktuğu gibi, cümleye bağlama ve kuvvetlendirme anlamı da katar. Bağlama ve kuvvetlendirme göreviyle kullanıldığı zaman bağlanan unsurları karşılaştırır ve bu unsurlardan birinin reddedildiği anlamını katar.

Mehmet Özmen “Türkçe’de Değil Kelimesi ve Kullanımları” adlı makalesinde “değil” kelimesine geniş olarak yer vermiş, bağlaç olarak kullanılan “değil” kelimesine de değinmiştir. “*Değil, bağlaç olarak kullanıldığı zaman iki unsuru birbirine bağlar. Birbirine bağlanan iki unsur, birer kelimedenden ibaret olabileceği gibi unsurlarından biri veya her ikisi birden kelime grubu olabilir. Değille birbirine bağlanan ve bağlama grubu oluşturan her iki unsur, ilişkiye girdikleri ögeye veya yükleme, birlikte ve gramer olarak eşit düzeyde bağlanırlar*”(1995:338).

Yalancı istikbalin şüpheli vaatlerine değil, teminatına ve senedine ihtiyacım var. (s.27)

Şimdi *dizin değil, bütün* bacağın tehlikede. (s.80)

1.4. “bir taraftan...öte taraftan” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Bir taraftan yaranın etrafındaki etlere parmağıyla basarak, öte taraftan bende korkunun uyandırdığı yeni ruhi cereyanı takip ederek soramadığımız suallere cevap veriyordu. (s.9)

Bir taraftan dizimdeki sargının açılmasına, öte taraftan ellerini yıkayan operatöre bakıyordum. (s.8)

1.5. “ne...ne” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Mesut olduğumu şundan anlıyorum ki *ne doktor Ragıp’tan ne hastalıktan, ne de aynalı dolaptan* bahsediyoruz. (s.60)

Ne yanak kalmış, ne ağız. (s.38)

Ne onda bu büyük mesafeyi atlamak ve ötekinin yanına varmak isteği, ne bende kuvveti var. (s.76)

1.6. “mi...mi” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

İstihza sesine hâkimdi; fakat zaten onun tabiatı müstehziydi ve böyle olmasa bile, *kendisini isteyen adamla mı, hâdise ile mi benimle mi* istihza ettiğini anlamak güçtü. (s.23)

1.7. “hem...hem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Bir anda *hem onu, hem kendimi* anlamak ihtiyacıyla hareketsiz ve şaşkın durakladım. (s.32)

Hem diziniz, hem ruhunuz... (s.66)

1.8. “fakat” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Aletlerle hırpalanan dizimde *bir zonklama fakat temiz ve yeni sargıların verdiği rahatlık*, pansumandan kurtulmuş olmak sevinci, operatörün müthiş kararı, yakın istikbalime karşı duyduğum merak, derhal birçok tahminlere kalkışan endişeli

zekâmın faaliyeti gibi ruhumu birkaç parçaya bölen duygular ve düşünceler arasında karanlı dehlize çıktım. (s.10)

Ve bu, bana kendi meselemi unutturuyor, ruhumda daha büyük muammalara doğru genişlemek, yayılmak için bir tebahhur başlıyor, *zihnim boş*, hiçbir şey düşünmeden, *fakat içim dolu*, ağır ağır etrafıma bakınarak, biraz da sendeleyerek yürüyorum. (s.11)

2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE BAĞLAMA GRUBU

2.1. Bağlama Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması

Yanımda *Mithat Bey ve arkadaşım* var. (s.94)

Cevap vermedi ve *sofa ile mutfak* sustu. (s.16)

Hademe ile doktor kollarıma girdiler. (s.89)

Paşa ve doktor basit kozmopolit fikirleriyle bana hücum etmeye başladılar. (s.73)

O insan ki yüzünde *bıkkınlıkla sebat* mücadele eder. (s.7)

Nüzhet'in karşısında beni *mahvedebilecek bit teessür ve merhamet* gösterdi. (s.63)

Odama *iki erkek ve bir kadın* girdi. (s.105)

2.2. Bağlama Grubunu Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

Artık merhamete lâayık olduğumu anlamaktan utanmayacak kadar *mukavetimi ve gururumu* kaybetmişim, teslimiyetin zevki içinde başımı yastığa koydum. (s.31)

Ben *iki gün evvelki kendimi ve iki gün evvelki etrafımı* tanımıyorum. (s.60)

Ümidin ve enerjinin bu medd-ü cezrinden söyleyeceğini tahmine çalışıyordum. (s.94)

Artık büyük kapıya bakmaktan *utanç ve korku* duyuyordum. (s.88)

Dizi de camları da görüyorsunuz. (s.95)

2.3. Bağlama Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Bu, *arkadaşıma ve doktora* kahkahalı bir neş'e verdi. (s.81)

Kalkışına ve yürüyüşüne de dikkat ediyordu.(s.95)

2.4. Bağlama Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

Bende her zaman derunî mücadeleyi teşvik eden bu türlü dargınlıklar, kendi kendisiyle didinmekten hoşlanmayan Nüzhet gibi tabiatlarda *bütün ruhi faaliyetlerin durgunluğuyla ve can sıkıntısıyla* neticelenebilirdi. (s.76)

3. BAĞLAMA GRUBUNUN KELİME GRUPLARI İÇİNDEKİ YERİ

3.1. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Garip ve büyük bir his, derinliklerime doğru kaçıyor, gizleniyor. (s.97)

Arada bir madeni aletlerin tepsilerde çıkardıkları *ince ve kırık* sesler. (s.8)

Beyazlıklar ve madeni parıltılar. (s.8)

3.2. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

O koku bütün *lokantayı ve genzimi* dolduruyordu. (s.40)

Bana tabi olamayan binlerce *hayaller ve hatıralar* şiddetli bir anofor içinde savruluyorlar. (s.44)

3.3. Bağlama Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

Bütün köşk *uyku ve karanlık* içinde eriyor. (s.53)

Yüzünde *bıkkınlıkla sebatın* kavgası var. (s.86)

3.4. Bağlama Grubunun İsim Tamlamasında Tamlanan Olarak Kullanılması

Fakat bir an sonra ben operatörün *kararını ve ihtarını* hatırladım. (s.17)

Evin *içi ve dışı* susuyordu. (s.17)

UNVAN GRUBU

Bir şahıs ismiyle birlikte akrabalık, rütbe, lakap, meslek ya da saygı bildiren bir kelimenin oluşturduğu gruba unvan grubu denir. Unvan grubunda şahıs ismi önce unvan bildiren kelime sonra gelir. Her iki kelime de eksiz bir araya gelir.

Dilimizde unvan bildiren kelimenin isimden önce kullanıldığı durumlar da vardır. Bu konu hakkında dilcilerin fikirleri farklılaşmaktadır.

KARAHAN, “*Bu grupta şahıs ismi başta, unvan ve akrabalık ismi sonda bulunur. Birinci unsuru unvan veya akrabalık ismi olan Sultan Orhan, Dede Korkut gibi kelime grupları unvan grubu değil, birleşik isimdir*” der (2007:68).

DELİCE, unvan öbeği dediği grubu isim başta unvan sonda olacak şekilde belirlemiştir (2007: 29).

ÖZKAN, SEVİNÇLİ, bu kelime grubunda unvan ve akrabalık isimlerinin şahıs isimlerinden sonra gelme zorunluluğu olduğunu ve bu ögelerin yer değiştirmesi durumunda unvan grubu değil, birleşik isim grubu olacağını söylemektedir (2013:65).

ERGİN, unvan ve akrabalık isimlerinin başa getirilmesi durumunda birleşik isim ya da sıfat tamlaması olacağı görüşünde bulunur (2005:389).

SEV ise unvan grubunu, “*Unvan grubu, bir şahıs adı ile bir unvan veya akrabalık gösteren ismin yan yana gelerek oluşturduğu kelime grubu*” olarak tanımlar. SEV, “*Unvan belirten isim şahıs adından önce de sonra da gelebilir*” diyerek farklı bir görüş ortaya atmıştır (2006:167).

Tezimizde tespit edilen unvan grubu örnekleri Sev’in görüşü doğrultusunda değerlendirilmiştir.

1. YAPI BAKIMINDAN UNVAN GRUBU

1.1.”Bey” Kelimesi İle Kurulan Unvan Grubu

Mithat Bey! Bu çocuğa anlatınız, mutlaka koltuk değneği kullanmalıdır. (s.39)

Ragıp Bey beni istedi diye, ben de hemen evlenmiyorum ya... hem ben daha on dokuz yaşındayım. (s.23)

Nüzhet’in *Ragıp Beyle* nikâhı daha olmamış. (s.112)

Mithat Bey elimi tutuyor. (s.79)

Ragıp Bey bana bakıyordu. (s.72)

1.2. “Paşa” Kelimesi İle Kurulan Unvan Grubu

Hatta *Nazım Paşa*’nın katlini ehemmiyetsiz bir vak’a gibi iki üç satırla yazmıştı.
(s.48)

1.3. “Efendi” Kelimesi İle Kurulan Unvan Grubu

Paşa efendi de istemiyor ama yengeniz istiyor.(s.50)

Hanımefendi, doktorun validesinin söylediklerini *Paşa efendiye* anlatıyordu.
(s.50)

1.4. “Doktor ” Kelimesi İle Kurulan Unvan Grubu

İşte... O *doktor Ragıp* mı dedi ? (s.30)

İşitmiyor musun ? diyordu, soruyorum: Bizim *doktor Ragıp* vardır, ona bir görün. (s.19)

Doktor Ragıp mı? (s.22)

Bizim *doktor Mithat* Bey biraz dışarı çıktı. (s.64)

2. CÜMLEDEKİ GÖREVİNE GÖRE UNVAN GRUBU

2.1. Unvan Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması

Mithat Bey, oradadır. (s.17)

Mithat Bey ıslak elleriyle alnımı okuyordu. (s.90)

Mithat Bey, mektepte işleri olduğu için beni bir müddet yalnız bıraktı. (s.86)

2.2. Unvan Grubunun Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

Ragıp Bey, dedi. (s.62)

Köşkün derinliklerinde cereyan eden ruhi bir trajediden haberi olmayan bu kadın, yengeme her fırsatta *doktor Ragıp'ı* medih de ediyordu. (s.75)

2.3. Unvan Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Babam sana *Dr. Ragıp'tan* ne diye bahsetti? (s.24)

BİRLEŞİK İSİM GRUBU

KARAAĞAÇ , “*Bir kimseye özel ad olmak üzere iki veya daha fazla ismin bir araya gelerek oluşturduğu söz öbeğine birleşik ad öbeği denir*(2012:203).

DELİCE’ye göre birleşik isim,“*Birden fazla yalın veya kalıplaşmış kelimenin bir kişi veya varlık ismi oluşturmasıyla ortaya çıkan kelime öbeğidir*”(2007:28). Delice eskilerin ism-i mürekkebe diye tanımladıkları bu kelime öbeğini ifade etmek için mürekkep isim, birleşik isim, birleşik ad gibi terimler kullanıldığını ifade eder. Ona göre özel ismin unvanı olarak kullanılan ancak özel isme ailem olduktan sonra özel ismin başında kullanılmaya başlayan unvan isimleriyle kurulan öbekler de özel isim öbeği olur: Nasrettin Hoca/ Hoca Nasrettin gibi.

KARAHAN ise sadece şahıs adlarını isim grubu olarak kabul etmektedir. “*Bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur*” şeklinde birleşik ismi tanımlar (2007:69). Ona göre tamlananı özel isim olan sıfat tamlamaları zamanla bir şahsa ad olmak üzere birleşik isim grubuna dönebilir. Ulubatlı Hasan, Deli Dumrul gibi.

Grubun vurgusu son unsur üzerindedir.

Çalışmamızda romanın geneli incelendiğinde sadece bir örnekte birleşik isim grubuna rastlanılmıştır.

Paris’e gittiğim vakit **Sadi Carnot** Reisicumhurdu. (s.47)

ÜNLEM GRUBU

Bir seslenme edatı ile bir ismin eksiz olarak birleşmesinden oluşan kelime grubudur. Ünlem başta isim sonda bulunur. Ünlem grupları cümlelerin kuruluşunda öge olarak bulunmazlar, cümle dışı unsur olarak yer alırlar. Grupta isim ögesi kelime grubundan da oluşabilir. Eserde tespit edilen bir ünlem grubu bulunmaktadır:

Ah! Koca çocuk! dedi. (s.55)

SAYI GRUBU

Türkçede sayılar üç şekilde oluşur. Bunlar; tek kelime olanlar(beş, on, bin...), sıfat tamlaması şeklinde olanlar (iki yüz, yirmi bin...) ve sayı grubu şeklinde olanlar(yirmi bir, kırk üç...) Sayı grubunda vurgu küçük sayı ismindedir. Ve grubu oluşturan sayılar her zaman ayrı yazılırlar. Sayı grubu söz dizimi içinde isim ve sıfat görevi yapar.

DELİCE, “ Türkçe Sözdizimi” adlı eserinde sayı öbeği ile sayı isimlerinden yapılan sıfat tamlamasını birbirine karıştırmamak için isimler arasındaki matematiksel ilişkiye dikkat çekmektedir. Görüşüne göre “*Sayı öbeğinde iki sayı arasında bir toplama ilgisi mevcuttur. Sayı isimlerinde yapılan sıfat tamlamasında ise iki sayı ismi arasında bir çarpma ilgisi bulunmaktadır*” (2007:29).

İşte o herif gibi *üç değil, beş değil on on beş* apaş ortaya dolarlar. (s.47)

Paşa bol kahkahalar atıyor, okuduğum romanın yerli Paris tasvirleri hafızasının kapağını açmış, gençliğinin en taşkın yıllarına ait hatıralarla ağzına kadar dolu bir bentten *yirmi beş* senelik bir mazinin seli şarıl şarıl akıyordu. (s.46)

Zavallı adamcağız günde *otuz beş* kere karısını düşünür, haftada iki defa onun gülümsediğini görmez. (s.62)

BİRLEŞİK FİİL

Birleşik fiil, bir yardımcı fiil ile bir ismin ya da bir fiilin birleşmesiyle oluşur. İsim unsuru ya da fiil Türkçe dil yapısına göre önce , yardımcı fiil ise sonra yer alır.

KARAHAN’a göre birleşik fiil “ *Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur.*” Karahan birleşik fiilleri işlevlerine göre “ *bir hareketi karşılayan fiiller*” ve “ *bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller*” olmak üzere iki grupta inceler. Ayrıca bunlardan başka “-mAyA başla-, mAk iste-, -mAyA çalış-“ kalıplarında, birlikte kullanıldığı hareket isimlerini tasvir eden birleşik fiillerin olduğunu belirtmektedir (2007:73).

KARAAĞAÇ ise birleşik fiilleri, “*Bir isim veya fiile yardımcı fiillerden birini getirerek oluşturduğumuz söz öbeklerine birleşik fiil denir.*” Karaağaç birleşik fiil öbeğini isimlerden oluşanlar ve fiillerden oluşanlar olarak ikiye ayırır (2012:190).

- a) Fiil+ Yardımcı Fiil Kaynaklı Birleşik Eylemler
- b) İsim+ Yardımcı Fiil Kaynaklı Birleşik Eylemler

DELİCE, “*Osmanlıcada fi’l-i mürekkebe diye adlandırılan, bir yardımcı fiil veya yardımcı fiil gibi kullanılan öz anlamından boşanmış bir fiilin isim, isim öbeği veya bir fiil şekline eklenmesiyle meydana gelen kelime öbeği*” şeklinde birleşik fiilleri tanımlar ve onları şu şekilde gruplandırır (2007: 24).

- Bir Yardımcı Fiil İle Kurulan Fiil Öbekleri
 - Yabancı İsim/ Yardımcı Fiil Yapısında
 - Fiil+Zarf Fiil/ Yardımcı Fiil Yapısında

-Asıl Fiil İle Kurulan Fiil Öbekleri

ÖZKAN, SEVİNÇLİ birleşik fiili “ *Bir yardımcı fiilin isim ya da fiille oluşturduğu kelime grubu*” olarak tanımlayarak şöyle gruplandırmışlardır:

A.İsim+Yardımcı Fiil=Birleşik fiil

B.Fiil+Zarf Fiil+Yardımcı Fiil= Birleşik Fiil (2013:66).

ERGİN , yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiilleri ikiye ayırır. “İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller (et-, ol-, eyle-, bulun-, yap-), fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller (bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy-) biçiminde açıklar (2005:386).

KORKMAZ, birleşik fiili “*İsim soylu bir kelimeyle etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü*” şeklinde tanımlamıştır. Karahan’ın da açıkladığı tasviri fiile değinmiştir. Buna göre “*Zarf fiil biçimindeki bir esas fiile, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam meydana getirecek şekilde birleşip kaynaşmasından oluşmuş birleşik fiil*” dir şeklinde tasviri fiili tanımlamaktadır (1992: 27).

1. Bir Hareketi Karşılaman Birleşik Fiiller

Bu tür birleşik fiiller bir isim unsuru ile bir fiil unsurunun birleşmesiyle meydana gelirler.

1.1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Bir isim ile “ et-, eyle-, ol-, bulun-, yap-, kıl-,” yardımcı fiillerinin birleşmesinde oluşur. İsim unsuru başta yardımcı fiil sonda yer alır. Eğer birleşen

kelimelerden birinde türeme ya da düşme gibi ses değişikliği oluyorsa fiil bitişik yazılır. Herhangi bir değişiklik olmuyorsa ayrı yazılırlar.

ÖZKAN, SEVİNÇLİ, bu fiillere *tam yardımcı fiiller* adını verirler.”Et-, eyle-, yap-, kıl-“ yardımcı fiilleri isimlerden geçişli birleşik fiiller; “ol-, ve bulun-“ yardımcı fiilleri ise geçişsiz birleşik fiiller yapar. “*Bu kalıptaki birleşik fiilde isim ögesi, ya bir isim ya da isim gibi kullanılan bir sıfat fiil olur. İsimlerin Türkçe olma zorunluluğu yoktur. Sıfat fiillerle kurulan birleşik fiillerde ol-, bulun- yardımcı fiilleri kullanılır*” (2013:68).

1.1.1. Yardımcı Fiili “et-“ Olan Birleşik fiiller

Operatör itidalini *kaybet*mişti. (s.66)

Delâlet edeyim, Paşa hazretleri, bir iki büyük operatöre gösterelim. (s.63)

Te’vil mi *ediyordu*? *Tasdik ettim*. (s.69)

Kendisine daima *gıpta ettiğim* bahçıvan, aynı nokta üstündeki ısrarından yorulmuyor ve isyansız gayretiyle, bana bir bahçede uğraşmak sevgisini *telkin ediyor*.(s.75)

Ve en garibi, gözlerimi açıp uyandığıma emin olduğum halde, kendimi Erenköy’ündeki odada yatıyorum *zannetmem*. (s.84)

Nüzhet’in gözlerini *merak ediyorum*, felaketlerimi bir kurutma kağıdı gibi içeceğini *tahayyül ettiğim* bu gözlerin içine kim bilir ne kuvvetli bir tecessüsle bakacağım. (s.93)

Çünkü bir kapalı araba, sarı ve ölümlü ışıklar *neşreden* fenerleriyle Pont-Neuf’u geçti ve enstitünün parmaklığı önünde *tevakkuf etti*. (s.48)

Annelere anlatılan kederler taksim değil, *zarbedim*ş olur: Çocuklarının felaketini iki kat şiddetle hissedenden anneler, bu ıstıraplarını çocuklarına fazlasıyla *iade ederler*. (s.12)

Caddeye çıkınca da bu *devam etti*, fakat hayatın gözlerimi çeken birçok hareketleri beni daha hakiki olmaya *sevk etti*.(s.12)

Her gün *istirahat* etmeye ve koltuk değneğiyle yürümeye mecbur olan ben, o gün çok yürümüşüm ve doktorların kat'i ihtarlarına rağmen bir bastona bile dayanarak yürümeyi *reddettim*. (s.26)

Fakat artık söylediği şeylerden ziyade sesine *dikkat ediyordum* ve bu meseleyi nasıl *telâkki ettiğini* sezmeye çalışıyordum.(s.23)

O vakit içimde sıkışan duygular için yeni bir macera *keşfettim*; eğer bu duyguları o tarafa doğru sevk edebilecek olursam, yalnız kurtulmakla kalmayacaktım, o anda mes'ut olacaktım. (s.31)

1.1.2. Yardımcı Fiili “ol-“ Olan Birleşik Fiiller

“ol-“ fiili müstakil bir fiil olabileceği gibi bazen birleşik fiil oluşturmada da kullanılabilir. Bu fiil “yetişmek, bulunmak, tamamlanmak ve meydana gelmek” anlamlarındaysa asıl fiildir.

Ne yapacağımı düşünmeye *mecbur oldum*. (s.12)

Sonra bunun *farkında oldum* ve kapıya arkamı dönerek yüzümü tamamıyla Paşa'ya çevirdim. (s.19)

Fakat odaya ışık girince dışarıyla *meşgul oldum*. (s.19)

Onları bana tanıtan bütün alâkalar, hatıralar bir anda *kaybolmuştu*. (s.42)

Öteki operatörün kararını anlattım ve bundan çok *müteessir olduğunu* söyledim. (s.40)

Artık onu *dinleyemez oldum*. (s.36)

Paşa'nın sesini *duymaz oldum*, sonra birdenbire bu sesin yükseldiğini işiterek silkindim. (s.67)

Susmaya *mecbur oldu*. (s.30)

Ben sana diyorum ki, bana karşı *doğru ol*. (s.54)

Tek başıma ben buna *mâni olacağım*. (s.52)

Muvaffak olduğumu sabah olmadan evvel uyandığım vakit anlamıştım. (s.109)

Fakat tahayyül etmekten daima kaçtığım bu korkunç tasavvur, en ummadığım zamanlarda beynime *musallat oluyor*. (s.92)

Fakat doktorun neş'esi çabuk *kaybolmuştu*. (s.81)

Sesimin perdesi belki *mâni olmuştu*. (s.75)

Yengemin anneme ısrarı üstüne köşkte birkaç gece kalmaya *mecbur olmuştuk*. (s.74)

Birkaç kere de *ameliyat oldum*. (s.63)

1.2. Diğer Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

“Bazı birleşik fiillerde “ol-, et-, kıl-, yap-, bulun-, başla-“ yardımcı fiilleri yerine asıl fiiller kullanılır”(KARAHAN, 2007:75). Bu tür birleşik fiillerdeki kelimelerden en az biri sözlük anlamını kaybetmiş ya da grup deyimleşmiştir.

İrademle bütün alakasını kesen bu ses, kendimden bile gizlemediğim derin bazı heyecanlarımı *ele veriyor*, beni bile *hayrete düşürüyordu*. (s.31)

İnanmadım ve iyice *kulak verdim*, doğru. (s.28)

Gene susarak *izahat istiyordum*. (s.22)

Şüphemi arttıran zayıf bir inkâr ile **cevap verdi**. (s.82)

Ben, kuvvetlerimin yekûniyle **münakaşaya girdim** ve şahlandım. (s.73)

Bu gece sen bana çok **üzüntü verdin**. (s.54)

Birkaç gün içinde **söz kesilmesini** istemedi mi? (s.55)

Benim hiç konuşmadığımı gören Paşa, beni herhangi bir doktora bağlayan acı rabıta üstünde **bahis açtı**. (62)

Yengem **içini çekerek** mırıldandı. (s.63)

Denizde, çıplak vücudumu saran dalgaların birdenbire **taş kesilmeleri** gibi, duvarları giyiyorum. (s.100)

Bu akşam kendisi gelecekmiş, uşağıyla **haber göndermiş**. (s.61)

Yalnız, derhal bir **endişeye düştüm**. (s.61)

Gazetelere biraz **göz atarak** yattım ve uyumaya çok çalıştım. (s.109)

Aşağı katta yemek odasının önünde geçerken sert ve yüksek sesli bir münakaşa duydum ve derhal benden bahsediliyormuş gibi **kulak kabarttım**, Nüzhet'le annesinin sesi. (s.69)

Nüzhet bana güzel bir **rüya gördüğünü** söylüyor, fakat bu rüyayı anlatmıyor. (s.60)

Sen bu hastalıktan mânen rahat etmek istiyorsan, bacağının tamamıyla kesilmesine kadar her felâketi **göze al**. (s.82)

Niçin **kan ağladı**? (s.92)

2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller

KARAHAN'a göre bu birleşik fiiller, *zarf fiil eki taşıyan bir fiil ile bir tasvir fiilinin birleşmesinden meydana gelmiştir*. Bu birleşik fiillerde “*bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-, yaz-*” yardımcı fiilleri asıl fiile *yeterlik, ihtimal, tezlik, devamlılık, beklenmezlik, yaklaşma* gibi anlamlar kazandırır (2007:77).

2.1. Yardımcı Fiili “bil-“ Olan Birleşik Fiiller

Bu birleşik fiil asıl fiilin üzerine –A zarf-fiil eki ile bil- yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşur. Fiile yeterlik anlamı katar. Olumsuzu –AmA eki getirilerek yapılır.

Bir genç kız ne isterse bu adam *yapabilir*. (s.68)

Benim mücerret nazariyelerime karşı muarızlarımın müptezel teşbihler ve müşahhas delillerle müdafaa ettikleri tez, bu cahil efkâr-ı umumiye *aldatabilirdi*. (s.73)

Sana, ruhî mekanizmanı *idare edebil*mek için âdeta riyazî bir düstur veriyorum. (s.83)

Çünkü Nüzhet'in odası Paşa'nın odasının tam üstünde idi ve en küçük ses aşağıdan *duyulabilirdi*. (s.52)

Büyük bir arzunun bana ilham edeceği akla gelmez tedbirlerle Nüzhet'in odasına *gidebileceğimi* kendime kabul ettirdim. (s.52)

O gece *uyuyamayacağımı* anlıyordum. (s.52)

Yok *diyemedim*. (s.37)

2.2. Yardımcı Fiili “ver-“ Olan Birleşik Fiiller

Asıl fiil üzerine –I,-U zarf fiilleri ile –ver yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılır. Fiile tezlik anlamı katar.

Başımı arkaya **salıver**iyorum. (s.71)

Arkamda duran birinin kolları arasına **düşüver**mişim. (s.90)

Birdenbire gevşeyerek **çöküver**mişim. (s.107)

Göğsü yorulan Paşa biraz duruyor, hatıraların sisilesini kendi içinde seyre dalıyor, “Hey..Ah” gibi iniltieler **salıver**iyordu.(s.47)

Ah, gene odama **geliver**se... (s.52)

Günün birinde **kızıvereceğ**im. (s.57)

2.3. Yardımcı Fiili “kal-“ Olan Birleşik Fiiller

Asıl fiil üzerine –A zarf-fiil eki ile –kal birleşik fiilinin getirilmesiyle oluşur. Fiile süreklilik anlamı katar.

Hazır Haydarpaşa’ya gidiyorsun, oradan bir arabaya bin, Kadıköyü’ne git, yeni bir roman al, o dün akşamki roman beni sarmadı, **uyuyakal**mışım. (s.33)

Bazıları da var ki büyük mahkûmiyetimi zâviyelerine sığdırmak için, hayretle kavsini aşan kaşlar altında büyüyor, katılaşıyor, aptallaşıyor, kırpışmıyor, gözlerimi yakalayan yapışkan bir parıltıyla yüzüme **bakakal**ıyorlar. (s.93)

2.4. Yardımcı Fiili “dur-“ Olan Birleşik Fiiller

Asıl fiil üzerine –A zarf fiil eki ve –dur yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşur. Fiile süreklilik anlamı katar.

Haydi, git, şimdi güzel kadınlarımızdan birine, tuvaleti arasında görün, ve ona de ki, yüzüne bir parmak kalınlığında boya *süredursun*, günün birinde şu cazip şekle istihale etmekten kurtulamayacaktır. (s.38)

Bunlardan başka “*başla-*, *çalış-*, *iste-*“ gibi aslında yardımcı fiil olamayan bazı fiiller, “-mAyA *başla-*, -mAk *iste*, -mAyA *çalış-*“ kalıpları içinde yardımcı fiil olarak da kullanılır ve birlikte kullanıldığı hareket isimlerini tasvir eder (Karahan, 2007: 79).

Benim istihzamla onun açılıp kapanan şalı arasındaki sessiz mücadeleye devam ederek *konusmaya başladık*. (s.30)

O mısralar gene içimde canlandılar ve ses *vermeye başladılar*. (s.87)

Soydular, sargıyı *çözmeye başladılar*. (s.89)

Şiddetle *titremeye başladım*. (s.90)

Önceleri her şeyimizi birbirimize açık anlatırken, sonraları beni kendime karşı onu da kendisine karşı hayrete düşüren birçok tereddütler ve hesaplar içinde *susmaya başladık*. (s.27)

Günlerim endişe içinde geçiyordu ve ameliyata hazırlamak için bünyemi *kuvvetlendirmeye çalışıyordum*. (s.83)

Kendisine sorun, bu hastanede aylarca kalırsa, üç beş ameliyata dayanırsa *kurtarmaya çalışırız*, yoksa. (s.96)

Nüzhet beni *kurtarmaya çalıştı*. (s.30)

Paşa düşüncemin yolunu *değiştirmeye çalışıyor*. (s.33)

Elbette bir genç kız *mes'ut olmak* ister. (s.28)

Ben de hemen *odadan çıkmak* ve *yalnız kalmak* istiyordum, fakat yapaadım. (s.42)

Çabuk *uyumak, kaybolmak* istiyorum. (s.111)

Gayret ederek *konuşmaya başladım*. (s.17)

KISALTMA GRUBU

KARAHAN, kısaltma gruplarını kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplar olarak değerlendirmektedir. KARAHAN'a göre “*Bu gruplar genellikle isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarından kısaltmış ve bunların bir kısmı kalıplaşmıştır.*” Ve bu grupların söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi yaptığı belirtmiştir (2007:79).

KARAAĞAÇ, kısaltma öbeklerini “*Söz öbekleri ve cümlelerden yıpranma ve eksiltme(ellipsis) yoluyla ortaya çıkan öbeklerdir. Kısaltma öbekleri, herhangi bir söz öbeği veya cümle yapısının kısaltılması ve daha sonra da bu yapının örneklenmesi ile yaygınlaşmış, böylece de diğer öbek ve cümlelerin yanı başında birer ayrı yapı haline gelmişlerdir*” şeklinde tanımlamış ve açıklamıştır (2012:175).

Ancak Karaağaç, Karahan'ın on başlık altında incelediği kısaltma öbeklerini ondan daha fazla başlıkta incelemiştir. Karahan'ın tasnifine ek olarak *benzerlik hali öbeği, karşılaştırma hali öbeği, sebep hali öbeği, sınırlandırma hali öbeği, ilgi hali öbeği ve yalın hal öbeğini* de dahil etmiştir.

1. İsnat Grubu

İsnat grubu, biri diğerine isnat edilen iki isim ögesinden meydana gelene kelime grubudur. İsnat grubunda, isnat edilen öge, kendisine isnat olunandan sonra gelir (ÖZKAN, SEVİNÇLİ 2013:109). Onlara göre bu grup ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması görünüşündedirler.

DELİCE bu grubu iyelik öbeği başlığında inceler ve isnat grubunu şöyle tanımlar: “*İyelik ekli bir ismin yalın bir isme bağlaması yoluyla anlamsal bir bütünlüğe ulaşan ve sözdiziminde bütün olarak cümlelerin bir ögesini meydana getiren kelime öbeğidir (2007:41).*

Köşke girdim, fakat aşağı sofalarda, merdivenlerde, ***kapısı açık*** odalarda ve salonda kimseye tesadüf etmedim. (s.41)

Ucu sivri ve ***etrafı mor*** bir daire ile çevrili burun uzamış, şakakları çökmüş ve tıraşı gelmiş. (s.36)

Leyla Karahan isnat grubuyla ilgili olarak “*unsurlarında çekim eki bulunmayan veya sadece birinci unsurunda iyelik eki bulunan kısaltma grubu*”dur der. Aşağıdaki iki örnekte de çekim eki yoktur.

Ağzı ***yarı açık***. (s.57)

Mum ışığında ***yarı çıplak*** ne kadar güzelleşiyor. (s.56)

2. Yönelme Grubu

Birinci unsuru yaklaşma hali eki taşıyan kısaltma grubudur.

Kendine yakın bir insan ister. (s.68)

3. Bulunma Grubu

“Kalma ekli bir isim unsurunun yalın haldeki bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime öbeğidir. Bu öbekli somut isimler ve deyimler oluşturulabilmektedir (DELİCE, 2007:42).

Yalnız annemin **arada bir** gözleri doluyor. (s.109)

Bir genç kızın istediği şeylerin bu **binde biri** bile değildir. (s.68)

Arada bir, bu karanlıklardan çıkarak, öğle güneşiyle yanan karşiki tepelere baktıkça, karanlık bir odadan gayet aydınlık bir yere ansızın geçmiş gibi, gözlerim kamaşıyor ve hayret içinde kalıyordum. (s.13)

Operatör **arada bir** yüzüme bakarak Mithat Beyi dinliyordu. (s.95)

Arada bir uyanıyor, boynuma sarılı kollarını biraz daha sıkarak uyuyor. (s.58)

4. Uzaklaşma Grubu

“Uzaklaşma ekli bir isim ögesinin başka bir isim ögesi ile kurduğu söz öbeğidir. Bu öbekte birinci öge uzaklaşma eki –dan/-den/-tan/-ten taşır. Sıfat tamlamasında olduğu gibi bu öbekte de niteleme vardır. Kuruluş olarak sıfat tamlaması gibidir, burada da, birinci öge, ikinci ögeyi niteleme görevi üstlenmiştir” (KARAAĞAÇ, 2012:181).

Galiba, düşmana **dosttan fazla** bağlandığımız alâka noktası budur. (s.64)

İki basamaktan fazla çıkamadım. (s.89)

Onu ben görüyorum, çünkü *benden uzak*, onu ben Mithat Bey'in kırmızı yüzünde, çelikli damarlarında, arkadaşımın otururken rahat gerilişlerinde, bacaklarını uzatışlarında, korkusuz gözlerinde görüyorum. (s.109)

Bir saniyeden fazla bakmadan doğruldu. (s.89)

Orada, *benden gizli* bir şey konuşuyordunuz gibi geldi bana. (s.46)

Teşhisinden emin bir doktor sükûnetiyle cevap verdim. (s.68)

Bu doktor, genç olmadığı halde, birçok siyasi sebeplerden dolayı henüz stajını bitirmemişti, fakat bana *hepsinden yakın* bir insandı ve dizimden ziyade sinirlerim üstündeki iyi tesirlerine muhtaçtım. (s.16)

Herhangi bir vaziyette ekseriya *iki dakikadan fazla* durmaz ve kaçır. (s.19)

Korkunun bu en derinleşen nev'i dayanılacak şey değil, ıstırapın vukuundan evvel ruhta bir gölgesinden ibaret olan korku, *ıstıraptan bin kat daha müthişti*. (s.109)

5. Vasıta Grubu

Birinci unsuru vasıta hali eki taşıyan kelime grubudur.

Onların bu şairâne tasallutu, herhangi bir mürahikin iptidai “ Sentimentalite” sinden ziyade, hakiki *ıstıraplarla dolu* bir ruhi zemin bulabilmelerindendi. (s.87)

Başının her tarafı *sargılarla kaplı*, yalnız bir yanağı ve bir gözü dışarıda kalmış küçük bir kız çocuğu ağzını oynatamadığı için babasına elleriyle işaretler yapıyor. (s.6)

Yalanlarla besli bir muhayyile hakikatin unsurlarını ne çabuk buluyor, etraftaki eşyayı, hadiseleri ve kendi gayesine göre ne çabuk tertip ediyor ve malzemesi hakikat olan, hakiki toprakla, alçıyla, suyla yoğrulmuş bu abide en kuvvetli gözleri nasıl aldatıyor, ne sanat, ne sanat! (s.52)

Münakaşa gecesinden sonra *Nüzhet’le dargın* gibiydik. (s.74)

Nüzhet’le beraber yürüyorduk. (s.26)

6. Eşitlik Grubu

Eşitlik eki olan -CA ekini almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubudur. Ceyhun Vedat Uygur’un bu konuyla ilgili “Eşitlik Eki ve Eşitlik Grubu Üzerine” adlı bir makalesi vardır. Örneklerle eşitlik(ekuvatif) ekini ve grubunu işlemiştir (Haziran, 1997: 546).

Sesi *hafifçe titrek*. (s.62)

Benden *yaşça büyük* olduğu halde, onun küçükken bebekleriyle oynamasını, ben, istihfafla seyredirdim, bilhassa hastalığımın sonra. (s.26)

7. FARKLI TÜRDEKİ KISALTMA GRUPLARI

7.1. DAn...-A”Kalıbındaki Kısaltma Grupları

KARAHAN bu tür kısaltmaları “Birinci unsuru uzaklaşma hâli eki, ikinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları” başlığında incelemiştir. (2007:83) Ancak yazarın verdiği örnekler aynı kelime tekrarlarında görülmektedir. Bizce bu kalıp farklı kelimelerle de kısaltma grubu oluşturmaktadır.

SEV, “+DAn...+A Yapısına İlişkin” makalesinde bu kalıbın yapısına değinir ve başka dilcilerin görüşlerine yer verir. “*Tamlayıcıyla kullanılan çoğu fiil, tamlayıcılarını öbek hâlinde de alabilir./+DAn...+A/ tamlayıcısı da bunlardan biridir. Bu yapıda ilk kelime çıkma hâli eki, ikinci kelime yönelme hâli eki olarak çelime girer. Türkçede öbekleşmiş tamlayıcılar içerisinde ikilemelerle en çok /+DAn...+A/ tamlayıcısı kullanılır. Araştırmacılarımızın konu ile ilgili görüşleri de bunu destekler niteliktedir*” (Ankara 2002:250).

Böylece keder *anadan çocuğa* ve *çocuktan anaya* her intikal edişinde büyüdükçe büyür. (s.12)

Duvarları *boydan boy*a kaplayan camlı dolaplar, içinde iskeletler, ortada sıra sıra masalar. (s.36)

Tepeden turnağa kadar adaleleri sayılıyor. (s.43)

Sanki *ilkbahardan yaza* geçilen mevsim çizgisinin üstündeyiz, etrafımızda gizli bir coşkunluk var. (s.21)

Evvelâ biraz şaştı, sonra beni dikkatle süzerek bir şey düşündü, ela gözlerinin *bir yandan öte yana* şeytani bir yarım daire çizdiğini gördüm ve daha fazla cesaretlenemedim. (s.32)

Benim ihtarlarıma kulak asmaz ama bu sefer tababet değil, tabiat onu *doğrudan doğruya* tehdit ediyor. (s.96)

Fakat eve gittim. Şehrin *bir ucundan öbür ucuna*. (s.13)

Haydarpaşa'ya kadar giderken *arabadan vapura, vapurdan arabaya* binmek bile beni son derece yormuştu. (s.86)

7.2. İkinci Unsuru Yönelme Hâli Eki Taşıyan Kısaltma Grupları

Kendi kendime güvenimi o kadar kaybetmiştim. (s.25)

Hattâ bazı kendimi hepsinden fazla sakın buluyorum, fakat bu kalabalıklar dağılıp da felâketimle *baş başa* kalınca dehşet. (s.91)

Kendi kendime soyunacak dermanım yoktu. (s.88)

BÖLÜM II

CÜMLE

Cümle bir yargıyı ya da bir durumu bildiren anlamlı bir söz dizisidir. Cümle için muhakkak çekimli bir fiil ya da ek fiille çekimlenen bir isim olması gerekir. Dilcilerde cümlenin yapısı hakkında birlik olmadığından farklı görüşlere yer vermeye karar verdik.

KORKMAZ Gramer Terimleri Sözlüğü'nde cümleyi, “ *Bir fikri, bir duygu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir hüküm halinde anlatan kelime grubu*” olarak tanımlamıştır. Cümleleri çeşitlerine ayırmış, ancak yapılarına göre cümleleri yalın cümle ve birleşik cümle şeklinde iki grupta incelemiştir (1992:32).

ERGİN Türk Dil Bilgisi kitabında cümleyi, “*Bir fikri, bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubudur*” biçiminde tanımlamıştır. Kelime gruplarının belirtme grupları olduğunu söyleyen yazar, cümlenin ise hüküm grubu olduğunu söylemiştir. Cümlenin varlığı için çekimli bir fiilin şart olduğunu belirtmiştir. Ergin cümleleri basit ve birleşik olarak ayırmış, birleşik cümleyi; şartlı, ki’li ve iç içe birleşik cümle olarak üçe ayırmıştır (2005:398).

DELİCE Türkçe Sözdizimi eserinde cümleyi, “*Bir yargıyı dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde oluş veya kılış bildiren çekimli bir fiille sonuna cevher fiili getirilen ve durum bildiren bir isimle kullanılan kelimeler dizisine cümle denir*” şeklinde tanımladıktan sonra cümlelerin ögelerine yer vermiştir. Yapılarına göre cümleleri gruplara ayırmış v türlerini göstermiştir. Diğer dilcilerden farklı olarak kullanımlarına göre cümleler başlığı altında “sıralı cümleler, bağımsız sıralı cümleler, bağımlı sıralı cümleler, bağlı cümleler ve cümlede eksiltme bölümlerine yer vermiştir (2007:150).

KARAAĞAÇ Türkçenin Söz Dizimi eserinde cümleyi, “*Bir yapma veya olmanın nitelendirildiği dil yapılarına cümle denir.*” Biçiminde tanımlamıştır. Cümle ile ilgili bazı ayrıntılara yer verdikten sonra da cümlenin ögelerini ve türlerini ele almıştır.

Yapısına göre cümlelerde diğer dillere göre farklı olarak eksiltili veya söz cümle türünü de açıklamıştır (2012:220).

ÖZKAN, SEVİNÇLİ Türkiye Türkçesi Söz Dizimi eserlerinde cümleyi, “*Bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir isteği tam bir hüküm hâlinde ifade eden kelime veya kelime dizisine cümle denir*” şeklinde açıklamışlardır (2013:116). Onlar cümle çeşitlerini yüklemlerine göre, anlamlarına göre, yüklem yerine göre, yapılarına göre ayırmışlar ve eksiltili cümle(kesik cümle) bahsine onlar da yer vermişlerdir.

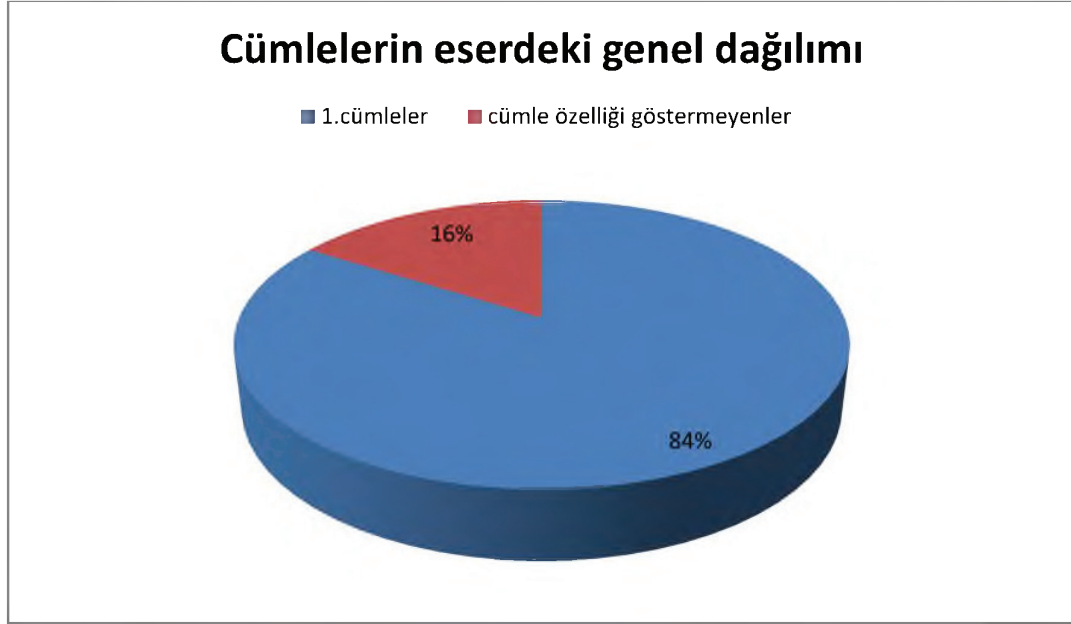
KARAHAN ise cümleyi “ *Anlamı bütün boyutlarıyla yansıtmada tek bir cümlelerin yeterli olmadığı durumlarda, cümlelerden meydana gelen dil birliklerine başvurulur.*” diyerek işaret eder. Karahan’ın tasnifi birçok dillere göre farklıdır. Bizde çalışmamızda Leyla Karahan’ın tasnifini esas alarak cümleleri inceledik. Bu tasnife göre cümleler;

1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler
2. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler
3. Ortak Kip Ve Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler
4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler olarak gruplandırılmıştır.

Romanda tespit edilen cümlelerin istatistiki bilgileri şöyledir.

TABLO-1. Cümlelerin eserdeki genel dağılımı

ADI	SAYISI
CÜMLELER	2171
CÜMLE ÖZELLİĞİ GÖSTERMEYENLER	405
TOPLAM	2576

Eserdeki cümlelere genel olarak baktığımızda cümle özelliği gösterenlerin fazla, cümle özelliği göstermeyen (eksilti) kullanımların yadsınamayacak kadar fazla olduğunu görmekteyiz.

1. CÜMLELERİN BAĞLANMA ŞEKİLLERİ

Anlamı bütün yönleriyle yansıtmak istediğimizde bazen cümleler yeterli olmayabilir. İşte bu durumlarda cümleler değişik şekillerde bağlanarak daha geniş dil birlikleri meydana getirirler.

TABLO-2. Eserdeki cümlelerin bağlanma şekillerine göre dağılımı

ADI	SAYISI
BAĞLAMA EDATLARIYLA	275
ORTAK ÖGELERLE	23
ANLAM İLİŞKİSİYLE	6

ORTAK KİP VE ŞAHIS EKLERİYLE	96
TOPLAM	400

1.1. BAĞLAMA EDATLARIYLA BAĞLANAN CÜMLELER

Edatların görevi, benzetme, karşılaştırma, açıklama, amaç, beraberlik vb. gibi anlamlar açısından cümleleri birbirine bağlamaktır.

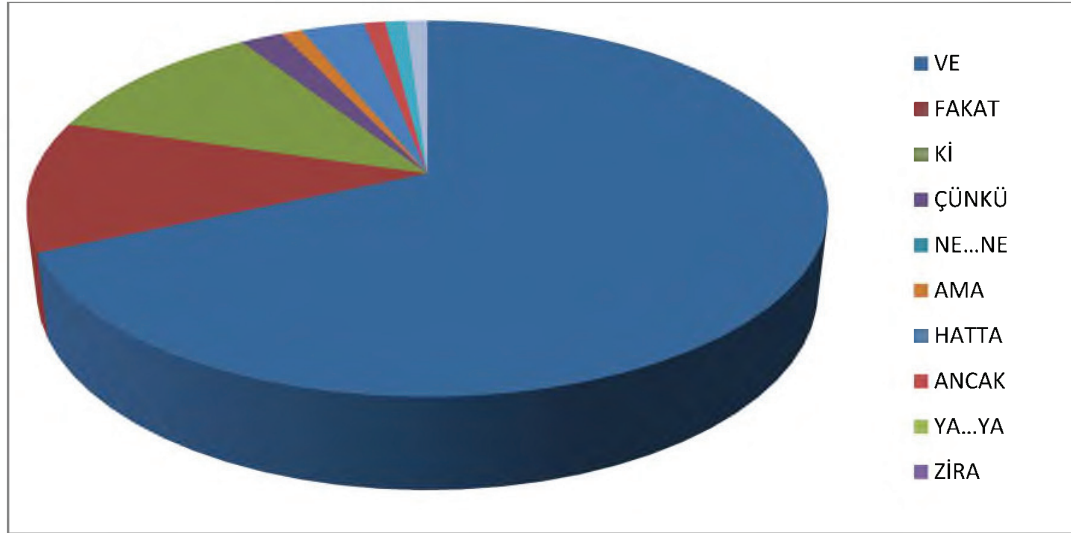
Gülsel SEV “Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler Bağlama Grubu Oluşturabilir mi?” adlı makalesinde bu konuya farklı bir açıdan yaklaşmış, *isim ve isim unsurlarını birbirine bağlayan bağlama edatlı yapılar bağlama grubu oluşturuyorsa aynı bağlama edatları cümleleri de bağladığına göre bunlara da bağlama grubu denilebilir mi ?* sorusunu çalışmasında incelemiştir. SEV, çeşitli dilcilerin bu konu

hakkındaki görüşlerine, konuyla ilgili örnek cümlelere yer vermiş ve “*bağlama gruplarını, bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış isim veya isim soylu kelimelerle, cümlelerin oluşturduğu kelime grubu olarak değerlendirmek, kelime grubuyla ilgili mevcut tanımlamayı da irdeleyerek, belki de yeniden ele almak Türkçemizin söz dizimi açısından bu konu üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir*” şeklinde makalesini sonuçlandırmıştır (2012:121).

TABLO-3. Eserdeki bağlama edatlarıyla bağlanan cümleler

ADI	SAYISI	ORANI
“VE” İLE BAĞLANAN	186	%67
“FAKAT”İLE BAĞLANAN	31	%11
“Kİ”İLE BAĞLANAN	32	%11
“ÇÜNKÜ”İLE BAĞLANAN	4	%2
“NE...NE”İLE BAĞLANAN	1	%0.5
“AMA”İLE BAĞLANAN	3	%1
“HATTA”İLE BAĞLANAN	8	%3
“ANCAK”İLE BAĞLANAN	2	%1
“YA...YA”İLE BAĞLANAN	1	%0.5
“ZİRA”İLE BAĞLANAN	1	%0.5

“HEM...HEM”İLE BAĞLANAN	3	%1
“YAHUT”İLE BAĞLANAN	1	%0.5
“HALBUKİ”İLE BAĞLANAN	2	%1
TOPLAM	275	

1.1.1. “ve” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

“Ve bağlama edatı, iki veya daha fazla cümleyi/ cümle topluluğunu sıralama, sebep, sonuç, vb. anlam ilişkilerine göre bağlar” (KARAHAAN, 2007:87).

Biz, biraz tentürdiyot süreriz **ve** biraz da kloroformla hastayı uyuturuz. (s.96)

Her yaradan içeriye birer sonda girecektir **ve** kemikteki çürüğe kadar dayanacaktır. (s.9)

Bir ağaç altına oturdum *ve* hasta dizimin zaviyesini her vakitki itina ile ayarlayarak bacağım uzattım. (s.13)

Hemen ona bir teselli yetiştirmeyi düşündüm *ve* şunu bularak seslendim. (s.16)

Elini omzuma koydu *ve* ısrar etti. (s.31)

Herkes yalandan nefret eder *ve* yalan söyler, ben herkesten fazla nefret ediyorum *ve* herkesten az yalan söylüyorum. (s.54)

Gene yüzüme baktı *ve* benden bu duygusunu paylaştığımı anlatacak bir söz bekledi. (s.50)

Bütün bu gözlerde ruhumun akislerini görüyorum, hepsi tâ içime bakıyorlar *ve* içimi aksettiren birer küçük ayna gibi esrarlı bir karanlık, parıltıyla kamaşıyor, oyuluyor, derinleşiyorlar. (s.93)

Gözlerinden guru çekildi *ve* yalnız şefkatle bakarak sordu. (s.63)

Nüzhet iki defa salondan çıktı, girdi *ve* ikisinde de gözleriyle beni dışarı çağırdığı halde yerimden kalkmadım. (s.64)

Masama yaklaştı *ve* dizime uzaktan bakarak yüzünü buruşturdu. (s.79)

Bir aralık ismimin geçtiğini duydum *ve* başımı kaldırdım. (s.72)

Fakat bir taraftan da beşeri ihtiraslarımızda yenildikçe tabiatı özlediğimizi, ondan biraz kuvvet alınca yeniden büyük kavgaya girişeceğimizi anlamıyor değildim *ve* aspirin gibi muvakkat bir ilaçtan fazla tabiata kıymet vermiyordum, ümitsizliğimin son dereceye gelmesi biraz da bundandı. (s.75)

1.1.2. “ki” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

“ki” bağlama edatıyla bağlanan cümleler, genellikle Türkçenin genel söz dizimine aykırı bir yapı oluşturur. Türkçe söz diziminde yardımcı unsur önce, asıl unsur

sonra gelir. Ancak ki bağlama edatıyla bağlanan cümlelerde çoğunlukla asıl unsur önce yer almaktadır. Asıl cümlelerin sonda bulunduğu kullanımlar ise Türkçenin söz dizimine uygundur.

ÖZKAN, SEVİNÇLİ , “*Bu cümleler bir temel cümle ile onu çeşitli bakımlardan tamamlayan yardımcı cümleden meydana gelir. Bu yapıdaki cümlelerde temel(asıl) cümle, yardımcı cümleden önce yer alır. Yardımcı cümle ise ya doğrudan doğruya temel cümle yüklemine bağlanarak yüklem tamamlayıcı bir ögesi (özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı, yüklem) ya da temel cümlelerin ögelerinden birine bağlanarak onu belirten, tamamlayan, nieleyn bir öge olur.*” şeklinde –ki ile bağlanan cümleleri açıklarlar (2013:204).

Sen bana dedin **ki** annen soyunuyormuş da aynalı dolaba saklanmış. (s.55) (bu örnekte asıl cümlelerin nesnesi görevindedir.)

Dizimdeki sargıyı çözüyorlar, her kat açıldıkça bacağım o kadar hafifliyor **ki**, sargı tamamıyla çözüldükten sonra dizim uçuvarecek, yerinde bulunmayacak sanıyordum. (s.8)

O kadar fena olmuştum **ki**, dizimin sarılması bittiği halde kımıldayamıyordum. (s.10)

Bu müphem sözlerim onu hiç tatmin etmemiş olacak **ki**, torbayı yere bırakırken kolunun hareketine tesir eden merak ve endişe ile torbayı kaldırdı ve mutfığa doğru şaşkın adımlarla yürüdü. (s.15)

Ağzından bu kısa, kesik ses parçasının dışarıya sıçrayışı kendisi için o kadar gayri ihtiyaridir **ki** infilâktan sonra o da her zaman şaşırır, bazen utanır ve nadir olarak da açtığı yarayı acıtır. (s.24)

Ben Nüzhet’in kahkahalarından ürkerim, bu, bir silahtır **ki**. (s.47) (Bu örnekte yüklem görevindedir.)

Nüzhet onu başkasının zaafı üzerine merhametsizce boşaltır. (s.24)

Onu o kadar kıskanıyorum **ki** saadetinin içine daha fazla giremiyorum, kendime dönüyorum fakat içimde ne kargaşalık! (s.44) (Bu örnekte zarf görevindedir.)

Bu duygum bana o kadar hakiki göründü **ki** lokmayı yutamadım, çıkaramadım ve kıpkırmızı kesildim. (s.40)

Fakat zannediyordum **ki** bunları ne kadar gizlemeye çalışırsam çalışayım, Nüzhet hepsini anlıyor. (s.30)

Sana tekrar söylüyorum **ki** sen odadan içeri girdiğin vakit annem odada soyunuyordu. (s.55)

Korkarım **ki** bütün hayatınız tehlikeye girecek. (s.90)

Ona ve onlara diyeceğim **ki** “İstirahat lazım, belki sonra küçük bir ameliyat, dizim iyidir”. (s.66)

Gözümün hiçbir görüş köşesi yok **ki** içine bir duvar parçası girmesin. (s.100)

O kadar kaba, işinden bıkmış, sinirli bir soruşu vardı **ki**, nefretimi sesimin perdesiyle hissettirerek “Peki” dedim. (s.106)

1.1.3. “fakat” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

“Fakat” edatı cümleler arasında neden-sonuç ilişkisi kurar ve şartlı bir cümleyi başka bir cümleye bağlar.

Bir ses işitmek için konuşmak istiyordum, **fakat** nasıl çıkacağını bilmediğim sesimin bu vahameti arttırmasından korkuyordum. (s.17)

Odayı zapt eden bu merhametten ürkmeye başladım, **fakat** bu kuvvetli sarî duygu bütün ruhlara saldırıyordu. (s.63)

Kendimde kaybettiğim şeyleri onda buluyordum. **Fakat** bütün bunları arkadaş hisleri sanıyordum. (s.26)

Bazen etrafımızda o kadar esrarlı bir hâdisse olur ki ince teferruatına kadar bunu sezeriz, **fakat** hiçbir şey idrak etmeyiz, ruhumuzun içinde ikinci bir ruh her şeyi anlar, **fakat** bize anlatmaz, böyle korkunç işaretlerle bizi muammanın derinliklerine atar ve boğar. (s.43)

Bin defa beni kollarında gezdirdi; **fakat** şimdi manzarası hayalimi dehşetle nasıl dolduruyor! (s.37)

Benden geçti artık... **Fakat** insan romanları okurken de Paris gözünün önüne geliyor... (s.46)

Onlarla mücadele ederek vakit geçiriyorum, **fakat** onlar donmuş avuçlarıyla zamanı da yakalıyorlar, durduruyorlar ve hayatımın serbest akışına mâni oluyorlar. (s.100)

Röntgen kalabalıktı. **Fakat** Mithat Bey beni tercih ettirdi. (s.81)

Uyuyamadım, ağrılarım arttı, **fakat** ruhî azabıma nispetle çok asil sade ve saf olan et ıstırabımı o gece sevdim. (s.74)

Cevaptaki cürete şaşıtm. **Fakat** şu “Kal” bahsinin ne olduğunu bizim doktordan soracağım. (s.66)

Deniz, vapur, uzun ve çıplak bir yol, bir toz dumanı, köşkler, çayırırlar, bahçeler... **Fakat** bu hayalin içinde ne fakülte, ne doktor vardı. (s.16)

Hayır...başka türlü bahsetti. **Fakat** ben bu ismi yeni işittiğim için tahmin ettim. (s.22)

Bunu rüyamda zannediyorum, hakikate inanmıyorum, gözlerimi derhal kapıyor ve kendimi Erenköy’ündeki köşkte buluyorum. **Fakat** Nüzhet kaybolmuş. (s.85)

1.1.4. “ne...ne” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

“ne...ne” bağlama edatı, iki görevde kullanılır. Cümleye olumsuz anlam katmak ve eş görevli ögeleri birbirine bağlamaktır. Bu edatın kullanıldığı cümleler cümleye olumsuz anlam katsa da yüklem şekil bakımından olumlu olur.

Ne geceleri havuz başında buluşuyor; *ne* gündüzleri kükürt serpmek için bağa gidiyorduk. (s.74)

1.1.5. “hâlbuki” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Okumamı bırakarak dışarı çıkmamı istiyordu. *Hâlbuki* romanda epey ilerlemiş ve meraklı yere gelmiştim. (s.21)

Aile, akraba, arkadaşlar, beni her gün en büyük operatörlere götürüyorlardı. *Hâlbuki* bu mütehassıslar hep, beni yedi seneden beri, kaç kere görmüşlerdi. (s.82)

1.1.6. “çünkü” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Bu edat biri diğerinin nedenini açıklayacak cümleleri birbirine bağlar. İlk cümleden sonra gelen çünkü edatı onun nedenini açıklayıcı bir görev üstlenir.

Bu gece sabaha karşı. *Çünkü* gitmezsem, altı sene tren yok. (s.84)

1.1.7. “ama” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Sana bir şey anlatmak isterim *ama* bunu anlatamam. (s.60)

1.1.8. “zira” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

“Zira “bağlama edatı cümleye “şundan dolayı” anlamı katar ve biri diğerinin açıklayıcısı olan cümleleri bağlar.

Kendini tatbik ettirmek için muhtaç olduğu büyük enerjiyi de beraber taşıyan bu kararı vakit kaybetmeden fiile geçirmek istedim. *Zira* onun en kuvvetli düşmanı zamandı. (s.70)

1.1.9. “ya...ya” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Cümleye ihtimal, olabilir anlamı katan bir bağlama edatıdır.

Yorulmuş olduğu için arkasını hafifçe kapıya dayayarak sık sık nefes alıyor, öğrenmek istediği şeyi öğrenmek için sual sormaya *ya* muvaffak olamıyor, *ya* lüzum görmüyor ve gözlerini benden ayırmıyor. (s.15)

1.1.10. “yahut” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Nüzhet’in hayali bütün bu düşüncelerimden bir saniye ayrılmıyor, hep kendimi ameliyattan sonra ve Nüzhet’in karşısında görüyor, onun manzaram karşısındaki hislerini tahlil etmeye muvaffak olmadan başımı silkeliyor *yahut* yerimden kalkıyor, *yahut* inliyor, *yahut* birini çağırıyor ve bu hayalden kaçıyorum. (s.92)

1.1.11. “ancak” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Ağrı dinmişti. *Ancak*, mafsalda bir hareketle başlıyordu. (s.79)

Fakat ben rahatlıyorum, ben de öyle bağırmak istiyorum, **ancak** birdenbire etrafımda her şey sönüyor, galip duvarlar uzaklaşıyorlar. (s.101)

1.1.12. “hem...hem” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Bu edat cümleye iki unsurun da yapılabileceği anlamı katar.

Orada **hem** dinlenirsin, **hem** yemek yeriz. (s.40)

Hastalığınız **hem** mevziî, **hem** bünyevidir. (s.39)

Nüzhet! Beni **hem** dinlemeye, **hem** anlamaya mecbursun. (s.54)

1.1.13. “hatta” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

“hatta” edatı ilk cümlede anlatılan durumun ikinci cümlede “daha fazla, dahası” olduğu anlamları katar.

Bazı hiçbir şey hatırlamıyorum. **Hatta** kulaklarım bile tıkandı. (s.98)

Zaman yürümüyor, dakikalar korkunç bir sıkıntı içinde uzuyor, **hatta** dağılıyor, birikmiyor, toplanmıyor ve bir çeyrek saat olamıyorlar. (s.98)

Koridorlardan geçerken bile herkes, bilhassa talebe bana bakıyordu. **Hatta** Mithat Bey birkaç meraklıya izahat verdi. (s.81)

Ağrı sağırlaşmıştı. **Hatta** bacağımanın hangi noktasında olduğunu anlamadığım derin sızılar. (s.79)

Nüzhet’e bunları anlatacak mıyım? Hayır! **Hatta** bu not defterini de saklayacağım. (s.66)

Bunu gayet tabî ve kayıtsız söylemeye çalışmışım; **hatta** alâkamı gizlemek için yastığımın altındaki mendilimi aramakla meşgul görünüyor, mendil bir iki defa elime geçtiği halde bulamamış gibi yapıyordum. (s.30)

Hatta rüyada olu olmadığımdan şüphe edecek kadar da zekâm var, **hatta** bu şüphe ile baş hassamı tecrübe ediyorum. (s.84)

1.2. ORTAK ÖGELERLE BAĞLANAN CÜMLELER

1.2.1. Ortak Özneli Cümleler

Asistanlar deftere bir şeyler yazıyorlar, (**asistanlar**) camlı dolapları karıştırıyorlar. (s.8)

Yedi senedir bu işin teferruatını iyi öğrenmiş olduğum için vakit kaybettirmemeye mecbur, (**ben**) oturdum, (**ben**) soyundum ve sol dizimi çözmeye hazırlanan hastabakıcı kıza uzattım. (s.8)

Vücutum büyük bir korku ile öne doğru eğildi ve (**vücutum**) dizimin üstüne kapandı. (s.9)

(**Ben**) dişlerimi sıktım ve (**ben**) gözlerimi kapadım. (s.9)

Paşa durdu, (**paşa**) yengeme bakıyor, (**paşa**) kararını vererek devam etti. (s.67)

Mithat Bey beni kendi odasına götürdü, (**Mithat Bey**) istirahat ettirmek istemişti. (s.91)

(**O**) kollarını kavuşturdu, (**o**) omuzlarını tevekkülle öne doğru bırakırken, kaşlarını çatarak, dağılmak üzere olan kuvvetlerini topladı. (s.95)

Onlar hastaneye dışarıdaki hayatın karıştığı saatlerde gelmişlerdi; (**onlar**) bu odanın gecesini sabahını tanımıyorlardı. (s.108)

Nüzhet yatağının içinde oturuyor, (*Nüzhet*) bana dikkatle bakıyordu. (s.53)

Gözlerim evvela piyanoya gitti ve (*gözlerim*) üstünde bir şeyler ardı.(s.19)

(*Sen*) annemim soyunup soyunmadığını öğrenmek istersen, şimdi hemen aşağı in, (*sen*) Nurefşan'ı uyandır, (*sen*) ona sor. (s.55)

1.2.2. Ortak Nesneli Cümleler

Boğazına sıkıştırdığı *havluyu* bollatıyor ve (*havluyu*) bastırıyordu. (s.73)

Yüzüme takdirle bakarak beni gözleriyle oyaladığı anda, birdenbire *pamuğu* çekti ve (*pamuğu*) çıkardı. (s.8)

Beni bir gün çalıştığı o hastaneye götürdü ve bir alman operatörüne (*beni*) gösterdi. (s.82)

Ben ona *eğlenceli romanlar* götürürdüm ve (*eğlenceli romanlar*) geceleri okurdum.(s.20)

Yorganımı tutuyorum, yutkunuyorum, (*yorganımı*) kokluyorum. (s.85)

1.2.3. Ortak Zarflı Cümleler

Bu sofa canlıdır: Bizimle beraber kımıldar, (*bizimle beraber*) değişir, bizimle beraber dağılır, (*bizimle beraber*) toplanır, bizimle beraber uyur uyanır; bu sofa aramızdaki sanki üçüncü bir simadır ve güldüğü, ağladığı bile olur. (s.14)

1.2.4. Ortak Yüklemlı Cümleler

Gözleri evvela yüzümde (*gezindi*), vücudumda *gezindi*, nihayet gözlerimde durdu. (s.89)

Bir koluma arkadaşım (*girdi*), ötekine Mithat Bey *girdi*. (s.80)

Arkama uzanacaklarını (*sanıyorum*), üstüme abanacaklarını *sanıyorum*. (s.100)

1.3. ORTAK KİP VEYA ŞAHİS EKİYLE BAĞLANAN CÜMLELER

“Cümleler arasındaki anlam ilişkisini sağlamada ortak kip/şahıs eklerinin de rolü vardır. Bu ekler her cümlede tekrarlanabilir. Ancak tekrardan gerektiğinde kaçmak üzere bu eklerin bir kısmı son cümleye kaydırılabilir” (KARAHAN, 2007:92).

Ona dikkatle bakıyor(*dum*), gözlerimi onunla dolduruyor(*dum*), görüşüme karışan öteki eşyayı görmemeye onun gözlerimdeki aksini saf bırakmaya *çalışıyordum*.(s.56)

Nihayet benim, yorganı açarak onu içeri almak için yaptığım hareketken tamamıyla uyan(*dı*), silkin(*di*), ve yatağın içinde *oturdu*.. (s.58)

Nüzhet gel(*di*), cibinliğini aç(*tu*), içer gir(*di*) ve yatağa *oturdu*. (s.56)

Terliklerimi görüyor(*dum*) fakat sağlam ayağımı bile içine sokamıyor(*dum*), şaşkınlıktan kaçırıyor(*dum*), bir türlü *giyemiyordum*. (s.107)

Titriyordum, bayılmamak için yumruklarımı sıkıyor(*dum*), dudaklarımı ısırıyor(*dum*), mevzii tenebbühlerle canlanmaya *çalışıyordum*. (s.87)

Büyük bir askeri hastanede çalışan bir hastabakıcı kadın ahababımız bile muntazaman her gün uğruyor(**du**), pansumanlarını yapıyor(**du**), hep yüzünde pahalılaştan pamuk ve gaz bezi gibi şeyleri hastaneden **getiriyordu**. (s.82)

Operatör hiç kımldamadan yaraya bakıyor(**du**), belki hiçbir şey görmeden **düşünüyordu**. (s.80)

Bir gün yukarı sofa balkonunda oturuyor(**dum**), bağlara **bakıyordum**. (s.75)

Nüzhet'in çaldığı havanın neşeli ritmini duymuyor(**um**), yalnız melodideki elemi **duyuyorum**. (s.71)

Ben, Nüzhet'in yanında oturuyordum ve basit mevzular içinde konuşulan şeyleri dinlemiyor(**dum**), söze **karışmıyordum**. (s.72)

Doktorun kat'i emri üzerine çoğalan bir ihtiyatla merdivenleri ağır ağır iniyor(**dum**), pansumanımı yaptırmak için eczaneye **gidiyordum**. (s.69)

1.4. ANLAM İLİŞKİSİYLE BAĞLANAN CÜMLELER

“Bir metin art arda sıralanan ve aralarında çeşitli anlam ilişkileri bulunan cümlelerden meydana gelir. Cümleler arasındaki bu ilişkiler sadece bağlama edatları, ortak cümle ögeleri, ortak kip/şahıs ekleri ile sağlanmaz; zaman , mekan, nesne ve harekete ait kavramlarda karşılaştırma, açıklama, büyüklük-küçüklük, azlık-çokluk, genellik-özellik vb. bakımlardan cümleler arasındaki ilişkileri sağlamada yeterli olabilmektedir. (KARAHAHAN, 2007: 94)

Bu sofa dört köşelidir: Ortada sokak kapsı, iki yanında birer pencere. Pencerenin yanında bir ot minderi. Minderin yanında yemek masası. Masanın yanında iki sandalye. Bu sofada oturulur, yemek yenir, misafir kabul edilir. (s.14) (açıklama)

Karanlık bastı. Elektrik düğmesini çevirdim. Gayet zayıf bir ışık. Ancak odanın büyük çizgilerini görebiliyorum. Teferruat sarı bir belirsizlik içinde bulanıyor. (s.98) (karşılaştırma)

2. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Eserde yüklem türüne göre tespit edilen fiil ve isim cümlelerinin istatistikî bilgileri şöyledir.

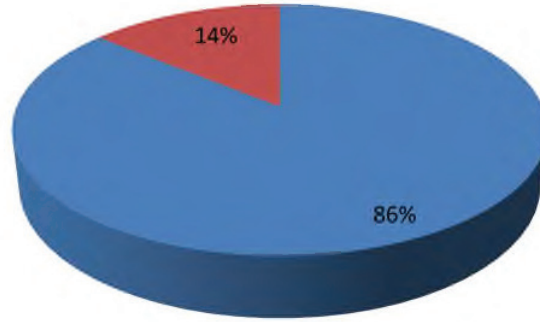
TABLO-4. Eserdeki cümlelerin yüklem türüne göre dağılımı

ADI	SAYISI
FİİL CÜMLESİ	1870
İSİM CÜMLESİ	301
TOPLAM	2171

Eserde fiil cümlelerinin çoğunlukla kullanıldığını görüyoruz. Bu durum da Türkçenin yapısına uygun bir durum teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra isim cümleleri de azımsanacak bir sayıda değildir.

Eserdeki cümlelerin yüklemnin türüne göre dağılımı

■ Fiil Cümlesi ■ İsim Cümlesi

2.1. FİİL CÜMLESİ

Yüklemi çekimli bir fiilden oluşan cümlelere fiil cümlesi denir. Emir kipinin 2. şahsı dışında daima eklerle yapılır. Geçişli bir fiili olan cümlelerde, cümle öğelerinin hepsi olabilir ancak, geçişsiz bir fiil taşıyan cümlede nesne olamaz. Geçişsiz- edilgen fiilli cümlelerde ise özne bulunmaz.

“Yüklemi çekimli bir fiil olan cümleye fiil cümlesi denir. Şart kipi dışında fiil kipi ile temel cümle kurulabilir. Bildirme kipleriyle kurulan cümleler bir oluşu, bir durumu, zaman ve mekân içerisinde yargı yoluyla bildirirler” (Özkan, Sevinçli; 2013:162).

Güç vaziyetimde beni biraz daha serbest bırakmak için yengemin odadan çıkmasından da **müteessir oldum**. (s.33)

Ümitlerimin hepsini bir anda **kaybettim** ve düşünceye **daldım**. (s.17)

Paşa'nın yüzü **kıpkırmızı olmuştu**. (s.73)

Benim doktor, bahçede, kolunu bana **verdi**. (s.39)

Korkusunun şiddetini hissettiren büyük bir cesaret hamlesiyle **yaklaştı** ve bana bakarak bir kahkaha **attı**. (s.29)

Sen bu hekimce lafları **biliyorsun**. (s.62)

2.2. İSİM CÜMLESİ

“Yüklemi çekimli bir fiil değil, ad veya ad soylu bir söz olan cümle, isim cümlesidir. İsim cümlesi, bir yapma veya olma değil, bir var oluş bildirir; çünkü taşıdığı tek fiil var oluş bildiren ana yardımcı fiildir.” (Karaağaç, 2012: 246)

Karahan, isim cümlelerinin özelliklerini şöyle sıralamıştır:

-İsim cümleleri, genellikle iki ögeden, özne ve yüklemden meydana gelir.

-İsim cümlelerinde zarf ve bulunma hali ekli yer tamlayıcıları da sık kullanılır.

-İsim cümlelerinde genellikle nesne aranmaz.

-İsim cümlelerinde yönelme ve uzaklaşma hali ekli yer tamlayıcıları da seyrek bulunur.

-Yapısında bulunma hali ekli yer tamlayıcısı bulunan isim cümlelerinde özne, genellikle yüklem önünde bulunur. (2007:96)

Muhitimin telaşından anlıyordum ki, hastalığımda bana söylenmeyen bir tehlike **var**. (s.82)

Sesim o adar fazla çıkmıştı ki aksi hâlâ **kulağımda idi**. (s.64)

Artık mendili de bulmuş olduğum için azabımı örtecek herhangi bir hareket bahanesinden de *mahrumdum*. (s.30)

Bu, bir bahçeden hastaneye girerken ve bir hastaneden bahçeye çıkarken en çok hissedilen *şeydir*. (s.11)

Benim her girişimde, orada, hareketsiz duruşum, beni bana gösteren bu çehreye bakmak *içindir*. (s.14)

Onun birçok heyecanları *otomatiktir*. (s.24)

Soytarıların en alaycısıydı. (s.44)

Bu rüzgâra bakın çok *faydalı(dır)*. (s.40)

Bunu *anlaman lazım(dır)*. (s.54)

Konuşmak istediği ve cesaret edemediği *belliydi*. (s.49)

Sonra Cumhuriyet heykeli *vardır*. (s.46)

Hâlâ onu sevdiğimi tamamıyla anlamıyordum, fakat sevinç *içinde idim*. (s.56)

Ruhum karartılarla, sessiz ve şekilsiz gölgelerle, eşya arkasına saklanan hayaletler gibi kendilerini göstermeden korkutan meçhul varlıklarla *dolu(dur)*. (s.98)

Kırkını geçmiş insanların tecrübelerine sahip olduğuma inanıyordum, fakat hâlâ Nüzhet'e aşık olduğumu kendime itiraf edemeyecek kadar *çocuktum*. (s.25)

Her şeyde bir iç çekilişi, bir sönme, bir hafifleme *var*. (s.71)

Benim en zayıf tarafım *bu idi*. (s.73)

Beni susturan şey *nefretimdi*. (s.73)

Doktorluk, *bu bacağı ve bu gençliği kurtarmaktır*. (s.96)

Duvarlarda gölgelerin kımıldadığı, döşemelerin dinç seslerle öttüğü ve dehlizlerin canlı şekillerle kaynaştığı bu hayat ve hareket saatindeki hastane *bambaşkadır*. (s.109)

Dermansız, bitik, baygın *bir halde idim*. (s.86)

Henüz gelmemiştii, beklemek *lazımdı*. (s.86)

En basit içtimaî dâvaları anlamayacak kadar yabancı tesirler altında şahsiyetlerini kaybeden bu insanlarla münakaşaya mecbur olmanın küçükliğünden *muzdariptim*. (s.73)

Beni burada zapt edecek kuvvetle mücadele ihtirasına *gebeyim*. (s.99)

3. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Türkçede söz diziminde kelimelerin sırasını belirleyen temel kural asıl unsurun sonda gelmesidir. Buna göre cümleinin asıl unsuru olan yüklem sonda bulunur. Bu yapı Türkçe söz dizimine uygundur.

Yüklemin yerine göre cümlelerin türleri belirlenirken cümleinin asıl unsuru olan yüklemin nerede kullanıldığına bakılır. Bu konuda dilciler görüş birliğindedir. Buna göre cümleler kurallı ve devrik olarak iki grupta incelenir.

Romanda yüklemin yerine göre tespit edilen kurallı ve devrik cümlelerin istatistikî bilgileri şöyledir.

TABLO-5. Eserdeki cümlelerin yükleminin yerine göre dağılımı

ADI	SAYISI
KURALLI CÜMLE	2098
DEVRIK CÜMLE	73
TOPLAM	2171

Eserdeki çoğu cümle kurallıdır. Devrik cümlelerin kullanımı ise oldukça azdır. Peyami Safa'nın çeşitli röportajlarında zaten devrik cümleyi kullanmaya karşı olduğunu görmekteyiz. Yazar bu konudaki tavrını bu romanında da sergilemiştir.

3.1. KURALLI CÜMLE

Türkçenin söz dizimi yapısındaki kurala göre ister isim ister fiil soylu olsun yüklemnin sonda kullanıldığı cümleye *kurallı cümle* denir.

Beni bu köşkte birkaç gün daha kalmaya mecbur eden annemin gelişi, bütün bu felâketlerin başlangıcı **olmuştu**. (s.74)

Öyle ise bunları gizlemek faydasızdır, söylemek de faydasız; bu iki şeyden başka bir şey yapamayacağım için **bunahıyorum**. (s.30)

Dokuz vapurunu kaçırmayalım, sonra operatörü **bulamayız**. (s.85)

Onunla aramızda her şey o kadar bitmiş ki bir kelime bile **konusamıyoruz**. (s.77)

Kızcağız odasında bu kuşu tedavi ediyordu. (s.49)

Ruhumda daha büyük muammalara doğru genişlemek, yayılmak için bir tebahhur **başlıyor**. (s.11)

Bekleyenlerin hisli genizlerini hafifçe **ürpertir**. (s.7)

Kapanırken dizime çarpar korkusuyla büyük, yaylı kapıyı ihtiyatla **açıyorum**. (s.11)

3.2. DEVRİK CÜMLE

Yüklemi cümlenin sonunda yer almayan cümlelere *devrik cümle* denir. Daha çok şiir dilinde karşımıza çıkan bir cümle türüdür. Atasözü, günlük konuşma yazılarında da bu cümle türüne rastlarız. Bu tür cümleler anlatıma etkililik, canlılık ve samimilik katmak amacıyla kullanılırlar.

İyi mi böyle çekmek? (s.10)

Sana mühim bir şey **söyleyeceğim** Nüzhet. (s.53)

Gözümün önüne **geliyor** Paris... (s.46)

Odanda **aradım** seni. (s.45)

O zaman bu tavsiyelerinden dolayı operatörü soğuk bulmuştum; mizacıma zıt ihtarlar yapan doktorlara **kızıyordum** bile. (s.95)

Yarayı **açarız**, operatör gelinceye kadar... (s.78)

Anlıyorum ki, burada her gün, her gece çok **benziyor** birbirine. (s.76)

4. ANLAMINA GÖRE CÜMLELER

ÖZKAN, SEVİNÇLİ “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi” adlı eserlerinde anlamlarına göre cümleleri; olumlu, olumsuz, soru, emir ve ünlem cümlesi olmak üzere beş grupta incelemişlerdir.

DELİCE, “Türkçe Sözdizimi” eserinde anlamlarına göre cümleleri; olumlu, olumsuz, soru, olumlu soru ve olumsuz soru olmak üzere farklı bir şekilde incelemiştir.

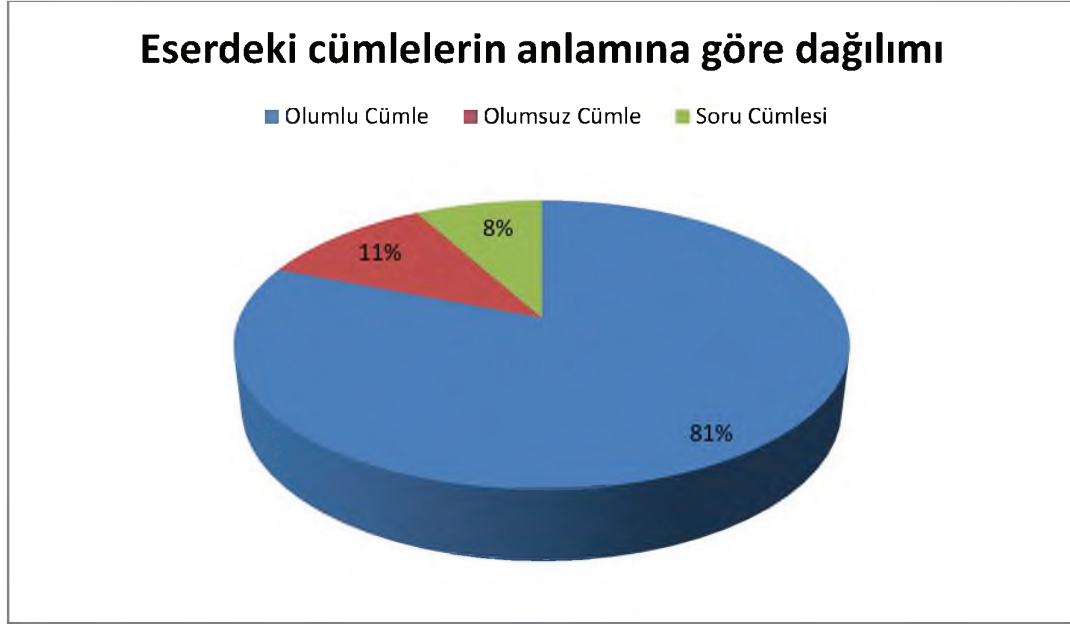
KARAHAN “Türkçede Söz Dizimi” eserinde ise cümleleri anlam bakımından olumlu, olumsuz ve soru cümlesi olmak üzere üç başlıkta incelemiştir. Biz de bu tasnife bağlı kalarak incelememizi yaptık.

Olumlu, olumsuz ve soru cümlelerinin tespit edilen istatistikî bilgileri şöyledir.

TABLO-6. Eserdeki cümlelerin anlamına göre dağılımı

ADI	SAYISI
OLUMLU CÜMLE	1766
OLUMSUZ CÜMLE	240
SORU CÜMLEŞİ	165
TOPLAM	2171

Eser her ne kadar psikolojik bir roman olsa da, yazar kahramandaki olumsuz duyguları anlatırken olumsuz cümlelere çok yer vermemiştir. Safa, kahramandaki karamsar ve olumsuz ifadeleri olumlu cümlelerle aktarmayı başarmıştır.

4.1. OLUMLU CÜMLE

Yüklemin bildirdiği işin, oluşun, durumun ya da yargının gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildiren cümlelerdir.

“Bazı cümleler, yapılarında olumsuzluk bildiren gramatikal unsurlar taşımalarına rağmen anlamca olumludurlar.” (KARAHAN, 2007: 103)

O da bana garip gözlerle, birçok manalarla yüklü, dolgun gözlerle **bakıyordu**.
(s.42)

Bu zaafıma da **isyan etmek istiyordum**. (s.31)

Her bedbaht gibi bende bu basit nüktede bile bir merhametten, bir teselliden **şüphe ettim**. (s.25)

Büyük kapıya doğru hafifçe *eğilir*. (s.6)

Yeni gelenlere karşı alâkaları gayet kısa *sürer*. (s.6)

Ecnebi mekteplerini işgal suretiyle manevi kapitülasyonları kaldırdığı için hükümeti *beğeniyorum*. (s.74)

Bunun manasını şimdi bulmaya çalışıyorum ve hastalıkla tabiat arasındaki büyük tezadı *anlıyorum*.(s.11)

4.2. OLUMSUZ CÜMLE

Yüklemin bildirdiği işin, oluşun, durumun gerçekleşmediğini ya da gerçekleşmeyeceğini ifaden cümlelerdir. Türkçede –mA olumsuzluk eki, yok, değil kelimeleri ve ne..ne edatı ile olumsuz cümleler yapılır.

4.2.1. “-mA” Ekiyle Kurulan Olumsuz Cümleler

-mA olumsuzluk eki fiil cümlelerine olumsuz anlam katar.

Hilekâr *demeyeceğim*, aleyhinde bulunmak istemem, fakat basit bir insan. (s.67)

Doktorun samimi olup olmadığını *bilmiyordum*, fakat onun bütün delili, Türkçenin kifayetsizliğini iddiadan ileri *geçmiyordu*. (s.73)

Fakat ben bu kederimin sebebini biliyordum,o, bu kederinin sebebini *bilmiyordu*. (s.17)

İstesem bu da olacak, fakat mesut olmayı o kadar unutmuşum ki bu süratten korkuyorum, daha fazla *ilerleyemiyorum*. (s.60)

Çünkü, Nüzhet’in birçok arzuları vardır ki o adam *anlayamaz*. (s.68)

Bu bahisten *hoşlanmıyorum*. (s.23)

Bu sefer tuhaf roman *getirmedim*, cinaî roman getirdim. (s.20)

Bu zavallı uzvumun talihine ait hiçbir şey düşünmek *istemiyorum*. (s.13)

Zavallı! Diyor, o, ben kan, cerahat, ciddi adam, mahzun çocuk *sevmem*. (s.28)

4.2.2. “Değil” Edatıyla Kurulan Olumsuz Cümleler

“Değil” edatı hem isim cümlelerini hem fiil cümlelerini olumsuz yapmaya yarar.

Bu açık, berrak bir hayal *değildi*. (s.16)

Fakat onu da okuma heyecanı senin için iyi *değil*. (s.95)

Hatta şimdi, şu ağzının yanındaki buruşuklukla gülmeye sen bile muktedir *değilsin*. (s.38)

Ben çocuk *değilim*. (s.103)

Odama giren kadın dün geceki kadın *değil*. (104)

O zaman, göz karartılarım arasında fark edebildim ki bu adam operatör *değildir*. (s.87)

Geçen gün böyle *değildin*. (s.80)

Ben kımıldayacak halde *değildim*. (s.77)

4.2.3. “yok” İsmiyle Kurulan Olumsuz Cümleler

Bunların öldükten sonra bir mezarları bile *yoktur*. (s.36)

İkinci hariciye polikliniğinin önü hastalarla dolu, oturacak yer *yok*. (s.86)

Artık bacağını tamamıyla kaybetmiş bulunuyordu ve henüz ayrılmadığı için bu felâketten şimdilik haberi *yoktu*. (s.88)

4.3. SORU CÜMLESİ

Soru sorarak bilgi edinmeyi sağlayan cümleler soru cümleleridir. Türkçede – mI eki ile ve çeşitli soru kelimeleri ile soru cümlesi oluşturulur.

4.3.1. “-mI” İle Kurulan Soru Cümleleri

Ben belki teselli edilmeye muhtacım, fakat bunu istemiyorum, *anladın mı?* (s.53)

Bu adam bir kızı *mesut edebilir mi?* (s.67)

Sesiz, uslu oturuşuma *mı* telmih ediyordu? (s.22)

Bana bu kuvvet kendimden *mi* geliyordu, *Nüzhet’ten mi?* (s.61)

Sen *misin?* Bacağın *azdı mı?* (s.9)

Fistül *var mı?* (s.27)

Böyle çekmek *iyi mi?* (s.27)

İşitmiyor *musun?* (s.27)

Yarın sen erkenden kalkacaksın *değil mi*?

Yoksa birkaç günkü dargınlığımızın bir genç kız ruhunda açtığı his boşluğundan *yorulması mı*? (s.76)

Derse gelecek *misiniz* efendim? (s.65)

4.3.2.Soru Kelimeleri İle Kurulan Soru Cümleleri

Hani benim kitaplarım? (s.44)

Nasıl isabet edeyim sana?(s.55)

Hiçbir şey anlamıyorum, hayretler içindeyim, sana *ne* oldu, *ne* var? (s.54)

Peki ama bunları bana *niçin* söylüyorsun? (s.54)

Fakat sabaha kadar *nasıl* sabredebilirim? (s.52)

Fakat Yarabbi, ben bu gece bu odada yatmaya *niçin* mahkûmum, *niçin* tâ buradan kalkıp evime kadar yayan gitmiyorum ve evimin sofasında baygın düşmüyorum? (s.52)

Ne söyleyeyim efendimiz? (s.45)

Bizden uzaklaşmadıkça bize görünmeyen sıhhat, itiyadın verdiği hissizlikle, sağlamların şuurundan kaçıp *nasıl* ve *nereye* saklanıyor? (s.109)

Bu metaneti *nereden* öğrendin? (s.94)

Büyük bir uzvun boşluğunu hissetmeye *nasıl* dayanacağımı anlamıyorum, bir dış çektirdikten sonra bile yerinde ağızdan daha büyük bir boşluk kaldığı zannedildiği halde, ayrılan bir bacağın yerinde kalan uçurumun baş dönmesine *nasıl* alışılır? (s.92)

Cellâdın bıçağına teslim olacak olduktan sonra senelerce bu işkenceyi *niçin* çekti? (s.92)

Hani senin o güzel kelimelerin, çılgınlıkların, şarkıların, davetlileri kahkahalara boğan şarkıların? (s.38)

Bu adamlar **niçin** geldiler?

O çocuk **nereye** gidiyordu?

Bu kapı **niçin** kapandı?

Bu hasta arabası **nereye** götürülüyor? (s.105)

Hani senin şarkıların, latifelerin, davetlileri kahkahalarla boğan şakaların? (s.44)

BÖLÜM III

EKSİLTİLİ YAPILAR

Eksiltili cümle genel tanımıyla cümlelerin bir veya birden fazla ögesinin kullanılmaması, eksik bırakılması sonucu oluşan cümlelerdir.

KARAAĞAÇ eksiltili cümleyi şu şekilde açıklamıştır: “*Genellikle sözlü dil kullanımında yer alan ve bazı öğeleri eksiltilerek söylenip, anlamı dinleyenin anlayışına bırakılan veya yüklemi kullanılmadan yargı bildiren cümledir. Bu cümleler, yazılı dilde, genellikle üç nokta(...) ve soru işaretli(?) ya da ünlemli(!..) sıra noktalarla gösterilmeye çalışılır*”(2012:242). Yazar bu yapıdaki cümleleri yapılarına göre cümleler başlığında incelemiştir.

DELİCE, “ *Eksiltili cümle, cümlede zorunlu olarak bulunması gereken öğelerden birinin eksiltilmesi yoluyla ortaya çıkmaktadır.*” diyerek eksiltili cümleyi “Cümle Türleri” gruplandırmasında “Cümlede Eksiltme” başlığıyla vermiştir (2007:169).

KARAHAN eksiltili cümleyi, “*Bazı cümlelerde yüklem, kelime veya kelime grubu olarak yer almaz. Böyle cümlelerin anlamı bağlamdan anlaşılır ve cümle, dinleyenin, okuyanın muhayyilesinde tamamlanır. Bu cümleler kesik cümlelerdir.*” Şeklinde tanımlar ve onu “Cümlelerin Öğeleri- Yüklem” kısmında ele alır (2007:15).

Görülüyor ki dilcilerin eksiltili cümleleri hangi gruplandırmada ele alacakları konusunda bir fikir birlikleri yoktur. Birlik oldukları nokta bu tür cümlelerin okuyucunun hayalinde tamamlandığı ya da bir önceki cümlelerin yardımı ile tamamlandığı konusudur.

AKÇATAŞ “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu Üzerine Bir Metin Dil Bilim İncelemesi” adlı doktora tezinde bu yapılara değinmiş, “EKSİLTİ” başlığı altında yüklem ve öge eksiltilerini incelemiştir (2001:375). Ancak Akçataş’ın incelemesi daha derin bağıntılar, anlam ve dil bilimsel yönden ayrıntılı bit tespittir.

Akçataş'ın danışmanlığında yürütülen Seyfullah Kaya'nın "Reşat Nuri Güntekin'in Eserlerinde Eksiltili Kullanımlar" adlı yüksek lisans tezi de bu konuyla ilgili bir çalışmadır. Kaya tezinde eksiltili kullanımları anlatım, cümle ve ek düzeylerinde detaylı bir şekilde incelemiştir (Haziran, 2007).

Çalışmamıza konu olan "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" romanında fazlasıyla eksiltili yapı tespit ettiğimiz için bunları ayrı bir bölümde ele almak uygun bulunmuştur. Bu yapıların fazla kullanılış sebebinin ise yazarın üslubunun bir sonucu olduğu kanaatindeyiz.

Peyami Safa, hastalığın ve hastane koridorlarının küçük bir çocuk ruhunda yaşattığı hisleri ve etkileri okuyucunun da hissetmesi ve kendi hayalinde tamamlayarak kahramanla ruhi bir ilişki kurmasını istemektedir ki, bu yüzden eksiltili yapılarla okuyucunun bazı durumlarda sonuca kendisinin ulaşmasını istemiştir. Dilcilerin de belirttiği gibi kesik yapılar okuyucu ile yazarın fikir ve duygu yönünden birleşmesi için uygun yapılardır; çünkü okuyucu cümleyi hissiyatı yönünde tamamlayabilir. Ayrıca eserden tespit edilen örneklerde de görüleceği gibi soğuk, kasvet verici hastane koridorlarını, çeşitli hastalıkları, hastane aletlerini, hastane çalışanlarını, bir çocuğun kendini başkasının evinde hem hasta hem sığıntı olarak hissettiği durum ve halleri betimlemek, bize o havayı yaşatmak ve oradaymış hissini vermek bu eksiltili yapılarla oldukça mümkün olmuştur.

Bütün bu tespitlerin yanı sıra Peyami Safa'nın bir tahlil romancısı olduğunu göz önünde bulundurursak; o kişilere ve eşyaya psikolojik dikkatle bakar ve şuur ile alt şuurunu araştırır. Tahlille beraber tasviri de sıkça kullanır.

Romanlardaki anlatım tekniklerinden biri de tasvirdir. Tasvir, anlatılanların somutlaştırılması için izlenen bir yoldur. Safa, "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu"nda hem mekân hem de kişi hem de madde tasvirlerinde eksilti kullanmıştır.

****Mekân tasvirlerinde yapılan eksilti;***

Koğuştaki odam; bir demir karyola, başında bir küçük demir masa. Yerde kırmızı muşambalar. Çırılçıplak mavi duvarlar. (s.97)

Bu oda bir müstatil. Sağda kapı. Beyaz örtülü kanepeler. Bir sedefli şark usulü sigara iskemlesi. Bir sandalya. Masanın üstünde bir saat. Bir yazı takımı, iki bardak gül, sahibi belli olmayan sivri siyah bir fes (galiba bizim doktorun), tampon, istampa, kahve fincanı, üstünde etiketi olmayan bir ilaç şişesi. Bir paket. (s.65)

Bahçe. Parlak bahar güneşi. İçerinin renklerinden ve kokusundan birdenbire ayrılan tatlı bir parlaklık, çamların yeşili ve taze bir tabiat kokusu. (s.11)

Bembeyaz oda. Hamam gibi sıcak. Sessiz. Kaynayan suların ince fısıltıları.(s.110)

Gene bir sabah evvelki ziyaretler. Koğuşun uyanışı. Temizlik. Odama giren kadın. Dehlize küçük hastaların sürüklenişleri. Gene seslerin, gürültülerin, hareketlerin çoğalışı. (s.110)

Duvarı, karşıda âdi bir ayna. Sol tarafımda, amfiteatrda yapılmış bir ameliyat resmi, yanımda bir derece, arkamda bir takvim. Kapıya yapıştırılmış bir sömestr kağıdı, İstanbul’u bugünkü güzel haline getiren..... Paşa’nın odası. (s.65)

Kapının dışında kalabalık. Sesler. (s.63)

****Kişi tasvirlerinde yapılan eksilti;***

Bir ölü. Çırçıplak, sapsarı, upuzun bir vücut. Adaleler düşük. Yüzünde de şiddetli nefret ve azap. (s.36)

Paşa’nın çapaklı sesi. Nüzhet’in dizlerinde sinirlilik. (s.43)

Yeşillikler arasında bahçıvanın kambur sırtı. (s.43)

Hızla girip çıkanlar, ağır ağır ve aranarak yürüyenler, bir köşede bekleyen askeri elbiseli fakülte talebesi, beyaz gömlekli asistanlar, doktorlar, yanımdan geçerken bıraktıkları meslekî koku ile kendilerine tanıtan eczacılar, duvarlardaki cetvelleri okuyan hastalar. (s.35)

****Madde tasvirlerinde yapılan eksilti;***

Yüksek, çıplak, mavi, dümdüz, dimdik duvarlar. (s.100)

Uyuşturucu koku, belki de kloroform.

Yukarıda örneklerde görüldüğü gibi isim cümlelerinde eksiltili kullanım yapıldığını görmekteyiz.

Operatör elinde aletler (*var*), önünde mermer masa (*var*), üstünde bir ölü (*var*). (s.38)

Adalar’dan ve Boğaziçi’nden mektuplar. (*var*) (s.91)

Işıklı dehlizin soluk çerçevesi önünde bir kadın. (*var*) Bembeyaz bir gömleğin üstünde esmer bir baş. (*var*) (s.98)

Nüzhet’in dizlerinde sinirlilik. (*vardı*)

Nurefşan’ın gözleri, aynalı dolap kapısının gıcirtısı. (*vardı*) (s.43) hep isim cümlesi olacak şekilde tamamlanabilir.

Bunların yanı sıra Safa’nın eserde tek kelimeden oluşan kesik (eksiltili) yapıları kullandığı görülmüştür.

Sofradaki münakaşanın çirkin bir çocuğu doğdu: *Sükût*. (s.74)

Hep gittiler. *Yapayalnız*. (s.97)

Çekildi.Yemek. *Tiksinti*. (s.98)

Romanda bir önceki cümlelerin yardımıyla tamamlanabilen eksiltili yapılar da tespit edilmiştir.

-Fistül var mı?

-Üç tane. (*fistül var.*)

Süpürasyon? Akıntı?

-Çok var. Her gün. (*süpürasyon ve akıntı var.*) (s.9)

Kaç senelik mesele bu. Dur bakayım...1887...Ontüç, onbeş daha, yirmi sekiz sene evvel. (*ki meseledir.*) (s.47)

Tasviri anlatım tekniğinin yanı sıra Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanında fazlasıyla eksiltili kullanıma yönelmesinin sebebi olarak otobiyografik ve psikolojik bir roman oluşu ve buna bağlı olarak üslubundan kaynaklı olduğunu belirtmiştik.

Anlatım tekniklerinden biri olan bilinç akışı tekniğinin de bu romanda Safa'nın üslubunu oluşturduğunu belirten "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu İncelemesi" adlı çalışmada yer alan örnek cümleler ve tespitler bizim de eksiltili konusunda başka bir fikir edinmemizi sağladı. Şöyle ki;

"Bilinç akışı tekniği, modern psikolojinin bilinçaltını keşfetmesinden sonra ortaya çıkmış bir tekniktir. Bu teknik, kişilerin iç dünyalarını aracısız olarak okura iletme imkânı sağlar. Bireyin duygu ve düşüncelerinin doğal olarak yansıtıldığı bilinç akışında "kahramanın kafasından geçenler düzensiz bir şekilde, çağrışımlarla, zıplamalarla farklı yönlerle gider. Burada, roman karakterlerinin anlattıklarının çoğunda geçmişle şimdiki zaman, gerçeğe hayal, kendi iç hesaplaşmaları ön plandadır. Bu teknikte dil bilgisinde sapmalar, duygu ve düşüncelerdeki karmaşıklık dikkati çeker" (Karabulut 2012, 1378).

Romanda başarılı bir şekilde kullanımıyla dikkat çeken bilinç akışı tekniği de çok önemlidir. Bilinç akışı, çağdaş psikolojik romanların önemli özelliklerinden biridir.

"Aletlerle hırpalanan dizimdeki bir zonklama, fakat temiz ve yeni sargıların verdiği rahatlık, pansumandan kurtulmuş olma sevinci, operatörün müthiş kararı, yakın istikbalime karşı duyduğum merak, derhal birçok tahminlere kalkışan endişeli zekamın faaliyeti gibi ruhumu birkaç parçaya bölen duygular, düşünceler arasında karanlık dehlize çıkışım." (s. 11)

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi bilinç akışı, kahramanın da farkında olduğu, şuurlu bir tavidir. Kendi kendisini kontrol etmekte, hatta kazanılmış bir alışkınlıkla bilinç akışını kendisi hazırlamaktadır: Peyami Safa, bu bilinç akışı tekniğini, diğer romanlarında olduğu gibi burada da daha ustalıkla, uyku ile uyanıklık arasında, şuurun yarı uyanması veya uykuya dalması anlarında ifade edecektir. "Uyku ile uyanıklık arasındaki hayallerim içinde sendeleyeyen mantığım" (s. 30) sözü bize bu konuyla ilgili ipucu verir. Bu cümlelerin geçtiği andan hemen biraz önce, bu yarı uyku ve uyanıklık arasındaki hali şu şekilde ifade eder:

"Uyuyamıyorum. Karanlık dehliz. Sarı mumdan heykeller. Fisfıl var mı? Üç tane. Beyaz eşya ve beyaz gömlekler. Ameliyat lazım, ayağım biraz kısılacak. Böyle çekmek iyi mi? İşitmiyor musun? Soruyorum: Bizim bir Doktor Ragıp vardır. Polis hafiyesi M. Lökök ve adamları siyah pelerinleriyle meyhaneye girerler. Karanlık merdiven, izlet, hayaletler, kandan bir kurdale, sarhoşlar, silah sesleri, merdivenlerden inen bir yuvarlanış, havagazı fenerinin altında bir adam görünüp kayboluyor. Doktor Ragıp. Havuzda yıldızlar. Bir limon büyüdükçe büyüyor. Artık bu meseleyi konuşmayalım Nüzhet'in kahkahası ve Nüzhet'in içi: Zavallı! Diyor o, ben kan, cerahat, irin, ciddi adam, mahzun çocuk sevmem. Ben mesut olmak isterim." (s. 29)

Yukarıda, hastanın o gün karşılaştığı, düşündüğü, dinlediği, gördüğü şeyler karmakarışık bir şekilde, bilinç akışı tekniğiyle verilmiştir.

Roman, anlatım tekniklerine uygun olarak dil ve üslup özelliklerine sahiptir. Bilinç akışı tekniğinin başarılı şekilde uygulandığı romanda heyecan cümleleri ile kesik kesik cümlelere rastlanır.

"Arkamda bir şehir kaçıyor. Dizlerimde bir kerpeten. Hastalık ve tabiat. Çamların altında beyazlıklar. Bünye! Bünye! Sizin için her şeyden evvel bu. Evimizin sokak kapısı. Önünde çocuklar, birdenbire keskin bir çılgılık. Daha sabredelim mi? Yengemin Paşa'ya uzattığı çanta ve Paşa'nın bana elini uzatırken yüzündeki şefkatin arkasına gizlenen istihfaf, istihza, nefret, hakimiyet, mum ışığının sallantıları arasında uzanıp kısalan bir boy. Canlı, hareketli gözler, simsiyah ve hareketsiz. Uyuyamadım, diyor, ben de uyuyamadım, sen niçin uyuyamadın? Ben bir şeyler düşündüm, ben de bir şeyler. Gömleğinin üstünde bir şal... Arkamda açık duran balkon kapısından hafif bir rüzgar giriyor. Hani benim kitaplarım? Çırılçıplak, sapsarı, upuzun bir vücut. Yanakları çökmüş ve traşı gelmiş. Horatio! Bana bir şey söyle! Ne söyleyeyim efendimiz?" (s.48)

Yukarıda, başka bir bilinç akışı örneğinde de görüldüğü gibi, çok az tam cümleye rastlanır (<http://www.ege-edebiyat.org>, 24 Ocak 2014'te erişildi).

Bu tespitler bizde eksiltili yapıların bir başka kullanılış nedeni olabileceği fikrini doğurmuştur. Gerçekten Safa eksiltili kullanımları hem yazar-okuyucu-kahraman

arasında duygu köprüsü kurmaya hem de o ortamı zihinde canlandırıp, orada oturuyor, yaşıyor, dolaşıyor hissini kazandırmak için çoğunlukla tercih etse de bilinç akışı tekniğinin bir özelliği olarak da kullanmış olabileceği de kuvvetli bir ihtimaldir.

Çalışmamızda diğer dilcilerin aksine “kesik/eksiltili cümle” ifadesi yerine eksiltili yapı ” terimini tercih ettik. Bu tür kullanımları Cümle “eksiltili yapılar” başlığında ele almamızın sebebi şudur:

Herhangi bir ögesi eksik olan cümle eksiltiye uğramıştır. O ifade artık ya bir önceki cümlelerin ya da bir sonraki cümlelerin yardımıyla anlam kazanır ve tamamlanır. Bu durumda bu şekle bürünen ifadeye yargı bildiren bir cümle demenin doğru olmadığı fikrindeyiz. Çünkü bu ifadenin bağıntısı olduğu düşünülürse o bağımsız bir cümle olamadığı için tam yargı bildirir bir cümle olarak da değerlendirilmez. Akçataş’ın danışmanlığında yürütülen Seyfullah Kaya’nın “Reşat Nuri Güntekin’in Eserlerinde Eksiltili Kullanımlar”adlı yüksek lisans tezinde Kaya’nın da bu kullanımları eksilti başlığı ile vermesi ve şu tespiti de bizim bu fikre ulaşmamızı desteklemiştir. *“Yazı dilinde de bazı cümlelerin ögeleri kullanılmaz. Özellikle yüklemi olmayan cümlelerde eksilti oldukça belirgindir. Burada önemli olan, eksilti yapılmış cümleleri ele alırken, bunların bağımsız bir cümle olarak değerlendirilmemesi, kendisinden önce ve sonraki cümlelerle de mutlaka bağlantı kurularak değerlendirilmesidir. Zira bunları bağımsız bir cümle olarak ele alır ve diğer cümlelerle olan bağlantılarını göz ardı edecek olursak, o zaman metindeki eksik olan ögeyi tamamlayamayız. Böylece eksik, yarım bir anlatım meydana gelebilir”* (Haziran, 2007).

SONUÇ

Çalışmamız “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” adlı romanın söz dizimi yönünden incelenmesinden oluşmaktadır. Eserden seçilen cümleler, birinci bölümde “Kelime Grupları”; ikinci bölümde “Cümle” başlıklarıyla örneklendirilmiştir.

“Dokuzuncu Hariciye Koğuşu’nda Söz Dizimi” çalışmamızda Leyla Karahan’ın bu konudaki tasnifi esas alınmıştır. Buna göre birinci bölümde kelime grupları; isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil ve kısaltma grupları olmak üzere on dört başlıkta incelendi.

İkinci bölüm cümle başlığından oluşmaktadır. Bu başlıkta

-Bağlanma şekillerine göre incelenen cümleler;

Bağlama edatlarıyla bağlanan cümlelerin sayısı 275’tir. En çok kullanılan bağlama edatıysa “ve” (186 adet), diğerleri; “ki”(32 adet), “fakat” (31 adet), “çünkü” (4adet), “hatta” (8adet), “ama” ve “hem..hem” (3adet), “halbuki” ve “ancak” (2adet) ve diğerleri (ne..ne, ya..ya, zira, yahut) 1 adet olarak tespit edilmiştir.

Ortak ögelerle bağlanan cümlelerin sayısı 23’tür. Bunlardan ortak özneli cümlelerin diğer ögelere göre daha fazla olduğu görüldü.

-Yüklemin türüne göre incelenen cümleler;

Fiil cümlelerinin sayısı, 2171 toplam cümle sayısı içinde 1870’tür. Fiil cümlelerinin sayıca fazla olması da Türkçenin yapısına uygun bir durum teşkil etmektedir. Aynı zaman da isim cümlelerinin de 301 adet sayıyla azımsanacak düzeyde olmadığı görülmektedir.

-Yüklemin yerine göre incelenen cümleler;

Kurallı cümlelerin eserde tespit edilen sayısı 2098'dir. Kurallı cümlelerin sayıca fazla olduğu görülmektedir. Devrik cümle sayısı 73'tür. Bunun nedeni Safa'nın devrik cümle karşısında olması ve bu tavrını bu romanında da sergilemesidir.

-Anlamına göre incelenen cümleler;

Anlamına göre cümlelerde olumlu cümle sayısı 1766, olumsuz cümle 240, soru cümlesi 165'tir. Psikolojik bir romanda olumsuz cümle sayısının daha fazla olması beklenirken tam aksine olumlu cümle sayısının fazla olduğu görülmektedir. Bu da Safa'nın usta üslubuyla alakalıdır. Olumsuz duygu ve düşünceleri bize olumlu ifadelerle aktarmayı başarmıştır. Roman kurgularında başarılı olan Safa, farklı teknikler deneyerek kendi romancılığını oluşturmuş bir ustadır

Üçüncü bölüm eksilteli yapılardan oluşmaktadır. Bu kısımda bu tür kullanımların eserde sıkça kullanıldığı üzerinde duruldu ve bunun nedeni olarak tespit ettiğimiz fikirlerimizi destekler nitelikteki yapılara örnek olarak verildi. Bunlar;

- 1.Neden

Bu durumun azarın üslubunun bir sonucu olduğu kanaatindeyiz. Şöyle ki;

Peyami Safa, hastalığın ve hastane koridorlarının küçük bir çocuk ruhunda yaşattığı hisleri ve etkileri okuyucunun da hissetmesi ve kendi hayalinde tamamlayarak kahramanla ruhi bir ilişki kurmasını istemektedir ki, bu yüzden eksilteli yapılarla okuyucunun bazı durumlarda sonuca kendisinin ulaşmasını istemiştir. Dilcilerin de belirttiği gibi kesik yapılar okuyucu ile yazarın, fikir ve duygu yönünden birleşmesi için uygun yapılardır; çünkü okuyucu cümleyi hissiyatı yönünde tamamlayabilir.

- 2.Neden

Safa tahlil romancısıdır. Aynı zamanda tasvire önem verir. Eşyaya, durumlara, psikolojik bir dikkatle bakar. Bunun bir sonucu olarak da tasviri sıkça kullanır ve bu da eksiltiye zemin hazırlar.

- 3.Neden

Farklı bir bakış açısı olarak bilinç akışı tekniğinin bir özelliği ile olaylar, durumlar, heyecanlar kesik ifadelerle başarılı bir şekilde okuyucuya aktarılır. Bireyin duygu ve düşüncelerinin doğal olarak yansıtıldığı bilinç akışında “kahramanın kafasından geçenler düzensiz bir şekilde, çağrışımlarla, zıplamalarla farklı yönlere gider. Psikolojik bir roman olan Dokuzuncu Hariciye Koğuşu’nda da gerçekten bu teknikle oluşturulmuş ifadeler fazladır. Örneğin:

- *"Aletlerle hurpalanan dizimdeki bir zonklama, fakat temiz ve yeni sargıların verdiği rahatlık, pansumandan kurtulmuş olma sevinci, operatörün müthiş kararı, yakın istikbalime karşı duyduğum merak, derhal birçok tahminlere kalkışan endişeli zekamın faaliyeti gibi ruhumu birkaç parçaya bölen duygular, düşünceler arasında karanlık dehlize çıkışım."* (s. 11)
- *Doktor Ragıp. Havuzda yıldızlar. Bir limon büyüdüğü büyüyor. Artık bu meseleyi konuşmayalım Nüzhet'in kahkahası ve Nüzhet'in içi: Zavallı! Diyor o, ben kan, cerahat, irin, ciddi adam, mahzun çocuk sevmem. Ben mesut olmak isterim."* (s. 29)

Yukarıda, hastanın o gün karşılaştığı, düşündüğü, dinlediği, gördüğü şeyler karmakarışık bir şekilde, bilinç akışı tekniğiyle verilmiştir.

KAYNAKLAR

Akçataş, A. (2001). *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu Romanı Üzerine Bir Metin Dil Bilim İncelemesi*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Denizli

Çokuşurluel, I.(1996). *Türkçede Eksiltili Anlatım ve Eksiltili Cümle*. ÇÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Delice, İ. (2007). *Türkçe Söz dizimi*. İstanbul: Bayrak Matbaası

Ergi, M. (2005). *Türk Dil Bilgisi* İstanbul: Bayrak Yay.

Gülsevin, G. *Türkçede –SA Şart Gerundiumu Üzerine*. 277-279

Hatipoğlu, V. (1971). *İkileme* . Ankara: TDK yay.

Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yay.

Karahan, L. (2007). *Türkçede Söz Dizimi* Ankara: Akçağ Yay.

----- (1990). *Görülen Geçmiş Zaman Eki –DI/-Dİ’nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair*”, Türk Kültürü Araştırmaları, Muharrem Ergin Armağanı. 335-341

----- (2012). *Türkçede “–DAn biri” Yapılı Kelime Grupları Üzerine*”, Dil Araştırmaları, 1, 9-12

Kaya,S. (2007). *Reşat Nuri Güntekin'in Eserlerinde Eksiltili Kullanımlar* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Korkmaz, Z. (1992) *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK

------(1995). *Türkiye Türkçesindeki –madan/-meden—madın/medin Zarf-Fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine*. Türk Dili Araştırmaları, I.Cilt, Ankara, 151-159

----- (1995). *Türkçedeki –arak/-erek Zarf-Fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine*” Türk Dili Üzerine Araştırmalar, I.Cilt, Ankara, 128-132

Korkmaz, Z. vd. (2003). *Türk Dili Ve Kompozisyon Bilgileri*. Ankara: Yargı Yay.

Özkan, M. Sevinçli, V. (2013). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar Yay.

Özmen, M. (2000). *Türkçede Değil Kelimesi ve Kullanımları*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 189-244

.....(1996). *Bir Eksiltili Cümle Tipi Üzerine*. ÇÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi, 4, 71-82

Safa, P. *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*. Ötüken Neşriyat, Ankara, yayın nu:20

Sev, İ.G.(2012). *Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler Bağlama Grubu Oluşturabilir mi?* AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12, 109-124.

------(2006). *Dede Korkut Hikâyelerinde Unvan Grupları*. İlmi Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri, 21, 167- 182.

------(2006). *-r/-Ar...mAz Zarf-Fiil Ekinin Kalıplaşmış Kullanımları* AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 13, 110-118.

------(2002). /+DAn---+A Yapısına İlişkin. Ankara: Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği Yay. Türkoloji Dergisi, 15, 1, 247-259.

Uygur C. V. (1997). *Eşitlik Eki ve Eşitlik Grubu Üzerine*. TDK

Yazım Kılavuzu (2005). Ankara: TDK yay.

ÖZ GEÇMİŞ

- Doğum tarihi*** : (04/04/1986)
- Doğum yeri*** :Taşköprü/ Kastamonu
- Lise*** : (2001-2004), İstanbul-Maltepe Hasan Şadoğlu Lisesi
- Lisans*** : (2005-2010), Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Yüksek Lisans*** : (2010-2014), Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Pedagojik Formasyon*** : (2011-2012) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
- Çalışma Hayatı*** : 2010-2011 Eğitim Öğretim yılında Bolu İzzet Baysal Endüstri Meslek Lisesi ve Anadolu Teknik Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2012-2013 Eğitim Öğretim yılında İstanbul Mediha Engizer Kız Teknik ve Meslek Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2013-2014 Eğitim Öğretim yılında (1.Dönem) İstanbul Özel Süreyyapaşa Anadolu Sağlık Meslek Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2013-2014 Eğitim Öğretim yılı (2.Dönem) Şırnak Cizre Dicle Anadolu Çok Programlı Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği (devam ediyor)